

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNYA TİCARETİNDE DEĞİŞİM: ÇİN-ABD
TİCARET SAVAŞI VE TÜRKİYE ÖZELİNDE
ETKİLERİ

PINAR YİĞİTDOĞAN
2501170330

TEZ DANIŞMANI:
DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNEM KUTLU HORVATH

İSTANBUL – 2020

ÖZ

DÜNYA TİCARETİNDE DEĞİŞİM: ÇİN-ABD TİCARET SAVAŞI VE TÜRKİYE ÖZELİNDE ETKİLERİ

Ticaret çok eski çağlardan beri insan hayatında var olan en temel olgulardan biridir. Eski çağlarda takas ekonomisi hâkimken sonraları paranın bulunmasıyla günümüzdeki anlamda ticaret yapılmaya başlanmıştır. Ticaret özellikle üretimin arttığı sanayi devrimi sonrasında çok daha geniş ölçekli yapılmaya başlanmıştır.

Ticaretin gelişmesi bu konu hakkında düşünürlerin de ideal ticaret düzeni hakkında fikir yürütmelerine neden olmuştur. İktisat biliminin kurucusu Adam Smith ve David Ricardo serbest dış ticaret teorilerini ilk ortaya atan iktisatçılardır.

Devletler ekonomik buhran dönemlerinde korumacı politikalar ortaya koyarken ekonominin genişleme dönemlerinde daha çok serbestleşme yanlısı politikalar uyguladığı görülmektedir. Günümüzde ise korumacı politikaların ticaret savaşlarına neden olduğu gözlenmektedir.

Bu tezde ticaret teorileri, ticaret politikaları ve küreselleşme adımı olarak GATT-Dünya Ticaret Örgütüne giden süreç anlatılırken, günümüzde Çin ve ABD arası yaşanan ticaret savaşının yaptırımlarını ve Türkiye'nin bu savaştan hangi boyutlarla etkilendiği güncel verilerle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Ticaret Savaşları, Amerika Birleşik Devletleri, Çin

ABSTRACT

Change in world trade: China-Usa Trade War and Special Effects in Turkey

Trade is one of the most fundamental phenomena in human life since ancient times. While the barter economy was dominant in ancient times, later on, with the discovery of money, trade in today's sense began. Trade started to be made on a much larger scale, especially after the industrial revolution when production increased.

The development of trade has led thinkers on this issue to think about the ideal trade order. The founders of economics, Adam Smith and David Ricardo, were the first to introduce free trade theories.

While the states put forward protectionist policies in times of economic depression, it is seen that the economy mostly applies pro-liberalization policies in times of expansion. Today, it is observed that protectionist policies cause trade wars.

In this thesis, while trade theories, trade policies and the process leading to GATT-World Trade Organization as a step of globalization are explained, sanctions of the current trade war between China and the USA and Turkey's impressed with the extent to which this war is dealt with current data.

Keywords: Foreign Trade, Trade Wars, United States of America, China

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasında değerli fikir, görüş ve önerileriyle benden yardımını esirgemeyen değerli Danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sinem KUTLU HORVATH 'a sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu özel dönemde manevi desteklerini benden esirgemeyen, inanan ve güvenen babam Vahap YİĞİTDOĞAN ve annem Gülşen YİĞİTDOĞAN'a sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

PINAR YİĞİTDOĞAN

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ

1.1.Merkantilizm Dönemi Ticaret Görüşü.....	3
1.2.Serbest Ticaret Teorileri	5
1.2.1.Mutlak Üstünlükler Teorisi.....	5
1.2.2.Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	7
1.2.3.Karşılıklı Talep Kanunu	9
1.2.4.Faktör Donanımı Teorisi	10
1.2.4.1.Heckscher-Ohlin Teoremi	10
1.2.4.2.Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi Teorisi	11
1.2.4.3.Stolper-Samuelson Teoremi	12
1.2.4.4.Rybczynski Teoremi	13
1.2.5.Leontief Paradoksu	14
1.2.6.Nitelikli İşgücü Teoremi	16
1.2.7.Teknolojik Açık Hipotezi.....	17
1.2.8.Ürün Dönemleri Teorisi	18
1.2.9.Tercihlerde Benzerlik Teorisi	20

1.2.10.Ölçek Ekonomileri Teorisi.....	22
---------------------------------------	----

1.2.11.Tekelci Rekabet Teoremi	23
--------------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE KÜRESELLEŞME

2.1.Dış Ticaret Politika Araçları	26
---	----

2.1.1.Gümrük Tarifeleri	26
-------------------------------	----

2.1.2.Tarife Dışı Araçlar	28
---------------------------------	----

2.1.2.1.Miktar Kısıtlamaları	28
------------------------------------	----

2.1.2.1.1.İthalat Kotaları	29
----------------------------------	----

2.1.2.1.2.İthalat Yasakları.....	29
----------------------------------	----

2.1.2.2.Gönüllü İhracat Kısıtlamaları.....	30
--	----

2.1.2.3.Tarife Benzeri Faktörler.....	31
---------------------------------------	----

2.1.2.3.1.Sübvansiyonlar	31
--------------------------------	----

2.1.2.3.2.Döviz Kuru Politikaları.....	32
--	----

2.1.2.4.İthalat ve İhracat Vergileri.....	33
---	----

2.1.2.5.Damping.....	34
----------------------	----

2.1.2.6.Sağlık, Güvenlik vb Önlemler	36
--	----

2.1.3.İhracatın Özendirilmesi	37
-------------------------------------	----

2.1.4.Bağlı Ticaret.....	39
--------------------------	----

2.2.Dış Ticarete Korumacılık	40
------------------------------------	----

2.2.1.Gelişmiş Ülke Ekonomilerinde Korumacılık	42
--	----

2.2.2. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Korumacılık	45
---	----

2.2.3.Korumacılığın Nedenleri.....	47
------------------------------------	----

2.2.3.1. Bebek Endüstriler Tezi.....	47
2.2.3.2. Optimum Tarife Görüşü.....	49
2.2.3.3. Dampinge Karşı Koruma.....	50
2.2.3.4. Ödemeler Bilançosundaki Dengesizliklerin Giderilmesi ve İstihdamın Arttırılması	51
2.2.3.5. Devlete Gelir Sağlama	52
2.2.3.6. Korumacılığın Ekonomik Olmayan Nedenleri	53
2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ticaretin Küreselleşmesi: GATT-Dünya Ticaret Örgütü	55
2.3.1. Bretton Woods Süreci ve Kurumları	55
2.3.2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması.....	57
2.3.2.1. GATT Amacı ve Temel İlkeleri.....	58
2.3.2.2. GATT Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri	59
2.3.2.2.1. Cenevre Roundu	61
2.3.2.2.2. Annecy Roundu	61
2.3.2.2.3. Torquay Roundu	61
2.3.2.2.4. Cenevre Roundu	62
2.3.2.2.5. Dillon Roundu	62
2.3.2.2.6. Kennedy Roundu	63
2.3.2.2.7. Tokyo Roundu	64
2.3.2.2.8. Uruguay Roundu.....	66
2.3.2.3. Dünya Ticaret Örgütü	67
2.3.2.3.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Amaçları.....	68
2.3.2.3.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fonksiyonları	68
2.3.2.3.3. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Katılması	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD ÇİN TÜRKİYE TİCARET SAVAŞLARI

3.1.Ticaret Savaşları.....	70
3.1.1.Ticaret Savaşı Aktörleri.....	72
3.1.1.1.Ülkeler.....	72
3.1.1.2.Ekonomik Topluluklar ve Anlaşmalar.....	72
3.1.1.3.Şirketler.....	73
3.1.1.4.Merkez Bankaları ve Siyasal İktidarlar	73
3.1.2.Ticaret Savaşı Sonuçları.....	75
3.2.ABD-Çin-Türkiye Ticaret Savaşları	76
3.2.1.ABD-Çin Ticari Yaptırımları	76
3.2.2.ABD-Türkiye Ticari Yaptırımları.....	80
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 2.1 : Seçilmiş Kalkınmış Ülkelerin, Kalkınmalarının Erken Dönemlerinde Mamul Ürönlere Uyguladıkları Ortalama Tarife Oranları (Ağırlıklı Ortalama, Yüzde Değer).....	44
Tablo 2.2 : GATT Görüşmeleri ve Konuları.....	60
Tablo 3.1 : ABD'nin Çin'le Yaptığı İhracat ve İthalat Verileri.....	77
Tablo 3.2: 15.08.2018'de ABD Menşekli Ürönlere Getirilen Ek Gümrük Vergisi	81
Tablo 3.3 : 2017 yılı ABD Türkiye Makro Büyüklükler Karşılaştırması.....	84

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	:Az Gelişmiş Ülkeler
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
GATT	:Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Anlaşması
GOÜ	:Gelişmekte Olan Ülkeler
GÜ	:Gelişmiş Ülkeler
GSYH	:Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IBRD	:Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF	:Uluslararası Para Fonu
ITO	:Uluslararası Ticaret Örgütü
YY	:Yüzyıl

GİRİŞ

Dünya gelişim ve değişim içerisinde. Ekonomi bu değişimin en önemli öncülerinden biridir. Sanayi devrimi neticesinde üretimde yaşanan arz fazlaları dünya ticaretini daha önce olmadığı kadar arttırmıştır. Ticaretteki bu artış entelektüel anlamda düşünürlerin ticaretin ne şekilde olması gerektiğini ele almışlardır. Daha önceki dönemlerde korumacı politikaların ülkenin zenginleşmesinin nedeni olduğu görüşü ön plandayken, Adam Smith ve sonrasında gelen iktisatçıların serbest dış ticaretin ülkelerin servetlerini arttıracığı görüşü ön plana çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin ekonomilerini toparlamak adına girdikleri korumacılık yarışı dünya ekonomisini 3'te 1 oranına daraltmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında aynı sürece girilmemesi için ülkeler bir araya gelerek 1948 yılında GATT anlaşmasını imzalamış ve uluslararası ticaret kuralla bağlanmıştır.

GATT dünya ticaretinin serbest olmasını teminat altına almak için 47 yıla yayılan ve toplamda 8 adet ticaret müzakeresini içeren toplantılar yapılmış ve ülkelerin o döneme kadar uyguladıkları tarife oranlarını önemli ölçüde azaltmayı başarmıştır. 01.01.1995 yılı itibarıyla GATT kurumsal bir yapıya bürünerek Dünya Ticaret Örgütü halini almış ve dünya ticaretinin kurallarını belirleyen bir yapı kurulmuştur.

Ülkeler serbest ticaret yanlısı politikaların uygulanması yönünde girişimleri 2018 yılında ABD'nin Çin ve birtakım ülkelere karşı aldığı korumacı politikalarla bölünmüştür. Çin'in ABD'ye karşı korumacı politikalar ortaya koyması ticaret savaşları denilen bir döneme girmemize neden olmuştur.

Tezin birinci bölümünde merkantilist görüş anlatılmış ve sonrasında 18. Yy'dan itibaren ortaya konulmuş serbest ticaret teorileri ve bu teorilerin dayandıkları sorular ve düşüncelerden bahsedilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ticaret politikaları gümrük tarifeleri ve tarife dışı araçlar açıklanmış ve korumacı politikaların azaltılması adına 1947 yılında imzalanan GATT ve 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü olarak kurumsallaşan ticaret müzakereleri ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde günümüzde yaşanan ticaret savaşlarının ABD Çin ve Türkiye özelinde ne tür yaptırımlara sebebiyet verdiği ve güncelde yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ

Bu bölümde uluslararası ticaret teorilerinden bahsedilecektir. İlk olarak korumacılığın ön planda olduğu merkantilist görüşten bahsedilecek devamında ise serbest ticaret teorilerinin tarih sırasıyla gelişiminden söz edilecektir.

1.1. Merkantilizm Dönemi Ticaret Görüşü

16. yüzyıl ile 18. Yüzyıl ikinci yarısına kadar hüküm sürmüş görüşler topluluğudur.

Merkantilizm diğer adıyla ticari kapitalizmin bazı düşünürler tarafından bir sistem olmadığı, merkantilizmin temel görüşleri arasında sistem oluşturmaya yetecek kadar düzgün bağlantının bulunmadığını ileri sürülmektedir. Daha ziyade düşünürlerin- tüccarların günlük ihtiyaçları karşılamak için geliştirdikleri düşünceler toplamı olduğunu söylemektedir. Ayrıca merkantilizmin sistem olarak var olmadığı düşüncesini savunanlar kadar, bir düşünce sistemi olduğu yönünde görüşler de bildirilmiştir. (Neumark, 1943)

Merkantilizm ülkelerin servetlerinin değerli maden stokundan geldiği görüşünü benimser. Ülkelerin dış ticarete girme nedeni, ellerindeki değerli maden stokunu arttırmaktır. Dönemin önde gelen düşünürlerinden Thomas Mun(1571-1641)'nin İngiltere'nin Dış Ticareti Yoluyla Oluşan Hazinesi adlı eserinde zenginliğin artırılmasının yolunun dış ticaret olduğunu ve dış ticaretteki kuralın da yabancılara satılan malın o ülkeden alınan maldan daha fazla olması gerektiğini belirtmiştir. (Mun, 1664)

Ülkeler ellerindeki değerli madenleri iki şekilde arttırabilir. Bunlardan birincisi değerli maden üretimi ikincisi ise dış ticarettir. Ülkeler değerli maden üretimine ağırlık vermeli şayet bu mümkün değilse dış ticaretle madenlerini arttırmalıdır. Bu dönemde coğrafi keşiflerle birlikte hızlanan kolonileşme sürecinde Avrupa ülkeleri dış ticaretlerini kendileri için ucuz iş gücü ve hammadde aynı zaman da pazar olan kolonileriyle yapmışlardır. 1651-1660

yıllarında İngiltere’de uygulanan denizcilik yasalarında kolonilerin ürettiği malları yalnız İngiltere’ye satabilecektir ve İngiltere dışında bir ülkeden ithalat yapmaları kısıtlanmıştır. Ülkeler ihracatlarını ithalatlarından fazla tutmaya çalışırken ithalatı ancak hammadde bakımından serbest bırakmışlar nihai mal ticaretinde ithalat sıkı bir şekilde kısıtlamışlardır. (Aydemir & Güneş, 2006)

Ticari kapitalist düşüncede dış ticaret sıfır toplamı bir faaliyet olarak değerlendirilir. Dış ticarete giren ülkelerden biri kazanırken bir diğeri kaybeder. Bu nedenle dış ticarete kazanç ve kaybın toplamı sıfırdır. Dolayısıyla dış ticarete ülkelerin çıkarları arasında uyum yoktur, bir çatışma vardır. (Ünsal, 2005:5)

Ülkeler altın girişlerini arttırabilmek için ticari filolarını geliştirmişlerdir. Altın gümüş deniz aşırı ticaretle sağlandığı için güçlü ticaret filosuna gerek duymuşlardır. Ayrıca bu dönemin düşünürleri ülke içerisinde şehirler arasında ticarete ücret ve vergilerin kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır.

Bu çağda feodalizmin zayıflayıp merkezi yönetimlerin güçlendiği görülmektedir. Güçlü ordu ve güçlü ticaret filosu merkantilizmin olmazsa olmazıdır. Ülkeler bu görüş doğrultusunda ordularını güçlendirmiş ve koloni elde etmek için uzak bölgelere gitmişlerdir. Her ülke dış ticarete kazanan taraf olmak istemekte ve kolonilerini arttırma yarışına girmektedir. Ülkeler arası yaşanan iktisadi çıkar çatışması milliyetçiliğin artmasına da neden olmuştur. (Bocutoğlu, 2012:17)

Merkantilizm kalabalık ve çalışkan bir nüfus öngörmektedir. Kalabalık nüfus hazır bekleyen kalabalık bir ordu, kalabalık ticaret filosunun yanında iş gücü arzının çok olması anlamına da gelmektedir. İş gücü arzının çok olması işgücünün ucuzlaması demektir. Düşük ücret ihraç edilecek ürünlerin maliyetlerini düşürerek rekabetçi fiyat oluşturmada önemli bir faktördür. Tembellikle kesin mücadele edilmelidir ve tembellik kabul edilebilir bir şey değildir. Dönemin önde gelen düşünürlerinden, Fransa Kralı 14. Louis döneminde Maliye Bakanlığı yapmış Jean Baptiste Colbert (1619-1683) rahip, rahibe avukat ve memurları verimsiz olarak nitelendirmiş ve sayılarını azaltmaya çalışmıştır. Çalışmayı durdurduğu gerekçesiyle kutsal günlerin kutlanmasını ertelemiştir.

Ayrıca Colbert çocuk işgücünü zorunlu tutulmasını savunmuş 1668 yılında yaptığı bir düzenleme ile Auxerre ahalisinin 6 yaşındaki çocuklarına el işi işlerinde çalışmaya veyahut para cezası ödemeye mecbur tutmuştur. (Bocutoğlu, 2012:18)

Merkantilizm sanayi devriminin gerçekleştiği 18. Yüzyıl ortalarına kadar hüküm sürmüş ve sanayi üretiminin gelişimiyle hâkimiyetini kaybetmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte düşünceler, sistemsal hale gelmiş, Adam Smith’le birlikte dış ticaret görüşleri teorileşmeye ve iktisat bir bilim olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

1.2. Serbest Ticaret Teorileri

1.2.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Adam Smith 1776 yılında Ulusların Serveti kitabıyla iktisat biliminin kurucusu olmuştur. Bu kitapta o döneme kadar hâkim olan merkantilist görüşler toplamının sunduğu düşüncelere karşı argüman geliştirmiş ve dış ticaret teorisi olarak mutlak üstünlükler teorisini ortaya koymuştur.

O’na göre bir ülkenin zenginlik kaynağı merkantilistlerin söylediğinin aksine birikmiş değerli madenler toplamı değil, bir yıl içerisinde üretilen toplam mal miktarıdır. Bir ülkede bir yıl içerisinde ne kadar çok mal üretiliyorsa, o ülke o kadar zengin kabul edilir.

Smith ayrıca merkantillerin söylediği gibi dış ticareti sıfır toplamlı bir oyun olarak değerlendirmez; Ulusların Serveti kitabında ticarete giren iki ülkenin birinin kazançlı çıkması durumunda diğerinin kaybedeceği görüşünü eleştirir. Ülkelerin o dönemde uyguladıkları kısıtlayıcı ve monopollerle yürüttükleri dış ticaret politikalarının ülkelerin zararına sonuçlanabileceği ancak iki ülke arasında zorlamalar ve kısıtlamalar olmadan doğal ve düzenli biçimde yürütülen ticaretin her zaman aynı derecede olmamakla birlikte iki ülke için de yararlı olacağını savunur. (Smith, 1776) İki bölgenin dış ticarete girmesi pozitif toplamlı bir oyun olarak değerlendirilir. (Ünsal, 2005:7)

Mutlak Üstünlükler Teorisi iki ülkeli tek üretim faktörlü ve diğer her şeyin sabit olduğu bir ortamda kurulmuştur. Tek üretim faktörü olarak emek alınmıştır. Sermaye ise Smith tarafından birikmiş emek olarak değerlendirilir. Emek verimliliği her yerde eşittir. Buna göre bir ülke karşı ülkeye göre hangi malda daha düşük maliyetle üretiyorsa o malın üretimine ağırlık vermeli, uzmanlaşmalı ve bu malı ihraç etmelidir. Pahalıya ürettiği ürünü ise karşı ülkeden almalıdır.

Ülkeler bu yolla uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşmayla karşılıklı kazanç sağlamaktadır. Smith Milletlerin Serveti kitabında iş bölümü ve uzmanlaşmayı iğne üreten bir atölye üzerinden anlatmaktadır;

“İş bölümü ile ayrı bir zanaat haline gelen iş için yetişmemiş bir işçi, son kertesine dek çalışmakta, günde belki bir iğneyi güç yapar; yirmi iğneyi ise hiç yapamaz. Ama şimdiki yapılaş şekliyle (iş bölümüyle) bu iş başlı başına bir zanaat olduktan başka, çoğu yine ayrı birer iş olan bir sürü kollara ayrılmıştır. İşçinin biri teli çekip gerer; bir başkası bunu düzeltir, bir üçüncüsü keser; bir dördüncüsü ucunu sivriltilir; bir beşincisi baş geçebilmesi için tepesini ezer. Baş yapma iki üç ayrı işlemi gerektirir. Baş tepeye takmak bir ayrı iştir. İğneyi ağartmak bir başka iştir. İğneyi kâğıda sıralamak bile başlı başına bir iştir. Önem taşıyan iğne yapma işi böylece aşağı yukarı on sekiz ayrı işleme bölünmüştür. Kimi fabrikalarda bu işi başka başka işçiler yapar. Ötekilerde ise aynı işçi, bunların kimi zaman ikisini üçünü birden yapar. Ben yalnız on işçi çalıştırdığı için, bir kısım işçileri bu işlerden ikisini üçünü birden yaptıkları bu tür küçük bir fabrika gördüm. Pek yoksul ve bu yüzden gerekli aletler bakımından kötü donatılmış olmasına karşın, işçiler sıkı çalışınca, aralarında günde on iki libre kadar iğne yapabiliyorlardı. Her librede, dört binden çok orta boy iğne bulunmaktadır. Demek, bu on iki kişi bir arada, günde kırk sekiz bini aşkın iğne yapabilmekte idi. Şu halde, kırk sekiz binin onda birini yapan her adam, günde dört bin sekiz iğne yapıyor sayılabilir. Oysa, birbirine bağlı olmadan, ayrı ayrı çalışsalar, bu belirli iş için yetişmemiş bulunsalardı bunlardan her biri, günde teker teker, kuşkusuz yirmi iğne belki bir tek iğne yapacaktı.” (Smith, 1776)

Smith'e göre ülkeler dış ticarete kapalı durumda bütün işleri tek başına yapan işçi gibi üretimi az olacaktır. Oysaki açık ekonomide dış ticaretler ülkeler daha ucuza ürettikleri malı üretip, onda uzmanlaşıp, ihraç etmelidirler. Maliyeti ülke içinde yüksek olan ürünleri de ithal etmelidirler. Dolayısıyla ülkeler dış ticarete girmeleri durumunda uluslararası iş bölümüyle, otarşi durumunda üretilebilecek üründen daha fazla mala sahip olurlar. Bu da ülkelerin servetlerinin artması anlamına gelmektedir.

Mutlak üstünlükler teorisine göre bir ülkenin karşılıklı olarak ticarete girebilmesi için iki ülkenin belirli malların üretiminde diğerine göre üstün olmalıdır. Oysaki çok gelişmiş ve birden çok üründe diğer ülkeye göre daha az maliyetle üretim yapan yani mutlak üstünlüğe sahip olan bir ülke ile az gelişmiş bir ülke arasında ticaretin yapıldığı görülmektedir. Teori bir ülkenin birden fazla malı daha az maliyetle üretmesi durumunda serbest dış ticaretin nasıl gerçekleşmesi gerektiğini açıklayamamıştır. Bu eksikliği Ricardo Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisiyle açıklamaktadır. (Yüksel & Saridoğan, 2011)

1.2.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

David Ricardo tarafından 1817 yılında yazılan Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri (Principles of Political Economy and Taxation) kitabında kendisinin Karşılaştırmalı Üstünlükler adını verdiği uluslararası teorisi anlatılmıştır. Bu teori Adam Smith tarafından ortaya konulan Mutlak Üstünlükler teorisiyle birlikte uluslararası ticaretin temel teorisini oluşturur. (Sen, 2010)

Teori, mutlak üstünlükler teorisinin uluslararası ticareti açıklamada yetersiz kalmasına daha gerçekçi bir yaklaşımla ele almıştır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre, ülkelerin dış ticarete girmesinde mutlak üstünlüğe sahip olmasına gerek yoktur. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması dış ticarete girmesi için yeterlidir.

Ricardo teorisini 2 ülkeli 2 mallı ve tek üretim faktörü olan emek üzerine kurmuştur. İki ülkenin dış ticarete girmesinde ülkelerin diğer ülkeye göre sadece mutlak üstünlüğe sahip olduğu, diğerine göre daha az maliyetle ürettiği mal ile dış

ticarete girmesi kuralına gerek yoktur. Bir ülke dış ticarete girdiği diğer ülkeden her üründe mutlak üstünlüğe sahip olabilir. Fakat bu ülkenin mutlak üstünlüğe sahip olduğu her malı üretmesi kaynakları etkinsiz kullanması anlamına gelmektedir. Bir ülke; karşılaştırmalı olarak en ucuz ürettiği malda uzmanlaşmalı ve daha çok maliyetle ürettiği malı ithal etmelidir. Ticarete her malda daha az verimle üretim yapan ülke ise ürettiği ürünler içerisinde en verimli ürettiği (az maliyetli) ürünü ihraç etmeli ve daha az verimle ürettiği ürünleri ithal etmelidir. Ülkelerin bu kurala uygun olarak üretim yapıp dış ticarete girmesi durumunda kıt olan kaynakların en verimli şekilde kullanılmış olacağı belirtilmiştir. (Seyidoğlu, 2015:30)

Ricardo Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri kitabında karşılaştırmalı üstünlükleri bireyler üzerinden örneklendirmiştir;

“İki kişi, hem ayakkabı hem de şapka yapıyor olabilir ve birisi diğerinden bu iki zanaatta da üstün olabilir; ama daha yetenekli kişi, şapka yapması halinde rakibini ancak beşte bir, ya da yüzde 20 oranında geçebilirken, ayakkabı yaparsa üçte bir, yüzde 33 oranında geçebilmektedir; bu durumda daha üstün kişinin yalnızca ayakkabı yapmakla, daha marifetsiz kişinin ise yalnızca şapka yapmakla meşgul olması, her ikisinin de çıkarına olmaz mı?” (Ricardo, 1817)

Ricardo’nun bu teorisi yaklaşık 200 yıl güncelliğini korumuş fakat sonradan gelen iktisatçılar tarafından belirli yönleriyle eleştirilmiştir. Teori, arz yanlı bir model ortaya koymaktadır. Klasik ekonomi fiyatların arz ve talep tarafından belirlendiğini söylemesine rağmen sadece arz tarafı dikkate alınmıştır. Üretim faktörü olarak yalnız emek göz önünde bulundurulmuş; sermaye ve doğal kaynaklar teoriye dahil edilmemiştir. Ülkeler arasında emek farklılıklarının nedeni açıklanmazken, emek ülke içinde tam hareketli ülkeler arası tam hareketsiz kabul edilmiştir. Teoride ulaşım haberleşme maliyetlerinden söz edilmez. Ayrıca teori bir ülkenin ürettiği malda tam uzmanlaşmasını yani tam verim için tüm kaynaklarıyla o ürünü üretmesini öngörmesi gerçek hayatta karşılık bulamamıştır. Zira ülkeler karşılaştırmalı üstün olmadıkları mallarda az da olsa üretim yapmaktadır.

1.2.3. Karşılıklı Talep Kanunu

Dış ticarette talep kavramına ilk defa J. Stuart Mill yer vermiştir. Mill'e göre iki ülkeli modelde bir ülke diğerinin malına talebinin ne kadar şiddetli olduğunu bilirse, ticarette denge sağlayacak fiyat da belirlenebilir. Ticarette nispi denge fiyatın nasıl belirleneceğini Karşılıklı Talep Kanunu ile açıklamaktadır. (Tunç, 2014)

İki ülkeli modelde bir ülkenin kendi malından karşı ülkeye vereceği miktara karşılık, karşı ülkeden ne kadar mal isteyeceğiyle ölçülür. Diğer bir deyişle karşı ülkenin bir birim malına karşılık ülkenin kendi ürettiği maldan ne kadar vereceği denge fiyatı oluşturur. Ülke belirli miktar yerli mal karşısında ne kadar yabancı mal istiyorsa ithal malına karşı olan talebi o kadar fazladır. (Seyidoğlu, 2015:60)

Teori karşılıklı talep ile dış ticaretin teknolojik ilerlemeyi etkileyeceğini savunmuştur. Mill'e göre; ihraç edilen mallar arasına yeni bir malın eklenmesi veya ihraç edilen mala yapılan yenilikle, üretim maliyetini düşürücü gelişmeler, ihraç mallarında verimliliği arttırmakta ve ülkenin karşılıklı taleple belirlenen ithal malları daha ucuza elde etmesini sağlamaktadır. Böylece bu durum dış ticaret kazancını arttırmaktadır. (Bayraktutan, 2003)

J. Stuart Mill, uluslararası rekabette en fakir ülkelerin en fazla kazananlar olacağını ileri sürer. Bunun nedeni zengin ülkelerin daha fazla satın alma gücüne sahip olması ve daha şiddetli arzular taşımalarıdır. Zengin ülkeler fakir ülkelerin malları için daha yüksek fiyat ödemeye hep hazırdırlar. (Kazgan, 1993)

Karşılıklı Talep Kanunu İngiliz iktisatçı Edgeworth ve A. Marshall tarafından geliştirilerek teklif eğrileri kurularak geometrik olarak açıklanmıştır. Teklif eğrisi teoride de bahsedildiği gibi çeşitli fiyattan belirli miktar yerli malına karşı ne miktarda ithal malı talep edileceğini gösteren eğrilerdir.

1.2.4. Faktör Donanımı Teorisi

1.2.4.1. Heckscher-Ohlin Teoremi

Bu teori ülkelerin dış ticaretlerinin nedeni nedir ve hangi koşulda kazanç sağlarlar? Soruslarına Ricardo'nun ortaya koyduğu teoremin geliştirilmesiyle cevap aramıştır. İsveçli iktisatçı Eli Heckscher 1919 yılında yayınladığı makalede klasikçiler tarafından tamamen ihmal edilen ülkelerin üretim maliyetlerindeki farkın nedeni üzerinde durmuştur. 1933 yılında Bertil Ohlin tarafından yayınlanan üretim kısıtlılığına ilişkin görüşlerini 1936 yılında İngilizceye çevrilen Bölgelerarası ve Uluslararası Ticaret (Interregional and International Trade) başlıklı eserde sistematize edilmiştir. (Ünsal, 2005:156)

Teori kendinden önce kurulmuş olan teorilerdeki karşılaştırmalı maliyetlerdeki farkı uluslararası ticaretin temeli olarak kabul etseler de karşılaştırmalı maliyetler farkının neyden meydana geldiğini açıklamada yetersiz görmüşlerdir. (Avadhani, 2009)

Heckscher-Ohlin Teorisi belirli varsayımlar üzerine kurulmuştur. (Pal, 2018)

- Heckscher-Ohlin Teorisi Ricardo'nun kurduğu modelden farklı olarak iki ülke iki mal ve iki üretim faktörü üzerine kurulmuştur. İki üretim faktörlerinden biri emek diğeri ise sermayedir.
- Her ülkede tam rekabet piyasası hakimdir. Üreticiler ve tüketiciler fiyatı etkileyemeyecek kadar küçüktür.
- Tüm ülkelerde mal tercihi aynıdır.
- Ülkeler bir malın üretiminde aynı teknolojiyi kullanırlar.
- Üretim faktörleri ülke içerisinde tam mobilitiye ülkeler arası sıfır mobilitiye sahiptir.
- Taşıma maliyeti vb ek maliyetler söz konusu değildir.

İki ülkeli iki mallı ve iki üretim faktörlü ve diğer varsayımlar geçerli iken ülkeler; ülke içerisinde bol miktarda, daha ucuz, olan faktörün kullanıldığı malda uzmanlaşır ve o malda ihracata girer, ülke içerisinde kıt miktarda olan üretim

faktörünün kullandığı malı ise ithal eder. Yani ülke içerisinde sermaye bol miktarda bulunuyorsa sermayenin yoğun kullanıldığı örneğin bilgisayar çipi malında uzmanlaşır ve dış ticarete konu eder. Emek bol ülkede ise emek yoğun mal üzerinde örneğin buğday üretiminde uzmanlaşır ve dış ticarete konu eder.

Burada önemli olan iki kavram bulunmaktadır. Faktör donanımı ve faktör yoğunluğu (Seyidoğlu, 2015:85):

Faktör Donanımı: Heckscher-Ohlin teoriminin varsayımlarından olan ülkeler faktör donanımı bakımından birbirinden farklı olmalıdır. Faktör donanımı iki ayrı şekilde hesaplanır:

1-Fiziki faktör stoku: Ülkeler içerisindeki faktör miktarlarıyla ilgilidir. Burada ülkedeki faktör yoğunluğunu bulabilmek için sermaye stoku/emek stoku oranını karşılaştırmak gerekmektedir.

2-Faktör fiyatları yaklaşımı: Faktör donanımı faktör fiyatlarıyla tanımlanır. Ülkeler içerisindeki bol miktarda olan faktör daha ucuz olacaktır ve ülkelerin faktör donanımları hesaplanırken iki ülkenin emek ve sermaye fiyatları karşılaştırılarak sonuca varılabilir.

Faktör Yoğunluğu: Bir malın üretiminde kullanılan sermaye/emek oranının miktarsal olarak ifadesidir.

Ülkeler görece bol miktarda bulunan üretim faktörüyle üretiminde yoğun şekilde kullanılan ürün üzerinde uzmanlaşarak ihraç edecektir. Bu görüş çerçevesinden Heckscher ve Ohlin'den sonra gelen iktisatçılar temel bazı varsayımları eleştirmiş ve Faktör Donanımı Teorisine çeşitli yönlerden katkı sağlamışlardır.

1.2.4.2. Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi Teorisi

1976 yılında Nobel Ekonomi Ödülünü Paul Samuelson'a kazandıran faktör fiyatlarının eşitlenmesi teorisi, Heckscher-Ohlin teorisini izleyerek oluşturulan bir teoridir.

Teoriye göre serbest dış ticarete giren ülkeler içerisindeki faktörler zamanla nispi ve mutlak olarak birbirine eşitlenecektir. Uluslararası uzmanlaşmaya dayalı

serbest dış ticaretle ülkeler Heckscher- Ohlin teorisinde olduğu gibi kendilerinde bol miktarda olan faktörün yoğun kullanıldığı ürünü ihraç edecekler, görece kıt olan faktörün yoğun kullanıldığı ürünü ise ithal edecektir. Teori bu noktada sermaye bol (ucuz) olan ülkenin sermaye yoğun malda uzmanlaşırken sermayeye olan talep artacak böylece sermayenin fiyatı yükselecektir. Aynı şekilde kıt olan emek ile üretilen emek yoğun ürüne talep azalacağı için emek ücreti zamanla düşecektir. (Yüksel & Sarıdoğan, 2011)

Teori aynı zamanda uluslararası faktör hareketinin olmaması durumunda bile serbest ticaretin faktör hareketinin varlığı yerine ikame edilmektedir. Zira faktör hareketliliğinin olması durumunda emek ücretin yüksek olduğu yere göçecek ve ücret haddi iki ülke arasında eşitlenene kadar bu hareket devam edecektir. Fakat teori faktör hareketliliğinin olmadığı varsayımıyla kurulduğundan yalnız serbest ticaretin varlığında dahi faktör fiyatlarının eşitleneceğini ortaya koymaktadır.

Teori ilk olarak Heckscher tarafından 1919 yılında yazdığı Dış Ticaretin Gelir Dağılımı Üzerine Olan Etkisi makalesinde değinilmiştir. Kendisinden sonra gelen Ohlin ise mutlak eşitlik yerine, faktörlerin eşitlenmesine yönelik bir eğilim olarak söz etmektedir. Son olarak Paul Samuelson 1948 yılında Uluslararası Ticaret ve Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi adlı çalışmasında serbest ticaretin uluslararası faktör fiyatlarının eşitlenmesine neden olacağını ortaya koymuştur. (Samuelson, 1948)

1.2.4.3. Stolper-Samuelson Teoremi

Stolper Samuelson Teoremi 1941 yılında Wolfgang Stolper ve Paul Samuelson'un yazdığı Protection and Real Wage makalesinden türemiştir. İlgili makalede ülkelerin serbest dış ticarete girmeleri durumunda ülkelerdeki gelirin ne oranda etkilendiği incelenmiştir.

Teoriye göre iki tam mobil üretim faktörünün, emek ve sermaye, iki farklı malı üretirken farklı oranlar kullanılmaktadır. (Deardoff, 1982) Ülkeler serbest ticarete girmeleri durumunda görece kendisinde bol olan faktörün üretimde bol

olarak kullanıldığı ürünü ihraç etme eğilimindedir. Teorem bu noktada ülkelerin serbest dış ticarete girmeleri durumunda ihraç edilen malın fiyatının artacağı buna bağlı olarak da faktörün gelirinin artacağını söylemektedir. (Gençosmanoğlu, 2014) Faktör gelirlerinin reel şekilde artması nominal ücretin mi yoksa üretilen malın mı fiyatının daha fazla üretildiğine bağlıdır. Bu da faktörün marjinal ürününün ne oranda değiştiğiyle ilgilidir.

Emek faktörünün bol bulunduğu ülkede emek yoğun ürünün daha fazla üretilmesi ve ticarete sokulmasıyla ürün fiyatı ve emek ücreti artar. Bu durum sermayenin ucuzlamasına ve tüm sektörlerde sermaye kullanımının artmasına neden olur. Emek yoğun sektörde sermayenin kullanımının artması emeğin marjinal ürününü yükseltecektir. Dolayısıyla emeğin reel geliri artacaktır. Sonuç olarak serbest ticaret bol faktörün reel gelirini arttıracaktır. (McCulloch, 2005)

Bu teori Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde vardığı sonuçla farklılaşmaktadır. Ricardo ülkelerin tek üretim faktörü olan emeğin dış ticaretle reel ücretin artmasına ve dolayısıyla herkesin yararına olduğu sonucuna varmaktadır. Stolper-Samuelson teoreminde ise ülkede bol faktörün kullanıldığı sektörde reel gelirin artacağı fakat kıt faktörle üretim yapan sektörün, ithalata rekabet eden sektörün, ise reel gelirinin azalacağı sonucuna varmaktadır. (Ünsal, 2005:170)

1.2.4.4. Rybczynski Teoremi

Rybczynski Teoremi, 1955 yılında üretim faktörü miktarındaki artışın üretim, tüketim ve ticaret koşullarına olan etkisini araştırmak için Tadeuzs Rybczynski tarafından yazılan Factor Endowment and Relative Commodity Price adlı makale ile ortaya atılmıştır. (S, 2015)

Rybczynski'nin ifadesiyle teorem, eğer bir üretim faktörünün miktarı artarsa, o faktörle üretilen mal miktarı artarken, diğer faktörle üretilen mal miktarı azalır. (Rybczynski, 1955) İki faktörün kullanıldığı ve iki mal üretildiği bir ülkede, bol miktarda bulunan faktörün yoğunca kullanıldığı malda uzmanlaşma sağlanır ve bu malla dış ticarete girilir. Emek yoğun malda uzmanlaşan ülkede

emek faktörünün artması durumunda emek yoğun mal üretimi artar. Bu artış sırasında üretilen mala bir miktar da sermaye girdisi gerekmektedir. Sermaye bu noktada sabit kaldığından sermaye yoğun üretim yapılan malın üretimi düşer ve yeni dengede emek yoğun mal da üretim artarken sermaye yoğun malda üretim düşmektedir. (Opp, Sonnenschein, & Tombazos, 2009)

Teorem yayınlandıktan sonra Rybczynski'den sonra gelen iktisatçılar çeşitli yönleriyle katkı sunmuşlardır. R. W. Jones 1956 yılında yazdığı Factor proportions and the Heckscher–Ohlin theorem. The Review of Economic Studies isimli makalesinde doğrusal olan üretim fonksiyonunu gerekli ve yeterli koşulları elde edebilmek için yeni yöntemler kullanarak ölçeğe göre değişken getirileri araştırmıştır. G. H. Hanson ve J. M Slaughter 1999 yılında yazdıkları The Rybczynski Theorem, Factor-Price Equalization, and Immigration: Evidence from U.S.States isimli makalelerinde göçün Rybczynski teoreminin öngördüğü gibi çıktı oranlarını değiştirip değiştirmedikleri incelenmiştir. (Jurcic, Josic, & Josic, 2013)

1.2.5. Leontief Paradoksu

Sermayenin görece bol, emeğin görece kıt olduğu ülkede sermayenin bolca kullanıldığı malda uzmanlaşarak o malı ihraç edeceği, kıt olan emek üretiminin az olacağı ve o malı ithal edeceği yönündeki Heckscher-Ohlin teorisi 1954 yılında yaptığı “Domestic production and foreign trade: The American capital position re-examined” isimli çalışma ile Wasilly Leontief tarafından test edilmiştir. Leontief bu çalışmada girdi-çıktı analizine yaptığı katkı nedeniyle 1973 yılında Nobel iktisat ödülüne layık görülmüştür.

Leontief çalışmasında 1947 yılı ABD verilerini kullanarak Heckscher-Ohlin teorisini test etmiştir. Testin yapıldığı dönem itibariyle ABD dünyanın en büyük sermayesine sahip ülke durumundaydı. Bu çalışma sırasında ABD ekonomisinin sermaye yoğun malları ihraç edip, emek yoğun malları ithal edeceği sonucu beklenmekteyken bunun tam tersi ortaya çıkmıştır. (Learner, 2017)

Leontief çalışmasını Heckscher-Ohlin teorisinde bahsedildiği gibi iki ülke olarak kurguladı; ABD ve dünyanın geri kalanı. Çalışmada iki ürün üzerinde duruldu ABD'nin ihraç ettiği mallar ve ithalata rakip olan mallar. Leontief 1947 yılında Heckscher-Ohlin teorisini girdi çıktı tekniğine uyarlayarak test etti. Bu test sırasında 50 sektör belirlenir bunların 38 tanesi doğrudan uluslararası ticaretle ilişkisi olan sektörlerdir. Test sırasında üretim faktörlerini emek ve sermaye iki gruba ayırır. Bu noktada 1 milyar dolar değerinde ihracata konu olacak mallarda kullanılan emek ve sermayeyi ve ayrıca 1 milyar dolar değerinde ithalata rakip sektörlerde kullanılan emek ve sermayeyi tespit eder (Chacholiades, 1990). Sonuç olarak ABD ihracatı için sermaye emek oranı 14 olarak, ABD ithalatı için sermaye emek oranı ise 18 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla ABD'nin ihraç ettiği mallardaki sermaye emek oranı ithal ettiği mallardaki sermaye emek oranına nazaran daha düşük kalmıştır. Bu çalışmanın sonucunda ortaya konulan duruma Leontief Paradoks'u denilmektedir. (Negishi, 2001)

Çalışmanın sonucu ekonomi dünyasında tartışmalara neden olmuştur. Leontief yaptığı çalışmayı desteklemek ve çalışmanın sonucunun Heckscher-Ohlin teoremiyle çelişmediğini ispatlamak için "1947 yılında Amerikan ekonomisindeki bir emek gücü yabancı (yurtdışındaki) emeğe göre üç katı fazla verimli olduğu ve dolayısıyla Amerika'nın emeği bol olduğu bir ülke olarak nitelendirmiştir. Açıklamasında, Amerika'daki her bir emek üç ile çarpıldığında elde edilen değerle ülkedeki sermaye ile kıyaslandığında elde edilen sonuç makuldür." Dolayısıyla Amerika'da ihracatta sermaye yoğun mal yerine emek yoğun mal kullanılmasının ülkenin ithalata rakip mallarıyla ilişkilendirilmiştir. (Tunç, 2014)

Bu görüş iktisatçılar arasında kabul görmemiştir. Leontief'in verdiği emek verimliliğinin 3 katı fazla olması oranı keyfi verilmiş bir oran olması ve yapılan çalışmalarla ülkeler arasındaki emek verimliliğinin farkının az olduğu ispat edilmiştir.

Leontief çalışması hakkında yapılan bazı eleştiriler yöntem üzerineydi. Seçilen yılın 1947 olması ve savaş sonrası ekonomilerin toparlanmaya çalışması nedeniyle ABD'nin Avrupa'ya normal sanayi ihracatı yapamadığı öne

sürülmüştür. Leontief yapılan bu eleştirilere karşı 1951 verilerini kullanarak 1959 yılında yayınlanan “Factor proportion and the structure of American trade: Further theoretical and empirical analysis” isimli çalışmada tekrarlanmıştır. Seçilen yıl olan 1951 savaş sonrası onarım faaliyetlerinin bittiği yıl olarak kabul edilmesi yönünden önemlidir. Araştırma girdi çıktı tekniğiyle tekrarlanmıştır. Sonuç olarak oranlar birbirine yakınlaşmış olmakla birlikte ABD’nin ihraç ettiği malların sermaye yoğun olmaktan ziyade emek yoğun olduğu tekrar gösterilmiştir. (Seyidoğlu, 2015)

Leontief’ten sonra gelen bir çok iktisatçı paradoksun oluşup oluşmadığını ülkelerinde test etmiştir. Sonuç olarak Heckscher-Ohlin teorisinin gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ticaretin açıklanmasında kullanılması yönünde görüş oluşmuştur. Çünkü iki grup arasında faktör donanımı bakımından büyük farklılıklar vardır. Dolayısıyla Heckscher-Ohlin teorisi gelişmiş ülkeler arasındaki ticareti açıklama konusunda yetersiz kaldığı ortaya konulmuştur. (Tunç, 2014)

1.2.6. Nitelikli İşgücü Teoremi

Teori sanayileşmiş ülkeler arasında karşılaştırmalı üstünlükleri açıklamaktadır. Donald Keasing, Peter Kenen, Wasilly Leontief ve Irving Kravis gibi iktisatçılar tarafından ortaya atılmıştır.

Teoriye göre sanayileşmiş ülkelerin dış ticareti nitelikli iş gücü farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Ülkelerin sanayi yapısı faktör fiyatları, faktör donanımları ve faktör verimliliği bakımından farklılık göstermektedir. (Keasing, 1965) Buna göre nitelikli emeğe sahip olan ülkeler nitelikli emeği içeren ürünlerin üretimde uzmanlaşırlar. Niteliksiz emeğe sahip olan ülkeler ise niteliksiz emek ile üretilen ürünlerin üretiminde uzmanlaşırlar. Nitelikli emeğe sahip olan ülkeler dış ticarete nitelikli emek ile üretilen ürünlerle girerken, niteliksiz emekle üretim yapan ülkeler dış ticarete niteliksiz emek ile girmektedirler. (Atik, 2006)

Açıklama gereği nitelikli iş gücü teorisi faktör donanımı teorisiyle benzerlik göstermektedir. Nitelikli iş gücü teorisine göre nitelikli iş gücüne sahip ülkede serbest ticaretle birlikte nitelikli iş gücüyle üretilen mal fiyatlarında artış

yaşanmaktadır. Aynı anda niteliksiz ürünlerin fiyatı düşmekte ve üretimi azalmaktadır. Teori bu anlamda Heckscher-Ohlin teorisiyle benzerlik göstermekte ve bazı iktisatçılar tarafından “neo-faktör donanımı” olarak adlandırılmaktadır. (Öztürk, 2009)

Keesing yaptığı çalışmada 3 sanayileşmiş ülke Amerika, Almanya, İngiltere ithalat ve ihracatlarını incelemiştir. Üç ülke de nitelikli iş gücü mallarını ihraç etmekte buna karşılık niteliksiz emek içeren malları ise ithal etmektedir. Dolayısıyla ülkelerin ithal ettikleri mallara kıyasla, emek yoğun mal ihraç etmektedir. Fakat ihraç edilen emek yoğun malları nitelikli emek oluşturmaktadır. (Dura, 2009)

1.2.7. Teknolojik Açık Hipotezi

Dış ticaretin ülkeler arasındaki faktör donanımlarındaki farklılıktan kaynaklandığını ortaya koyan Heckscher- Ohlin Teoreminde ülkelerin teknolojik gelişmişlik seviyesi her açıdan aynı olduğu varsayımı üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla herhangi bir ülkede yaşanan bir teknolojik gelişme diğer ülkelere de anında yayılacağı böylece ülkeler arasında farklılık oluşmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Heckscher-Ohlin teorisindeki bu varsayım ülkeler arasındaki ticareti açıklamakta yetersiz kalmıştır. Michael Posner tarafından 1961 yılında yayınlanan “International trade and technical change” isimli çalışmasında teoremin teknolojik eşitlik yönüne yenilik getirmiş ve Teknoloji Açıklığı Teoremini ortaya atmıştır. (Posner, 1961)

Posner’a göre yeni bir malın üretilmesini sağlayan bir teknik yeniliğin ya da üretilen malın üretim maliyetini düşüren dolayısıyla daha etkin üretilmesini sağlayan yeniliğin diğer ülkelere yayılması bundan önceki teorilere nazaran zaman almaktadır. Bu nedenle ülkede ortaya çıkan yenilik diğer ülkelere yayılması belirli bir zaman alacaktır. Burada yeniliğin yayılma süresi diye bir kavram mevcuttur. Bu kavram “bir ülkede yeni bir malın keşfedilmesi ile o malın başka ülkelerde taklit edilmesi arasındaki süre” olarak tanımlanır. Bu süre dört değişkene bağlıdır: Dış tepki gecikmesi, yurtiçi tepki gecikmesi, öğrenme süresi, talep gecikmesidir. İlk üç değişken taklit gecikmesini oluştururken, taklit

gecikmesi ve talep gecikmesi arasındaki fark net taklit gecikmesi olarak adlandırılır. Bu nedenle bazı iktisatçılar bu teoriye “gecikmeli taklit hipotezi” olarak da adlandırmışlardır. (Dura, 2009)

Posner teknik bilginin kolay erişilebilecek bir şey olmadığı kanaatindedir. Posner’a göre ülkeler arasında faktör donanımına göre bir fark olmasa dahi dış ticarete girebilmektedirler. Bunun sebebi ülkelerin farklı teknolojik donanımına sahip olmalarıdır. Bu nedenle ülkelerin teknolojik yenilikle yeni bir mal üretmesi veya üretimde etkinliği artırmasıyla uluslararası piyasada tekelleşmeye gelmektedir. (Öztürk, 2009)

Teoriye göre yeni bir teknik gelişmeyle üretim sürecini etkinleştiren veya yeni bir mal bulan sanayileşmiş ülke bu malın ilk ihracatçısı olacaktır. Ancak taklit ve öğrenme yoluyla bu mal başka ülkeler tarafından üretilmeye başlanacaktır. Taklit ve öğrenmenin geciktirilmesi patent ve fikri hak yasaları ile korunması sonucunda bu yeniliği bulan ülkeler monopol gücüne sahip olması mümkün olabilmektedir. Malın üretiminde sonradan gelen ülke işgücü maliyetinin düşük olması, doğal kaynaklara sahip olma açısından daha elverişli olması bu ülkenin malın ihracatçısı konumuna getirecektir. Malı ilk üreten ülke maliyet avantajını veya monopol üretimini kaybetmesi nedeniyle ürünün ihracatçısı konumundan ithalatçısı konumuna geçecektir. Teknolojik açık teorisine göre, taklit gecikmesi ve talep gecikmesi arasındaki fark ne kadar uzun olursa yeniliği sağlayan ülkenin ürünü ihraç etme süresi o kadar uzamaktadır. (Karluk, 2009)

Teori birçok kez ABD ekonomisi için test edilmiştir. Çalışmalar, bir endüstrinin net ihracat miktarı ile o endüstriye yapılan AR-GE yatırımları arasında yüksek bir korelasyon olduğunu göstermiştir. (Gruber, Mehta, & Vernon, 1966) (Seyidoğlu, 2015:103)

1.2.8. Ürün Dönemleri Teorisi

Ürün dönemleri teorisi, teknoloji açıklığı teorisinin genelleştirilmiş hali olarak 1966 yılında Raymond Vernon tarafından “International investment and

international trade in the product recycle” makalesiyle ortaya atılmıştır. Teori, dış ticareti teknolojik gelişmeyle değerlendirmektedir.

Teoriye göre yeni üretilen ürün önce iç pazara hitap etmekte sonrasında uluslararası pazara açılmaktadır. Sonraki aşamalarda ürün yaratıcısı olan ülkenin dışında başka ülkelerde de üretilmeye başlanmaktadır. Burada önemli olan faktör üretim sırasında girdi maliyetinin daha düşük olduğu ülkeye yeni ürünün üretiminin kaymasıdır. Sonrasında yenilikçi ürünün üretimi yaratıcı ülkede azalır ve yaratıcı ülke bir süre sonra ithalatçı duruma gelmektedir. (Özel, 2012) Vernon’un üç temel döneme ayırdığı ürün dönemleri teorisi beş ayrıntılı döneme ayırmak mümkündür. (Öztürk, 2009)

1.Dönem: Yeni mal üretimi yenilikçi gelişmiş ülkede üretilmektedir. Üretim ufak çaptadır ve iç talebe yönelik üretilmiştir. Ürün üreticiye yakın yerlerde üretilmektedir. Ürün sadece yurt içinde üretildiği için bu teknolojiye sadece yurtiçindeki firmalar sahiplerdir.

2.Dönem: Ürünün üretimi olgunlaşmıştır. İç piyasaya yapılan ürünün artık ihracatı da başlamıştır. Üretici firmalar üretim teknolojisine tek başına sahip olmaya devam ederler. Artık ürünün üretimi artmış ve standartlaştırılmıştır.

3.Dönem: Yenilikçi firma ürünün üretim hakkını başka ülkelere satmaya başlamışlardır. Araştırma ve geliştirmeye ayrılacak yüksek kalifiyeli emeğe ihtiyaç bulunmamaktadır. Üretim sonradan gelen taklitçi ülkelere kaymaktadır. Bu ülkelerde üretim maliyetlerini düşürecek ucuz emek ve ucuz hammadde gibi kaynaklar mevcuttur. Bu dönemde yenilikçi ülkede üretim devam etmekte fakat ihracat azalmaktadır.

4.Dönem: Yenilikçi ürün taklitçi ülkede daha ucuz maliyetle daha fazla üretilmeye devam eder. Bu ülke ürünün ihracatçısı konumuna gelmektedir. Yeniliği ortaya koyan ülkede üretim iyice azalma meydana gelmektedir.

5.Dönem: Yenilikçi ülkede iç piyasa talebi de artık üretimle değil ithalatla karşılanmaya başlanmıştır. Bu dönemde teknoloji dünya geneline yayılmıştır. Ürün üretim maliyetlerinin en düşük olduğu bölgeye kaymaktadır. Bu dönemde

ürün emek ve taşıma maliyetlerinin düşük olduğu gelişme aşamasındaki ülkede yapılmaya devam etmektedir. (Bayraktutan, 2003)

Ürün dönemleri teorisinin belirli temel varsayımları vardır. (Özel, 2012)

- Karşılaşmalı üstünlük ürünün dönemine göre değişmektedir.
- Teknolojik bilgi kolaylıkla elde edilemez.
- Ölçek ekonomileri ve dışsal ekonomiler vardır.
- Üretim ve pazarlama teknikleri zamanla değişebilir.
- Tüketici zevkleri ülkeler arasında farklıdır.
- Monopol ve oligopol piyasaları vardır.
- Çokuluslu şirketler vardır.

Bu teoriye örnek verilecek birçok ürün mevcuttur. İngiltere 18. yy.da sanayi devrimiyle birlikte tekstilde çok büyük bir üstünlük sağlamış ve en büyük tekstil üreticisi olmuştur. Üretim yeni teknikler yayıldıkça Amerika'ya kaymış daha sonrasında özellikle Güney Doğu Asya'daki emek zengini az gelişmiş ülkelere kaymıştır. Daha sonraki dönemde Hong Kong ve Singapur gibi tekstil merkezlerindeki ücretler yükseldikçe üretim Malezya Filipinler ve Çin gibi ülkelere kaymıştır. (Seyidoğlu,2015:104)

1.2.9. Tercihlerde Benzerlik Teorisi

Tercihlerde benzerlik teorisi Staffan Burenstam Linder tarafından 1961 yılında ortaya atılmış bir teoridir. Linder dış ticaret teorisinde talep olgusunu ilk kez kullanan iktisatçılardan olmakla birlikte arz faktörünün temel teşkil ettiği faktör donanım teorisinin yerini almıştır. Linder'in tercihlerden benzerlik teorisinin işleyişi; sanayi ürünlerinin ticareti benzer gelir düzeyi ve tercihlere sahip olan ülkeler arasında yoğunlaşmaktadır. Farklı bir ifadeyle zevkleri benzer yani gelir düzeyleri benzer ülkeler arasında ticaret daha canlı şekilde yapılmaktadır. Dolayısıyla tercihlerde benzerlik teorisi homojen olmayan

zevklerin ve ölçek ekonomilerinin önemli olduğu sanayi ürünlerinin ticaretini açıklamaktadır (Atik, 2006).

Linder'in teorisinde taleplerin ya da tercihlerin belirlenmesinde ülkelerin kişi başına milli gelirleri dikkate alınmıştır. Bu değişkenin ele alınmasının nedeni ülkelerdeki gelir seviyesinin yakın olması tercihlerde benzerlik yaratacağı varsayımdır. Tercih ve gelir arasındaki bu ilişki nedeniyle teoriye gelir teorisi veya taleplerin çakışması teorisi de denmektedir.

Tercihlerde benzerlik teorisinin belirli varsayımları bulunmaktadır (Atik, 2006).

Yakın gelir düzeyine sahip ülkeler, benzer tercihlere sahiptirler: Linder mutlak üstünlük, mukayeseli üstünlük ve faktör donanım teorilerinin arz yönlü değerlendirdiği dış ticareti, talep yönlü olarak değerlendirmiş ve teorisinin bunun üzerine kurmuştur.

Ürünler homojen değildirler. Zevk ve ölçek ekonomilerinin önemli olduğu sanayi ürünlerinin ticaretini açıklamıştır.

Ölçeğe göre artan verimden söz etmektedir. Linder'e göre artan getiri ülkelerin zevk ve tercihleri sonucunda belirli bir malda üretim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Farklılaşan mallarda üretim bir süre iç talebi, daha sonra dış talebi karşılama durumunda olacaklarından ölçeğe göre artan getiriden yararlanacaklardır.

Teoride üretim halkın en çok talep ettiği malda olacaktır. Bu mallar ülke içerisinde geniş bir taleple karşılaşmakta ayrıca bu mallar yurtdışına ihraç edilen ürünlerdir de. Malların yurtdışına ihracatının yapılacağı en uygun ülkeler benzer zevklerin olduğu ya da benzer kişi başı milli gelirin olduğu ülkelerdir. Ülkede en çok tercih edilen ürünler üretilip ihraç edilirken, ülkede bulunan çok zengin ve çok fakir insanların talepleri ithalat ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla talep yapıları benzer olan ülkeler arasında ticaret söz konusu olmaktadır. Ülkeler arasında kişi başına milli gelir farkı ne kadar az ise o ülkeler arasında ticaret daha fazla olacaktır. (Emirhan, 2008)

Teori iç piyasası olmayan doğrudan ihracat için üretilen sanayi mallarının üretimini ve ülke içerisinde ihracata sebep olacak geniş talebin nasıl oluştuğunu açıklayamamaktadır. (Dura, 2009)

1.2.10. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Gary Clyde Hufbauer ve F. Graham tarafından öne sürülen ölçek ekonomileri, ülke içerisindeki bazı endüstrilerin ölçek ekonomilerinden yararlanarak üretim seviyelerini arttırabileceğinden söz etmektedir.

Ölçek ekonomileri mutlak üstünlükler, karşılaştırmalı üstünlükler ve faktör donanım teorisinden farklı olarak ölçeğe artan getiri olduğundan bahseder. Bu teoriler bir birim girdi artışıyla bir birim üretim artışı olacağını söylerlerken ölçek ekonomisi teorisinde bir birim girdi artışındaki üretim artışı bir birimden fazla olacaktır.

“Ölçeğe göre artan getiriler” ve “ölçeğe göre azalan maliyetler” ölçek ekonomilerinde söz konusudur. Teoride bu getirilerin oluşmasında iki yöntem izlenmiştir.

1-İçsel Ölçek Ekonomileri: Firmanın kendi üretim miktarının artmasıyla maliyetlerinde düşüş olması durumunu ifade eder. Bu durum az sayıda üretim yapan bir otomobil firmasına karşı Toyota Mercedes gibi çok fazla üretim yapan firmalar arasında maliyet farkının olması anlamına gelmektedir.

2- Dışsal Ölçek Ekonomileri: Firmanın bağlı bulunduğu endüstride üretim artışı sonucunda firmanın ortalama maliyetinin azalmasıdır. Dışsal ölçek ekonomilerinin başlıca nedeni; Endüstrinin gelişmesi neticesinde nitelikli emek gücünün yetişmesine neden olmasıdır. Girdilerin sağlanması için etkin ve süreklilik arz eden kaynakların oluşturulmasına ortam hazırlamaktadır.

Ölçek ekonomilerinde büyük firmalar rekabette küçük firmalara göre daha avantajlı konumdadır. Bunun tespiti ölçek ekonomilerinin içsel veya dışsal olmasıyla yapılabilir. Ölçek ekonomisi içsel ölçek ekonomisinden kaynaklıysa büyük firmanın üretimini arttırması sonucunda maliyet avantajı yaşamasına ve

küçük üreticiye göre üstünlük sağlamasına neden olmaktadır. Böylece tam rekabet piyasası yanında eksik rekabet piyasasının varlığı söz konusu olmaktadır. (Dura, 2009)

Ölçek ekonomileri uluslararası ticaretin kurulmasına neden olmaktadır. İç pazarda müşterinin talep ettiği çok sayıda maldan az sayıda üretmektense belirli mallarda uzmanlaşarak o mallardan çok fazla üretir. Uzmanlaşılın ve çok fazla üretilen bu mallarla ülke dış ticarete girecektir. Daha az talep edilen ve ölçek ekonomileri tarafından karşılanmayan mallar ise ithalat yoluyla sağlanacaktır (Ünsal, 2005:224). Paul Krugman Ölçek Ekonomileri, Ürün Farklılaştırma ve Ticaret Yapısı makalesinde bir malın yerel de geniş bir pazarının bulunmasının ona dış ticarete avantaj sağlayacağını belirtmiştir. (Krugman, 2012)

1.2.11. Tekelci Rekabet Teoremi

Heckscher- Ohlin teoremi dış ticareti ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlük veya faktör donanımındaki farklılıktan kaynaklandığını söylemektedir. Tekelci rekabet teoremi dış ticaret kaynağını ülkelerin faktör donanımındaki farklılıktan ziyade ürün farklılaşması ve ölçek ekonomilerinin varlığından kaynaklandığını öne sürmektedir.

Monopolcü rekabet ilk olarak 1930'lu yılların başında Edward Chamberlin ve Joan Robinson'un yaptığı çalışmalarla ortaya atılmıştır. Monopolcü rekabette firmaların ürettiği mallar birbirinden farklılaştığı için bu noktada bir endüstriden söz edilememektedir. Endüstri kavramı yerine ürün gruplarından kavramından bahsedilmektedir. (Özdemir, Sever, Mercan, & Ustaoglu, 2012)

Monopolcü rekabetin belirli varsayımları söz konusudur. Monopolcü rekabet, tam rekabet piyasasına çok fazla alıcı ve satıcının olması, piyasaya giriş çıkışın serbest olması yönleriyle benzerken, üretilen ürünü homojen olmaması, ürünlerin birbirinden farklılaştırılması yönüyle ayrılmaktadır.

Dış ticaret teorisinde monopolcü rekabette kendinden önceki teorilerden farklı olarak ürün homojen mal varlığını reddetmektedir. Homojen mal her ülkede aynı olan malı tanımlarken tam rekabet piyasasının temel varsayımlarındandır.

Homojen malın olması endüstri içi ticaretin varlığını imkansız kılmaktadır. Ancak görünen o ki gerçek hayatta ülkeler aynı ürünü hem ithal eder hem ihraç edebilmektedir. Buna en güzel örnek otomobil olarak verilmektedir. Otomobil farklı ülkelerde farklı markalarla üretilmekte ve üretici ülkeler arasında da satışını imkânlı kılmaktadır. Monopolcü rekabet teorisinde dış ticareti endüstri içi ticaret olarak tanımlamakta sanayileşmiş ülkeler arasındaki ticareti açıklamaktadır. (Dura, 2009)

Dış ticarete tekeli rekabet teorisi Krugman, Lancaster ve Helpman gibi iktisatçıların yaptıkları çalışmalar ile gelişmiştir. Söz konusu iktisatçılar dış ticareti ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomilerinin varlığı ile açıklamışlardır. (Akkoyunlu, 1996)

Mal farklılaştırması: mal farklılaştırması tanımı ürünün içeriğinin, kalitesinin, kullanımının, ambalajının veya farklı olduğu algısının yaratılmasıyla diğer ürünlerden farklı kılınmasıyla oluşmaktadır.

Krugman 1979 yılında yazdığı makalesinde tüketici tercihlerini Dixit ve Stiglitz(1977) 'deki gibi tanımlamıştır. Dixit- Stiglitz'e göre tüketiciler çok sayıda ürün tüketmekten hoşlanmaktadır. Her malın her çeşidi tüketiciler tarafından talep görmektedir. (Akkoyunlu, 1996) Ürün farklılaştırması henüz üretilmeyen ürün ile olmaktadır. Burada her firmada tek bir mal üretmekte ve piyasada olan firma sayısı kadar farklılaştırılmış ürün bulunmaktadır.

Modelde iki ülke bulunmakta ve taşıma maliyeti gibi ekstra maliyetlerin olmadığı varsayılmaktadır. Tüketiciler aynı malın çok farklı çeşidini talep etmektedir. Her iki ülkede ücretler ve ürün fiyatları aynıdır. Ülkeler arası teknoloji farklılığı yoktur ve sadece emek faktörü tek bir üretim faktörü olarak bahsedilir. Faktör donanımlarında farklılık yoktur. Krugman'ın bu modelinde dış ticaret hacmi bilinebilmekte fakat hangi ülkenin hangi malı üreteceği önceden tespit edilememektedir (Krugman, 1979).

Krugman'nın bu modelinde önemli olan nokta; tüketici zevk ve tercihlerinde, teknoloji ve faktör donanımlarında ülkeler arasında farklılık

olmamasına rağmen, çok sayıda farklılaştırılmış ürünün yer almakta ve ölçek ekonomileri dış ticaretin artmasına sebep olmakta ve bu ticaretten kazanç sağlanmaktadır. (Yaman Songur, 2019)

2. İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET POLİTİKALARI ve KÜRESELLEŞME

Bu bölümde ülkelerin uyguladığı gümrük tarifeleri ve tarife dışı araçlar ele alınmış olup, serbest ticaretin gelişmesi ve küreselleşmenin geliştirilmesi için yapılan GATT anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütüne giden süreçten bahsedilmiştir.

2.1. Dış Ticaret Politika Araçları

Dış ticaret teorilerinde serbestleşme yanlısı görüş ne kadar hakim olsa da ülkeler kendi iç pazarlarını uluslararası arenaya sınırsız şekilde açmamaktadır. Devletler yerli üreticiyi ve tüketiciyi korumak adına belirli politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar ekonomik nedenlerle olabilirken sosyal ve siyasi nedenlerle de olabilmektedir. Ülkelerin piyasaya belirli koşullardaki müdahalesi dış ticaret politikalar ve onun araçlarıyla yapmaktadır.

2.1.1. Gümrük Tarifeleri

Gümrük tarifesi geniş olarak dış ekonomik politikasının, dar olarak ise dış ticaret politikasının en çok kullanılan ve en eski araçlarından biridir. Gümrük tarifelerinde iki temel kavram bulunmaktadır. Biri gümrük diğeri tarifiedir. Gümrük, belirli bir ürünün gümrük sınırları dâhilinde geçişi sırasında ödenen harç ve vergilerdir. Tarife ise dış ticarete konu olan bütün mallara uygulanan vergilerin de içerisine dâhil edildiği listeleri kapsayan geniş kapsamlı bir tanımdır. (Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, 2020)

Tarifeler ithalatı yapılan malın yurtiçi fiyatını arttırmaktadır. Bu nedenle ithalata konu olan malın yurt içi üretici firmanın daha fazla mal üretmesine buna bağlı olarak da toplam yurt içi üretimi, fiyat avantajına sahip olması nedeniyle, artmaktadır. Tarifeler bu özellikleri dolayısıyla yerli üreticiyi dış rekabete karşı korumaktadır.

Gümrük tarifeleri uygulanması sonrasında tarifeye konu olan malın yurt içinde talebinin devam etmesi, ithalatının sürmesi ile karşılanması durumunda tarifenin kısmi etkisi olacağı gibi tarife sonrası üretimin tamamen durması da söz konusu olabilmektedir. İthalata rekabet eden üreticilerin dış üreticilere karşı kısmi olarak koruyan, ithalatın tamamen durmadığı, azaldığı, tarifeye koruyucu tarife denmektedir. (Collins Dictionary, 2020) İthalata rakip olan üreticileri tam koruyan, ithalatın yapılmasını engelleyen, tarifeye engelleyici tarife denmektedir. (Oxford Reference, 2020)

Tarifelerin hükümetlere hasılat sağlaması söz konusudur. Engelleyici tarifeden, ithalatı tamamen durdurması nedeniyle, bir hasılat sağlanamazken; koruyucu tarife uygulamalarında uygulanan hasılat ithalat sürdüğü sürece devam etmektedir. Bununla birlikte yurtiçi üretime koruma sağlamayan sadece kamu gelirinin artmasına neden olan tarifeye hasılat tarifesi denmektedir. (Cambridge Dictionary, 2020) Hasılat tarifesine örnek olarak kahve verilebilmektedir. Kahve Türkiye’de üretilmediği için ithalatına uygulanan tarife bu kapsamda değerlendirilmektedir. (Ünsal, 2005)

Ticarete konu malın üzerine bir birim sabit para miktarı olarak belirlenen tarifeler spesifik tarife olarak adlandırılmaktadır. (Global Economy, 2020) Bu tür tarife uygulanmasının dezavantajı bulunmaktadır. Bir mala konulan spesifik tarife o malın uluslararası fiyatının artması durumunda oransal olarak düşecek ve ithalata rakip olan sektörlerin korunmasının azalmasına neden olacaktır.

Tarifelerden bir diğeri ise advolerem tarifelerdir. Advolerem tarife bir mala konulan verginin oransal olmasını ifade etmektedir. Bu tarife spesifik tarifeyle oranla daha fazla avantaja sahiptir. Advolerem tarifeye konu olan malın uluslararası fiyatının artması durumunda sabit bir oranla tarifelendirilen malın fiyatındaki artış oranı kadar kamu geliri artacaktır. (World Bank, 2020)

Günümüzdeki uygulamada ülkelerin belirli mallara hem advolerem hem de spesifik vergi uygulamaları söz konusu olmaktadır. Bu tür tarifeyle birleşik tarife denmektedir.

2.1.2. Tarife Dışı Araçlar

Gümrük tarifeleri, bir malın dış ticareti sırasında uygulanan vergiler, dışında uluslararası mal ve hizmet akımlarını uluslararası serbest ticaret koşulları dolayında gerçekleşmesine tamamen engel olan ya da kısıtlayan her türlü araç ve politikalara tarife dışı araçlar adı verilmektedir. Bunlardan bir kısmı ihracatta kendi ürünlerini pazarlayarak piyasayı ele geçirmeye çalışan ülkelere ya da firmalara karşı uygulanması nedeniyle serbest ticareti engelliyor gibi gözükse de uluslararası rekabeti arttırmaya ve haksız rekabeti önlemeyi amaçlayan uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. (Eğilmez, 2012)

DTÖ verilerine göre dünya ticareti 1980'lerin başında yaklaşık 2 trilyon dolardan 2019 yılında yaklaşık 19 trilyon dolar seviyesine gelmiştir. Dünya ticaretindeki bu artış ülkelerin iç piyasalarını uluslararası rekabetten korumak adına korumacı önlemleri GATT ve DTÖ ile yapılan anlaşmalar nedeniyle 1970'lerden itibaren şekil değiştirmiştir. GATT ve DTÖ'ne üye olan ülkelerin tek taraflı taahhütleri veya karşılıklı tercihli ticaret anlaşmaları, ortalama tarife oranlarını önemli oranda azaltmıştır.

1970'lerden itibaren sanayileşmiş ülkelerde yaygınlaşan yeni korumacılık çerçevesinde tarife dışı engeller sıklıkla uygulanmaya başlanmıştır. Bunlar, miktar kısıtlamaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, teknik güvenlik sağlık standartları, idari düzenlemeler sübvansiyonlar kamu ihaleleri vb olarak sınıflandırılabilir. Örnek olarak ülkelerin yiyecek ürünlerine belirli bir paketleme standardı getirmesi veya araba üretimine belirli teknik sınırlama getirmesi verilebilir. Burada ülkeler standart getirdikleri ürünün tüketici sağlığını koruma amacı güttüğü söylenebilmektedir. (Apolte, 2010)

2.1.2.1. Miktar Kısıtlamaları

Tarife dışı araçların geleneksel olarak büyük bölümünü miktar kısıtlamaları oluşturmaktadır. Miktar kısıtlamaları gümrük tarifelerinde olduğundan farklı olarak ithalat hacmini sınırlandırmaya yönelik uygulamalardır.

2.1.2.1.1. İthalat Kotaları

İthalat kotaları; ülkelerin belirli bir dönemde ithal edebileceği mal miktarının sınırlandırılmasını demektir. İthalat kotaları birkaç farklı şekle ayrılır. Bunlardan birincisi seçici kotalardır. Seçici kotalar toplam hacim kısıtının yanında ithalat yapılacak ülkeler arasında seçim yapılmasıyla oluşur. İthalat kotalarının ikinci şekli global kotalardır. Global kotalarda ise ithalat sınırlaması getirilen ürünün hangi ülkeden alınacağı yönünde bir sınırlama getirmeyen kotalardır. Global kotalar ürünün kimden alınacağı hususu belirsiz olması nedeniyle belirli sakıncalar içermektedir. İthal kotalarının üçüncüsü olan tahsisli kotalar, global kotaların açık kalan yanlarını gidermek için kotanın ithalatçıları arasında belirli esaslara göre dağıtılmasını sağlamaktadır. Kotadan pay alanlar ithalat izinlerini gösteren bir belgeye sahip olurlar. Bu belgeye ithalat lisansı adı verilir. (Kutlu, 2020)

Kotaların bir dördüncü şekli gümrük tarife kotalarıdır. Belirli bir dönemde uygulanan kotaların aynı zamanda gümrük tarifesine uyması esas alınmıştır. Burada belirtilen kota doluncaya kadar indirimli gümrük tarifesi uygulanırken, kotanın dolması akabinde standart gümrük tarifesi uygulanmaktadır.

GATT sözleşmesinin 11. 12. 13. Ve 14. Maddelerinde kotaların uygulanması yasaklanmıştır. Kotaların uygulanması ancak yurt içi üretimi zarara sokacak bir durumun tespiti veya ödeme bilançosunda bir zarar tespiti ile mümkündür. (Çulha, 2009)

2.1.2.1.2. İthalat Yasakları

Tarife dışı engellerin, ithalatı kotalarla kısıtlamanın en katı halidir. Burada belirlenmiş olan malın ülkeye girişi tamamen engellenmektedir. Bu tür uygulamaya gidilmesinin birkaç farklı nedeni olabilmektedir. İthalat yasaklarına gitmek ülke içerisinde ithalata rakip olan ürünleri dış rekabete karşı korumak için yapılabilmektedir. Bir diğer nedeni ülkenin ödemeler bilançosunda yaşadığı dış açığın kapatılması adına yapılmış olabilir. Başka bir neden ise döviz

kaynaklarından tasarruf edebilmek için gereksiz lüks kabul edilen ürünlerin ülkeye ithal edilmesini önlemek için olabilmektedir.

Uygulanan ithalat yasakları ülke içerisindeki gelir dağılımını etkilemektedir. Bu etki ithalat kotaları ve kısıtlamalarından daha keskin olmaktadır. Eğer ülke içerisinde ithalatı yasaklanan ürünün, üretim kapasitesi yeterli değilse; bu durumun fiyatları arttırıcı etkisi olacaktır. Bu nedenle devletin ithalata yasak koyacağı sektörü iyi belirlemesi gerekmektedir. Aksi takdirde devletin toplayacağı vergide bir azalma olması söz konusu olabilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti belirli malların ithalatına yasak getirmiştir. Bu yasaklar Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı İthalat Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan tebliğlerle belirlenmiştir. Çevre ve çevrenin korunması yönünde belirli atıklar, kimyasal maddelerin ve belirli hurdaların ülkeye getirilmesi yasaklanmıştır. (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2020)

2.1.2.2. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

İhracat kotası olarak da adlandırılan gönüllü ihracat kısıtlamaları yeni korumacılık olarak adlandırılan korumacılık çeşitlerinden en fazla kullanılanlarından biridir. Bu uygulama temel olarak ihraç edilen malların sınırlandırılması olarak tanımlanabilir. Gönüllü ihracat kısıtlamasında temel amaç ithalatçı konumunda olan ülkenin ithalata rakip olan sektörünü dış rekabete karşı korumaktır. İthalatçı ülkelerin tedarikçi firmaya belirli bir üst limit koymasıyla gerçekleşir. Bu üst limit belirli bir dönem için konulduğundan süre bitiminde üst limit sınırlaması da kalkmış olmaktadır. (Hamilton, 1985)

Gönüllü ihracat kısıtlamaları ithalat kotalarına benzemektedirler fakat bu kısıtlamaları koyan ithalatçı değil ihracatçı ülkelerdir. Kotaların tek taraflı alınmış kararlar ile konmamakta, karşılıklı yapılan müzakereler sonucu oluşturulmaktadırlar. Burada ithalatçı sanayileşmiş ülkeler, yeni sanayileşen ülkelerin ürettikleri ürünlerle iç piyasasının bozulduğunu ve işsizlik sorunuyla karşılaştıklarını öne sürerek yeni sanayileşen ihracatçı olan ülkelere ihracatlarını kısıtlamaları yönünde talepte bulunmuşlardır. Bu kısıtlamalar daha çok ülkelerin demir çelik, tekstil, elektrik elektronik ürünleri üzerine konulmuştur. Bu ikili müzakerelerle yapılan anlaşmaların en bilineni 1974 yılında yapılan Çok

Elyafly Anlaşması (Multifibre Agreement)'dır. Bu nedenle bu anlaşmalara ikili düzenlemeler de denmektedir. Her ihracatçı ülke hangi ülkeye ne miktarda ihracat yapacağı kota ile belirlenmiştir. (Green, 1981) 1978-1982 yılları arasında ihracatçı ülkeler yıllık yüzde 6 artış belirlerken, ithalatçı ülkeler bu oranın daha düşük olmasını sağlamıştır. (Gençosmanoğlu, 2014)

Gönüllü ihracat kısıtlamaları 1994 yılında tamamlanan GATT'ın Uruguay Raundu toplantılarında Çok Elyafly Anlaşması da dahil olmak üzere kademeli olarak kaldırılması kararlaştırılmıştır.

2.1.2.3. Tarife Benzeri Faktörler

Tarife benzeri faktörler miktar kısıtlamaları gibi dış ticareti doğrudan engelleyici özellikte olmasalar da ülkeler tarafından sıkça kullanılmıştır. Aşağıda tarife benzeri faktörler ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

2.1.2.3.1. Sübvansiyonlar

Sübvansiyonlar iç piyasaya dönük sübvansiyonlar ve ihracata yönelik sübvansiyonlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

- **İhracat Sübvansiyonları:** İhracat sübvansiyonları ülkelerin ihracatı arttırmak için uyguladıkları teşvik politikalarıdır. Bunlar; doğrudan sübvansiyon ödemelerinin yanında ucuz girdi temini, özel vergi muafiyetleri, uygun faiz oranlarında kredi kullanımı, uygun maliyetle sermaye oluşturmayı kapsamaktadır. İhracat sübvansiyonlarının amacı; yerli üreticilere maliyet avantajları sağlayarak, yurtdışına yapılan ihracatta ürünün fiyatını düşürmek, ülkenin ihracatını bu sayede arttırmaktır. Sonuç olarak, yabancı ülke tüketicileri yerli üreticilerin ürünlerindeki fiyat avantajlarından yararlanmak isterler ve yerli ihracat sübvansiyonlar sayesinde artar. (Karakoç, 2008)

Burada önemli olan ihracat sübvansiyonlarında malın yurt dışı fiyatını düşürmektir. Malın fiyatındaki düşüş oranı, ihraç edilen malın yurtdışı talep esnekliğinden küçük ise malın talep edilebilirliğini arttırmaktır. Böylece yapılan sübvansiyon işlemi karşılığını bulacaktır.

İhracat sübvansiyonları ihracatçı ülke açısından piyasa yapıcı özellik taşımasının yanında, ithalatçı ülke açısından damping etkisi yaratmakta olduğundan ülkeler sübvansiyon uygulamalarına karşı çok duyarlıdır. Bu nedenle sübvansiyonlar, kotalar gibi sanayi ürünlerine yapılacak uygulamalar GATT tarafından yasaklanmıştır.

İthalatçı ülke, ihracatçı ülkenin yaptığı sübvansiyondan ulusal ekonomilerinin zarar gördüğünü ispatlarsa, bu malın ithalatında telafi vergisi adında ek vergi alma hakkı vardır. GATT'ın Uruguay Raundu sırasında Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması kapsamında daha ayrıntılı ele alınmıştır. GATT tarafından sübvansiyon kodları ile düzenlenmiş olan telafi vergisi bir anti damping vergisi olarak değerlendirilir. (Díaz-Bonilla & Harris, 2014)

- **İç Piyasaya Dönük Sübvansiyonlar:** İthalata rakip konumunda bulunan sektörlere yapılan yardımların bir çeşidi de iç piyasaya dönük sübvansiyonda bulunmaktır. Burada ithalata rakip sektör üreticilerini koruman için tarife ve kota koymak yerine sübvansiyonla desteklemek esas alınmıştır. Söz konusu sübvansiyonlar devlet ve devlete bağlı bulunan kamu kurumları tarafından veya görevlendirilen başka kurumlar tarafından üreticiyi teşvik ve himaye etmek amacıyla karşılığında bir yükümlülük beklemeden yaptıkları nakdi ve gayri nakdi yardımlardır. (Pekin, 1988)

İç piyasaya dönük yapılan sübvansiyonlarda, kotalar, gümrük tarifeleri, fark giderici vergilerden farklı olarak sübvansiyona konu olan mal dünya fiyatlarıyla satılır. Dolaysız olarak uygulanan sübvansiyonlarda devlet ürün maliyeti ve dünya fiyatı arasındaki fark kadar üreticiye teşvik ödemesinde bulunmaktadır. Mallar düşük dünya fiyatından yurt içinde satıldığı için tüketicide refah azaltıcı etki yaratmazlar. (Seyidoğlu, 2015)

2.1.2.3.2. Döviz Kuru Politikaları

Hükümetlerin döviz kuruna doğrudan müdahalede bulunmasına döviz kontrolü veya döviz kısıtlaması adı verilmektedir. Döviz işlemlerinin, tahsisinin ve

fiyatlamasının tümü piyasada yapılmasının aksine atanan kamu kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Her türlü döviz alımı ve satımı hükümetin belirlediği kamu kuruluşları tarafından yapılıyorsa, başka bir deyişle döviz kontrolü piyasadaki tüm işlemleri kapsıyor olması durumunda hükümet döviz piyasasında monopsonist veya monopolist bir yapıya sahiptir. (Aykut Seymen, 2000)

Bunun dışında daha esnek döviz kontrolleri de mevcuttur. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen hükümetlerin piyasada oluşan kura döviz alım satımıyla müdahalesi de söz konusu olabilmektedir. Bu işlem ile ülkeler ödemeler bilançosundaki açıkları kapamayı amaçlamaktadırlar.

Ayrıca çoklu kur sistemi uygulamaları da mevcuttur. Çoklu kur sistemleri kambiyo denetiminin olduğu ülkelerde görülmektedir. Sistem birden fazla kur sisteminin aynı anda işlemesiyle oluşmaktadır. Buradaki amaç ülkedeki döviz gelirlerini arttırmak ve döviz giderlerini kısırmaktır. Gerekli olmadığı düşünülen malların ithalatında kur yüksek, zorunlu malların ithalatında ise kur düşük tutularak bu sistem uygulanır.

Çoklu kur sisteminin en basit şekli ikili kur sistemidir. İkili kur sisteminde resmi kur bir de piyasada belirlenen piyasa kuru mevcuttur. Resmi kur serbest piyasa kurundan daha düşük düzeyde belirlenir. Zorunlu tüketim malları hammadde ara malı ve yatırım mallarının ithalatı bu kurla yapılmaktadır. (Aykut Seymen, 2000)

2.1.2.4. İthalat ve İhracat Vergileri

İthalattan alınan fark giderici vergiler, ülkelerin ithalata rakip sektörlerini korumak için aldıkları vergilerdir. Daha çok tarım kesimi için uygulanmaktadır. İthalattan alınan fark giderici vergiler, yurt içi fiyatı yüksek olan malın yurtdışından ucuza ithali sırasında aradaki fark kadar ihracatçı firmadan alınan vergidir. Fark giderici vergiler ithalatın kısılması için önemli uygulamalardır. Yurtdışı malının fiyatında düşme olması durumunda malın ülke içindeki fiyatından daha ucuza gelmesini önlemek adına hükümet mal üzerinden alınan

vergi oranını yükseltir. Dolayısıyla vergilerin uygulaması ithalata karşı kesin bir önlem olarak görülmektedir. (Seyidoğlu, 2015)

İhracat vergileri, ihracat sırasında alınan vergilerdir. Gelişmiş ülkelerde çok fazla kullanılmamakta olan ihracat vergileri gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla kullanılmaktadır. Bilinen anlamda ihracat genelde ülkelerde teşvik edilen daha fazla yapılması istenen ticaret olmasına rağmen belirli nedenlerle ihracatın sınırlandırılması da istenebilmektedir. En bilinen ihracat vergileri, Güney Amerika, Güneydoğu Asya ve Afrika'da uygulananlardır. Brezilya ve Kolombiya'da kahve, Gama'da kakao, Burma ve Tayland'da pirinç ve Sri Lanka'da çaya ihracat vergileri konulmaktadır. (Chacholiades, 1990)

İhracat vergileri çeşitli nedenlerle uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi; ülke malına olan aşırı dış talebi azaltarak ülke içerisinde yaratılan enflasyonist baskıyı azaltmak. İkincisi malın dünya miktarını azaltarak fiyatın artmasını sağlamak ve fiyat avantajı elde ederek dış ticaret hacmini lehe çevirmek. Üçüncü bir neden ülkede çıkarılan hammaddeler ya da ara mallarını mamul maddeye çevirmeyi teşvik etmektir. Sözü edilen maddeler ülkedeki ihracatın vergilendirilmesinin nedenleri olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda ülkenin ihracatı vergilendirmesinin bir nedeni de ithalatçı olan ülkeyi veya ülkeleri cezalandırmak da olabilmektedir. Bunun en bilinen örneği 1973-1974 yıllarında OPEC ülkeleri tarafından ABD ve Hollanda'ya İsrail'i Arap-İsrail Savası desteklemesi nedeniyle uygulanan ambargodur. (Hodgson, 1983) (Aykut Seymen, 2000)

2.1.2.5. Damping

Damping, maliyetin altında veya ülke içi satış fiyatına nazaran uluslararası piyasada malların daha ucuza satılmasını ifade etmektedir. Ellsworth ve Leith'e göre damping “ bir malın dış ticarete üretim maliyetinden daha ucuza satılması değildir. Malın uluslararası piyasada, iç piyasaya göre daha ucuza satılmasıdır ki ulaşım masrafları, transfer ücretleri, vergilerin çıkarılmasından sonraki tutardır. Uluslararası fiyat ve iç fiyat arasındaki fark dampinglerin en belirgin özelliğidir. Sonuç olarak, üretim maliyetinin altındaki bir satış eğer malın iç ve uluslararası

fiyatları arasında bir fark oluşturmuyorsa bu bir damping olmayacaktır.” (Ellsworth & Leight, 1975)

Uygulamada bir malın üretim maliyetini belirlemenin dışarıdan mümkün olmaması nedeniyle dampinglerin tespiti malın iç fiyatı ve uluslararası fiyatı arasındaki farklılaşmaya bakılarak tespit edilebilmektedir.

Dampingler uluslararası fiyat farklılaşmasıdır. Üç çeşit damping mevcuttur. Bunlar sürekli damping, yıkıcı damping ve arada bir yapılan dampinglerdir.

Sürekli Damping: Üretici firmanın ölçek ekonomisinden yararlanarak uluslararası mal fiyatını ülke içi mal fiyatından sürekli düşük tutmasıdır. Örneğin İngiltere merkezli Levant Company’nin Osmanlı’nın iç pazarında yünlü satış fiyatını sürekli düşük tutması örnek verilebilir. 1580-1650 yılları arasında ortalama da %30 oranında düşük tutulan fiyatlar Osmanlı’da yünlü üretiminin yıkılmasına neden olmuştur.

Yıkıcı Damping: Bazı durumlarda bir firma dış piyasadaki rakiplerini piyasadan silmek için satış fiyatlarını çok düşük düzeyde tutar. Sonuç olarak bu rakipler artık rekabet edemeyecek duruma gelip piyasadan silinmesi akabinde monopolcü gücüne sahip olan dampingci firma fiyatlarını istediği kadar arttırabilmektedir. Anti tröst yasalarıyla bu uygulama birçok ülkede yasaklanmıştır.

Arada Bir Damping: Arada bir dampingde firmaların aşırı üretimi sonucu ellerinde kalan malları çıkarmak adına belirli dönemlerde yaptıkları indirimlerdir. Kıyafet mağazalarının sezon sonlarında ellerinde kalan malları satmak için uyguladıkları indirim buna örnek verilebilmektedir.

GATT sözleşmesi VI. Maddesinde damping tanımlamasına yer vermektedir. İlgili maddeye göre bir malın ithalatçısı olduğu ülke piyasalarında malın “normal fiyatından” daha düşüğe satılması, damping olarak tanımlanmıştır. Normal fiyat ise malın ihracatçısı olan ülkenin iç piyasasında satıldığı fiyattır. Bu şekilde, dampingli şekilde ithalatçı ülkenin iç piyasasına giren ve ülkedeki belirli bir endüstriye maddi zarar tehdidi oluşturan veya bir endüstrinin oluşturulmasını

geciktiren malla karşı ithalatçı olan ülke anti damping vergisi uygulama hakkını elde edebilmiştir. (Aykut Seymen, 2000)

Anti-damping vergileri, ithalatçı ülkenin dampingli mal satışı yapan ve rekabette öne geçtiği tespit edilen ülkeye karşı uyguladığı vergidir. Anti-damping vergileri ithalat sırasında fiyatı düşürülen malın vergilerle ülke içerisindeki fiyata çekilmesi ve ithalatçı ülkenin iç üreticisini korumayı hedeflemektedir. Gelişmiş ülkeler tarafından sıkça kullanılan anti damping vergileri dolaylı olarak uygulanmasından dolayı tarife dışı engellerden biri olarak değerlendirilir.

2.1.2.6. Sağlık, Güvenlik vb Önlemler

Hükümetlerin dış ticarete müdahale etmelerinin bir diğer çeşidi de alınacak ithal mallara teknik, sağlık ve güvenlik gerekçeleriyle belirli standartlar getirmesidir. Görünmez engeller de denen bu uygulamalarda ithal edilen örneğin etin hijyen koşulları veya güvenlik standartları göz önünde bulundurulur. Bu uygulamalar hükümetlerin iç piyasayı dış ticaretten ne ölçüde korumak istediklerine bağlı olarak değişir. Örneğin ithal edilen tüm etlerin, deli dana hastalığı bahane edilerek yasaklanması. Burada deli dana hastalığı sadece dana hayvanını ilgilendirirken bütün ithalatı engellemeleri bir dış ticaret politikası olarak değerlendirilebilir.

Bir başka örnek ABD’de 1933 yılında “ABD malı kullan” (Buy American Act) yasası çıkarılmıştır. Kamu kurumları yapacakları ihalelerde, dünya fiyatlarından %12 daha pahalı olması durumunda bile Amerikan mallarının satın alınması zorunluluğu getirilmiştir. Savunma Bakanlığında bu oran %50’lere kadar çıkmaktadır. Bu uygulamanın iç piyasaya ek maliyetler getirmiş olsa bile ithalatı engelleyen bir yapıya kavuşturmuştur.

Bir başka örnek de Japonya’dan verilebilir. Japonya ABD ve AB’den ithal edilen kayak malzemelerinin “Japonya da yağın karın ABD ve diğer Avrupa ülkelerinde yapan kardan farklı olduğu bu yüzden de kayak malzemelerinin alınmasının güvenlik gerekçesiyle makul olmadığı” öne sürülerek ithalini kısmıştır. (Ünsal, 2005)

Görünmez engeller gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamalarının 2. Dünya savaşıdan sonra yasaklanmasıyla kullanımı git gide artmıştır. Görünmez engellerin mallara belirli standartlar getirmesi bu engellemelerin dünya ticaretini kısıtlayıcı etkileri göz ardı edilemeyecek boyutlara gelmiştir. Görünmez engeller konusu ilk olarak GATT'ın Tokya Raundu'n da gündeme gelmiş daha sonraları Uruguay Raundu sırasında önemli konu haline gelmiştir. Uruguay Raundu sonucunda bu gibi uygulamaların önce tarife oranına dönüştürülmeleri ve sonrasında kaldırılması esas alınmıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün Doha görüşmeleri sırasında da bu tür uygulamalara karşı alınması gereken önlemler tartışılmıştır. (Seyidoğlu, 2015)

2.1.3. İhracatın Özendirilmesi

İhracatın özendirilmesi bir ülkenin dış ticarete ürünlerinin daha fazla satılması ayrıca daha büyük bir ekonomik güce kavuşarak döviz gelirlerini arttırmak için uyguladığı ekonomi politikalarıdır. İhracata yönelik olan dış ticaret politikaları, üretime ağırlık veren ve üretilen ürünlerin dış ticaretini kolaylaştırmak için yürütülen politikalardır. H. Myint ihraç yönlü (export-bias) dış ticaret politikalarını, gelişmekte olan ülkelerin iç üretimleri için kullanabilecekleri kaynakları, ihracat üretimlerinde etkinleştirerek o yöne kaydırması olarak tanımlar. (Myint, 1958)

İhracat ülkelerin ödemeler bilançosunda önemli bir kalem olan ve her ülkenin geliştirmek istediği bir alandır. İhracatın geliştirilmesi belirli teşviklerle yapılmaktadır. Hemen hemen her ülke özellikle koşullar dışında, ekonomisinin durumuna göre dış ticareti teşvik edici politikalara başvurmaktadır.

İhracat politikalarının uygulanmasının birden çok noktada toplanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerin sanayilerini büyütmesi önemli bir yandan da belirli güçlükleri içinde barındırmaktadır. Bu ülkeler pazarlara ulaşma, maliyet avantajına sahip olma ve üretimin artırılması konusunda diğer ülkelerle rekabet halindedir. Ülkeler bu rekabette öne geçmek adına ihracat politikası uygulamakta ve ihracatını arttırmaya çalışmaktadır. Bunun yanında gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş olan ülkeler için durum farklıdır. Bu ülkeler aynı zamanda iç piyasada

üretimin az olması veya hassas bir dengede durması nedeniyle ithalat yapmakta bu ithalatın finansmanında dövize ihtiyaç duymaktadır. Bu ülkeler ödemeler bilançosundaki açıkları kapatmak ve döviz sıkıntısını ortadan kaldırmak için ihracat politikalarına yönelirler. Dolayısıyla hem gelişmiş ekonomiler hem de az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomiler için ihracatın arttırılması ve bunun teşviki önemli noktada durmaktadır.

İhracat tedbirleri belirli şekillerde sınıflandırılabilir. (Fırat & Gökbayrak, 2016)

- **İhracatın iç pazara göre cazip kılınması ile ilgili tedbirler:**

Bu tedbirler kapsamında prim sistemi, vergi iadesi ve vergi muafiyeti sayılabilir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde uygulanan prim sistemi üretici, ithalatçı ve ihracatçının teşviki ve korunması amacıyla yapılan doğrudan ödemeleri kapsar. Bir çeşit sübvansiyondur.

Bir diğer teşvik ise vergi iadesidir. İhraç edilen malın yurtiçinde üretilmesi ve satılması aşamasında alınan KDV ve tüketim vergilerinin iade edilmesini kapsamaktadır. Doğrudan prim yardımı gibi olmayan vergi iadesi, verginin iade edilmesiyle ihracatı cazip hale getirmeyi amaçlamaktadır.

İhracatta vergi muafiyeti uygulaması ise bir diğer ihracatı teşvik uygulamasıdır. Belirli birtakım şartları karşılayan ihracatçı bu muafiyete sahip olmaktadır.

- **İhracatın gelişimi için alınan mali ve ticari tedbirler:**

İhracatın gelişimi için mali imkânlarla teşviki için başvuru alan önemli araçlardan biri ucuz ihracat kredisi verilmesinin sağlanmasıdır. Türkiye’de uygulanan ucuz kredi kurumları Eximbank kaynaklı, Ticari Bankalar aracılığıyla ve Resmi Kuruluşlarca kullandırılan kredilerdir. Firma belirli şartları sağlaması koşuluyla bu kredilerden yararlanabilmektedir.

İhracatın uluslararası alanda güvenli bir şekilde yürütülmesi için sigortalanması diğer bir teşvik aracı olarak kullanılmaktadır. İhracat uluslararası

bir konu olduğu için alıcı ve satıcı birbiri hakkında tam bilgiye sahip olmamaları firmaların ihracattan çekinmelerine neden olmaktadır. Bu aşamada Türk Eximbank ihracat yapan firmaların bu asimetrik enformasyondan kaynaklı çekincelerini ortadan kaldırmak amacıyla sigorta yapmaktadır.

2.1.4. Bağı Ticaret

Bağı ticaret, ülkelerin belirli uluslararası anlaşmaları neticesinde karşılıklı eş zamanlı veya belirlenen süre içerisinde ticaret yapmasını ifade eder. Bu ticaret modeli klasik ticaret modelinden farklıdır. Burada önemli olan ticaretin tek bir işlemle sonuçlandırılmamasıdır. Ticari anlaşma gereğı ihracatçı firma ihraç işlemi gerçekleşmesi akabinde döviz ödemesi yapılması yerine ithalatçı ülke tarafından satış tutarı karşılığında ya da belirli bir oranında ithalatçı ülkeden döviz kazandırıcı bir işleme girmesi söz konusu olabilmektedir. Serbest ticareti engelleyici ve anlaşmalı ülkelere fayda sağlarken diğer ülkeleri dışlayıcı özelliğe sahip olan bağı ticaret bu özelliğı nedeniyle korumacı uygulamalardan kabul edilmektedir. (Kalaycıoğlu, 1991)

Bağı ticaret özel firmalar arasında olabileceğı gibi özel sektör, kamu ve kamu kurumları arasında da gerçekleşebilmektedir. Bağı ticaret, takas, kliring, aktarmalı ticaret (Swich Trade) karşı satın alım, offset(dengeleme) ve geri satınalım gibi uygulamalara ayrılmaktadır.

Takas; İthalatçı ve ihracatçı firma arasında döviz değış tokuşu yapılmadan gerçekleştirilir. İhracatçı ülke veya firma ithalatçı ülke veya firmaya sattığı mal karşılığında mal satın alır. Bu işlem malların değış tokuşu şeklinde olduğundan ülkeler veya firmalar arasında döviz alışverişı olmamaktadır.

Kliring; takasın geliştirilmiş halidir. Malların doğrudan değıştirilmesinin ifa edilmediğı kliringde ülke veya firmaların karşılıklı işlemlerinin mahsuplaştırıldığı hesap tutulmaktadır. Karmaşık sözleşmelere gerek olmayan bu uygulamalarda hesap tutmak ve denkleştirmeyi gerçekleştirmek amacıyla kurulan kliring ofisi tarafından bu hesaplar tutulmaktadır. (Türk Dış Ticaret Vakfı, 2016)

Aktarmalı Ticaret; iki yanlı kliring işleminin farklılaşmış versiyonudur. Bu uygulamada denkleştirme dönem sonunda sağlanamıyorsa ülkeler arası mal gönderimi yapılması gerçekleşir. Eğer alacaklı tarafın borçlu taraftan alacağı uygun mal bulunmuyorsa bu durumda alacak-borç ilişkisi üçüncü tarafa aktarılması bu uygulamada söz konusu olabilmektedir.

Karşı Satınalım İşlemleri; özel bir firma ile yabancı bir devlet kuruluşu arasında yapılan ticareti ifade etmektedir. Burada ithalatçı olan kamu kurumu ihracat yapan firmaya ithalatçı ülkeden mal satın almasını isteyebilmektedir. Dolayısıyla birinci ihracat işlemi ikinci ithalat işlemi takip etmektedir. Bu taahhüdün kapanması için genellikle 3-5 sene arası bir süre verilmektedir.

Geri Satınalım İşlemleri; Burada gelişmiş bir ülke firmasının geliştirmekte olan veya az gelişmiş ülkede bir fabrika satın almasını ve sonrasında üretilecek olan malın gelişmiş ülkedeki firma tarafından satın alınmasını ifade etmektedir. Burada fabrikanın satın alınması sırasında döviz ile ödeme yapılması akabinde mal alımı sırasında da ödeme yapılmaktadır.

Offset (Dengeleme) Anlaşmaları; bağlı ticaret anlaşmalarından bir diğeri de ofset anlaşmalarıdır. Genellikle yüksek teknoloji ürünleri veya yüksek maliyetli ürünlerin ticaretinde kullanılır. Bu ürünler genelde ithalatçı olan ülkenin ödemeler bilançosunda sorun yaratacak büyüklükte işlemler olduğundan ihracatçı ülke ithalatçı ülkenin yükünü hafifletmek adına mal veya hizmet ithal edeceğini taahhüt eder.

2.2. Dış Ticarete Korumacılık

Çok eski tarihlere dayanan korumacılık; malların nispi dünya fiyatları ile onların yurtiçi fiyatları arasında ikinciler aleyhine olan farklılığı gümrük tarifesini ve günümüz uygulamaları olan ithal sınırlamaları, döviz kontrolleri, çoklu kur sistemi ile ortadan kaldırmak ve ekonomi politikasının gereklerine göre bu fiyatlar arasında ikinciler lehine bir farklılık yaratmak olarak tanımlanabilmektedir (Karluk, 1975:366).

Korumacılık serbest ticaret teorileriyle karşılıklı etki tepki süreçleriyle gelişmiştir. Buna göre merkantilizm sert bir korumacılık düşüncesi ortaya koyarken kendisinden sonra gelen liberal düşünce kuramları bunun aksine serbestleşmenin korumacılıktan daha faydalı olacağı yönünde teoriler geliştirmişlerdir.

Merkantilizm dünya mal varlığının sabit olduğu ve bunun ülkeler arasında rekabet konusu olduğunu savunmuş bunun akabinde ülkeler arası girilen dış ticaretin sıfır toplamı bir oyun olarak tanımlamıştır. Bu sıfır toplamı oyunda ülkeler kendilerini diğer ülkelere karşı avantajlı duruma getirmeleri durumunda kazanç sağlayacaklardır. Bu nedenle ülkeler ihracatı arttırıcı önlemler alırken ithalatı olabildiğince kısılması gerektiğini savunmuşlardır. Korumacı politikalar neticesinde, ülkelerin ihracatının ithalatından fazla olması durumunda ülkeye değerli maden akımı olacak ve ülke zenginleşecektir.

Buna karşılık serbest dış ticareti savunan ve bunun üzerine teori geliştirilen klasik iktisatçılar korumacılığı tamamen reddetmediği anlaşılmaktadır. Klasik iktisat teorisinin kurucusu olan Adam Smith bazı durumlarda ülkelerin ürettikleri malları gümrük vergileri yoluyla korunması gerektiğini belirterek, bir ülkenin gümrük vergilerini ancak diğer ülkelerin gümrük vergilerini kaldırması şartıyla kaldırmasını savunmaktadır. (Kazgan, 1993)

Korumacılık genel olarak ekonomik gerekçeler ve ekonomik olmayan gerekçeler olarak ayrılmaktadır. Ekonomik gerekçeler ülkenin yeni kurulan endüstrilerini korumak adına geliştirdikleri bebek endüstriler tezi, piyasada optimum koşulların sağlanması için yapılan müdahalenin gerektiği optimum tarife görüşü, ülkelerin rekabette öne geçmek için yaptıkları dampinglere karşı uygulanan korumalar, ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin giderilmesi için uygulanan politikalar ve devlete gelir sağlama olarak tanımlanabilmektedir. Ekonomik olmayan gerekçeler ise ülkenin sosyal siyasi ve ekonomik olarak başka ülkelere olan bağımlılığını ortadan kaldırmak için uygulanan politikalar olarak kabul edilmektedir.

2.2.1. Gelişmiş Ülke Ekonomilerinde Korumacılık

Korumacılık 15. ve 16. yüzyıllarda ülkeler tarafından rekabette öne geçmek adına sıklıkla kullanılan bir uygulama haline gelmiştir. İngiltere 1721 yılında Robert Walpole başbakanlığında imalat sanayinde sıkı bir koruma politikası uygulamaya başlamıştır. Buradaki amaç yurt içi imalatçıların, yabancı ürünlerin rekabetinden korunmasıydı. (Arthur, 1907) Bu uygulama 1820 yılına kadar İngiltere'nin bir ekonomik güç olarak kendini tamamladığı döneme kadar sürmüştür. 1815 yılında getirilen Tahıl Yasası, bazı tarım ürünleri üzerinde gümrük vergileri konulmasına neden olmuş bu uygulama 1846 yılına kadar sürmüştür. İngiltere 19.yy'ın ortalarından itibaren korumacı politikaları terk ederek serbest ticaret yanlısı politika üretmeye başlamıştır. (Chang, 2015:42)

ABD'de korumacılık 1792 yılında Alexander Hamilton'ın yazdığı İmalat Konusunda Hazine Sekreterinin Raporları (Reports of the Secretary of the Treasury on the Subject of Manufactures) sistematik hale gelmiştir (Chang, 2018). Hamilton raporunda başlarda meydana gelecek kayıpların hükümetçe garanti altına alınmaması durumunda Amerika'nın rekabet ettiği ülkeler ve alışkanlıklar nedeniyle uluslararası arenada rekabet edebilecek sanayiler kuramayacağını öne sürmüştür. Ona göre hükümet tarafından yapılacak destek ithalat vergileri ve bazı durumlarda ithalat kısıtlamaları şeklinde olmalıdır.

Başlangıçta ABD'de federal düzeyde oluşturulan bir tarife sistemi bulunmamaktadır. Tarife sistemi oluşturulması yönün 1781 yılında yapılan bir girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1792 yılına gelindiğinde belirli ürünlerde tarife uygulanmış fakat Hamilton'ın öngördüğü gibi koruyucu düzeyde olmamıştır. 1812 yılında Britanya ile yapılan savaşa kadar tarife oranı %12,5 seviyesine ulaşmış ancak savaş sırasında tüm tarife iki katına çıkarılmıştır. (Garraty & Carnes, 2000) 1816 yılına gelindiğinde özellikle pamuklu yünlü ve demir ile üretilen eşyalar korunmaya alınmış ve tarife oranı yaklaşık %35'e çıkmıştır. (Bairoch, 1993) Bundan sonraki dönem Paul Bairoch'un değerlendirmesine uygun bir şekilde “modern korumacılığın ana vatanı ve kalesi” olarak ABD çok farklı tarife oranları uygulamıştır.

1861’de ABD başkanlığına Abraham Lincoln’ün seçilmesi akabinde ABD tarife oranları arttırıldı. Öyle ki bu tarife artışları 20. Yy’ın başında Rusya istisnası hariç korumacı politikaların en büyük uygulayıcısı konumundaydı.

ABD’de korumacılığın bir diğer savunucusu Henry Carey’dir. Henry Carey başta tarım ve sanayi olmak üzere tüm sektörlerin İngiltere ve diğer gelişmiş ülkelerin ekonomilerinden korunması gerektiğini ileri sürmüştür. (Acar, 2012)

1913 yılına gelindiğinde ABD’de demokratların iktidara gelmesiyle tarife oranları %44’den %25 seviyesine düşürülmüş fakat bu düşüş Birinci Dünya Savaşının getirdiği yükü kısa sürmüştür. 1921 yılında Cumhuriyetçilerin tekrar iktidara gelmesiyle tarife oranları tekrar %30 seviyesine çekilmiştir. (Bairoch, 1993) Savaş sonrasında Smoot-Hawley tarifesi getirilmiş mamul mallara uygulanan tarife oranı %48’e ulaşmıştır.

Almanya ise genel olarak entelektüel anlamda bebek endüstri olarak tarif edilen koruma stratejisinin ana vatanı olarak kabul edilmektedir. Ancak Almanya 1844 yılına gelindiğinde Trebilcock’a göre demir imalatında bile hala tarifeyle korunmayan bir ülke konumundadır. (Chang, Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü, 2018). 1844 demir ve 1846 pamuk ipliğine yapılan tarife artışları aynı dönemde tarife uygulayan diğer ülkelere göre daha düşük seviyede kalmıştır. 1879 yılında Alman Şansölyesi Otto von Bismark toprak sahipleri ve ağır sanayi üreticilerini güçlendirmek amacıyla tarife oranlarını arttırmıştır. Fakat bu artış akabinde 19. ve 20. yy’ın ilk yarısına kadar benzer ülkelerle kıyaslandığında en az korunan ülke durumundan çıkmamıştır. (Chang, 2018:67)

Fransa’ya gelindiğinde genel kanıya göre Fransa, İngiltere’de yayılan serbestleşme politikalarının tersine korumacı politikaları desteklediği devrim öncesi dönem ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki döneme uyarken geri kalan dönemlere uymadığı görülmektedir. 14. Louis’in maliye bakanı Jean-Baptiste Colbert (1619-1683) nedeniyle kurulan Colbertizm döneminde Fransız ekonomi politikaları korumacıydı. Colbert 1664 ve 1667 tarihli gümrük vergileri üretime teşvik etmek için koruyucu politikalara başvurmuş; imalat sanayisinin gelişmesini sağlamıştır. (Beaud, 2012) Bu korumacılığın nedeni ülkenin İngiltere’ye göre

teknoloji açısından geri kalmış olmasıydı. Bu açık Fransız devrimine kadar kapanmış ve devrim müdahaleci gelişmeleri tersine çevirmiştir. Bu dönemden itibaren teknoloji ve sanayinin geliştirilmesi için hükümet teşviklerde bulunmuş, işveren kuruluşlarının oluşturulmasına izin verilmiştir. (Milvard & Saul, 1979)

Devrim sonrası dönemde ve özellikle 1840-1860 arası dönemde Fransa'nın dönemin serbestleşme yanlısı İngiltere'ye göre daha liberal bir dönem geçirdiği söylenebilmektedir. (Nye, 1991)

İkinci Dünya Savaşına gelindiğinde ülkenin yaşadığı yenilgi ve rakip ülkelerin sanayi ve ticarete gelişmiş olması, Fransa'nın bir dizi önlemler almasına neden olmuştur. 1946-1952 döneminde demir çelik kömür, elektrik enerjisi, çimento gibi alanlarda yeniden yapılanmaya girerek koruyucu politikaları uygulamaya almıştır. (Chang, 2015:72)

Tablo 2.1 : Seçilmiş Kalkınmış Ülkelerin, Kalkınmalarının Erken Dönemlerinde Mamul Ürünlere Uyguladıkları Ortalama Tarife Oranları (Ağırlıklı Ortalama, Yüzde Değer)

	1820	1875	1913	1925	1931	1950
İngiltere	45-55	0	0	5	v.y.	23
Amerika	35-45	40-50	44	37	48	14
Almanya	8-12	4-6	13	20	21	26
Fransa	R	12-15	20	21	30	18

Kaynak: Bairoch 1993, s.40 tablo 3.3

Tablo 2.1'de de görüleceği üzere 19. Yy'ın ortalarından itibaren İngiltere Almanya ve Fransa'da tarife oranlarında düşüş görülmektedir. 1946 Tahıl Yasasının İngiltere'de iptal edilmesiyle bu oranlarda düşüş görülmektedir. İngiltere'nin serbest ticaret politikasına geçişinin nedeni ekonomik olarak üstünlüğünü sağlaması ve sömürge politikalarının ona sağladığı avantajdır. Amerika hala bu dönemde dünya ticaretinin küçük bir kısmını oluşturmakta ve

ekonomik olarak güçlenmeyi korumacılıkla sağlamaya çalışmaktaydı. Ayrıca Almanya ve Fransa Asya ve Ortadoğu'da kazandıkları sömürgelerle bu dönemde tarife oranlarını düşürdüğü görülmektedir (Chang, 2018:77). Sonraki dönemde yaşanan savaşlar ve yeniden yapılandırma programları ülkelerin tarife oranlarını yükseltmelerine neden olmuştur.

2.2.2. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Korumacılık

Serbest dış ticaret teorileri, 2. Dünya Savaşı sonrasında, serbest ticaretin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler aleyhine sonuçlanması nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin girdikleri serbest dış ticaretten neden zararlı çıktığı dönemin önde gelen araştırma alanlarından biri olmuştur.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin serbest dış ticaretten negatif etkileneceğini görüşünü savunan iktisatçılar Hans Singer, Raul Prebisch, Gunnar Myrdal, Ragnar Nurkse sayılabilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uzun yıllar danışmanlık yapan ve kalkınma sorunlarıyla ilgilenen bu iktisatçılar, ülkelerin dış ticaretten kazanç sağlayabilmeleri için ilk etapta sektörlerini dış rekabetten korumak için koruyucu politikalar uygulamaları gerektiğini savunmuşlardır.

Hans Singer ve Raul Prebisch tarafından eş zamanlı birbirinden bağımsız olarak geliştirdikleri teoriye göre uzun dönemde ticaret hadleri gelişmekte olan ülkelerin aleyhine sonuçlanmaktadır. (Taşçı & Erçakar, 2016) Gelişmekte olan ülkeler tarım ve hammadde alanında uzmanlaşır ve bu uzmanlaşma sonucunda dış ticarete girerler. Bu ülkeler teknolojik gelişmeyle ürünlerinden elde ettikleri gelir aynı oranda artmamaktadır (Demir, 2020). Çünkü gelişmekte olan ülkelerin ürünlerine olan talebin yapısı itibarıyla gelir ve fiyat esnekliği düşüktür. Bu nedenle teknolojik gelişme bu ülkelerin ürettikleri ürünlerin fiyatını uluslararası ticarete düşürmekte ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadlerini bozmaktadır. Buna karşılık teknolojik gelişme, gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerin

gelirini arttırmaktadır. Bu ülkeler teknolojik gelişmeyle birlikte ürettikleri ürünlerin fiyatı artmasının yanında gelişmekte olan ülkelere ithal ettiği malların fiyatının düşmesi sonucu ucuz hammadde ve tarım ürününe sahip olmaktadır. Bu durum uzun vadede ülkeler arasında dış ticaret hadlerini bozmakta ve gelişmekte olan ülkeden gelişmiş-sanayileşmiş ülkeye gelir aktarımı yaşanmaktadır.

Gunnar Myrdal uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşmaya karşıdır. Ona göre uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşma gelişmekte olan ülkeleri ilkel ürün olan tarım ve hammadde üretimine yönlendirecektir. Bu üretim şekli ülkelerin uzun vadede ödemeler bilançolarında sorun yaratacaktır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler kalkınma aşamasındayken ürün çeşidini arttıracak atılımlar yaparken sanayilerini güçlendirmek adına koruyucu politikalar uygulamalıdır.

Myrdal'ın serbest ticarete karşı duruşunun bir diğer nedeni ise dış ticaretin bölgeler arasındaki farklılığı derinleştirecek olmasıdır. Kutuplaşma teorisi olarak adlandırılan bu teoride serbest dış ticaretle zengin ülke daha zengin fakir ülke ise daha fakir hale gelecektir. Gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkeler arasında mal ve faktör hareketliliğinin serbest bırakılması sonucunda gelişmekte olan ülkelerdeki nitelikli iş gücü yüksek gelir ve refah beklentisiyle gelişmiş ülkelere akacak ve yüksek teknolojiyi elinde bulunduran gelişmiş ülkelerin sanayi rekabeti karşısında az gelişmiş ülkelerin sanayileri çökecektir. Bunun sonucunda fakir olan bölge daha fakirleşecek ve zengin olan ülke daha zengin olarak kutuplaşma yaşanacaktır. (Demir, 2020)

Ragnar Nurkse 20.yy'ın ortalarında dünyadaki tüketim kalıplarının değiştiğini gelişmekte olan ülkelere tüketimin gelişmiş ülkelere benzediğini söylemektedir. Tüketim lüks mallara kayarken tasarruf azalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bu tüketimi elde edebilmek için daha fazla mal ihraç etmeleri gerekirken dış ticaret hadleri zamanla bozulmaktadır. Bu nedenle bu ülkeler gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmek için ithal ikameci kalkınma stratejisini seçmeleri gerekmektedir. (Serin, 1972)

Bu dört iktisatçı da uluslararası ticaretin gelişmekte olan ülkelere fayda sağlamaktan ziyade zarar sağladığını belirtmiştir. Bu nedenle ülkelerin öncelikle korumacı politika izleyerek kalkınmalarını sağlamalarını savunmuşlardır.

2.2.3. Korumacılığın Nedenleri

Ülkeler piyasalarını dış rekabetten korumak için belirli nedenlere sahiptir. Bu nedenler ekonomik olabildiği gibi güvenlik gerekçesiyle de olabilmektedir.

2.2.3.1. Bebek Endüstriler Tezi

Bebek endüstriler tezi, ülkelerin ekonomilerini kalkındırma amacıyla korumacılığın uygulanması gerektiğini ortaya koyan görüştür. Bu tez ilk olarak Amerikalı iktisatçı Aleksandre Hamilton ve Alman iktisatçı Friedrich List tarafından 19.yy'da ortaya atılmıştır (Melitz, 2004). Bu dönem İngiltere'nin sanayileşmesini tamamladığı ve diğer uluslara karşı üstünlüğünü sağladığı bir dönem olması nedeniyle, Hamilton ve List'in kendi teorilerini ortaya koyarlarken ki itici güçleri; kendi ülkelerinin ekonomilerini İngiliz ucuz mallarından koruyarak sanayileşmesini sağlamak olmuştur.

Bebek endüstri tezine göre, ülke içerisinde yeni kurulan ve gelecekte karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması öngörülen endüstrilerin optimum üretim seviyesine erişene kadar dış rekabetten korunarak gelişmesini sağlaması amaçlanmaktadır. Yeni kurulan endüstrisinin korunması düşüncesi, bu endüstrinin rakip üreticilere göre daha yüksek maliyetle, eksik bilgiyle ve ölçek ekonomilerinden yararlanmayarak üretim yapması ve buna bağlı olarak rekabette geri kalmasının önlenmesi içindir. (Karaş, 2018)

Bebek endüstrileri tezi ölçek ekonomileriyle bağlantılıdır. Yeni kurulmuş endüstrilerde içsel ve dışsal ölçek ekonomilerinden yararlanmak söz konusu olmamaktadır. İçsel ölçek ekonomileri; ilk kurulduğunda maliyetleri fazla olan firma veya sanayi kolunun, üretim süresi geçtikçe tam kapasiteye doğru ilerlerken maliyetlerinin azalmasını saptamaktadır. Bununla birlikte dışsal ölçek ekonomileri ile üretimin ilerleyen dönemlerinde kalifiye emeğin varlığı endüstride bilgi birikiminin sağlanması, ulaşım ve haberleşmenin yanında bankacılık alt yapısının

gelişmesi üretim maliyetlerini düşürecek ve endüstrinin rekabet edebilir olma durumunu arttıracaktır. (Aykut Seymen, 2000)

Frederich List'e göre "yalnızca ulusun sanayi gücünü teşvik ettirmek ve korumak amacıyla" konulan dış alım gümrüklerinin en önemli özelliği süreklilik arz etmemesi gereklidir. (Kibritçioğlu, 1996) Ona göre ithalatın kısıtlanması geçici süre ile olmalıdır. Kalıcı olan korumacılık sonucunda maliyetler düşmez, verimlilik artmaz ve uzmanlaşma sağlanmayarak endüstri istenen üretim seviyesine gelemmez. Bu nedenle bebek endüstrisi olarak seçilecek ve korunacak endüstri dikkatle seçilmelidir. Bu sektörün seçimi sırasında korumanın uygulanıp uygulanmayacağı Mill-Bastable Testi ile test edilebilmektedir.

Mill Testine göre, bebek endüstri olarak seçilen sanayi dalı, teknik bilgi ve deneyim bakımından kendine rakip olan üretici ülkelerle aradaki farkı hızlıca kapatmalıdır. J. S. Mill korumacılığı, serbest ticaretin bir istisnası olarak görmektedir. Ona göre koruma, gümrük tarifeleri ile teşvik edilen sanayi dalının koruma olmaksızın karlı bir duruma gelebileceği koşullarla sınırlı olmalıdır (Karluk, 2009:414). Mill'in korumacılık ile ilgili görüşleri şu şekildedir.

"Koruyucu gümrüklerin savunabileceği tek durum, ülkenin şartlarına uygun olan yabancı bir sanayinin yerleştirilmesi için geçici bir süreyle söz konusudur. Ülkenin bir üretim dalında diğer bir ülkeye üstünlüğü çoğunlukla o daldaki üretime daha önce başlanmış olmasından dolayıdır. Ülkenin ne doğal bir avantajının ne de dezavantajının olması gerekir. Kazanılmış olan deneyimlerin o anki üstünlüğü yeterlidir. Bu deneyimleri henüz kazanmak zorunda olan bir ülke, üretime daha önce üretenlerden daha uygun olabilir. Makul bir süre sürdürülen bir koruyucu gümrük, en az zararlı yöntem olabilir." (Mill, 1909)

Bastable Testine göre, gümrük tarifelerinin yararlanan sanayi dalının kısa sürede üretim ve yeni öğrenme maliyetlerini düşürmesi gerekmektedir. Mill testine ek bir test olarak geliştirilmiştir. Bastable bu konudaki görüşleri şu şekildedir. (Karluk, 2009:414)

“Yabancı malların ithalatına konan gümrük vergisi, genç sanayilerin olgunlaşmasına izin verir. Aksi takdirde bu sanayiler yabancı rakiplerin rekabeti altında ezileceklerdir. Sanayiler kurulduktan sonra daha büyük bir kazanç doğar. Belli bir sanayinin başta karsız olabileceği akla uygundur. Fakat sonradan çok karlı duruma gelebilir. Acaba korumadan kaynaklanan kaçınılmaz ve ani kayıp, yeni sanayinin gelecekteki kazançları tarafından dengelenebilecek midir?” (Karluk, 2009:414)

2.2.3.2. Optimum Tarife Görüşü

Bir ülke gümrük tarifeleri uygulayarak karşılığında bir misilleme görmüyorsa dış ticaret hadlerini kendi lehine çevirebilmektedir. Optimum tarife görüşü olarak adlandırılan bu görüş ülkelerin koruyucu politika geliştirmesinde en önemli savlardan biridir.

Optimum tarife görüşünde tarife ile koruyucu politika uygulayan ülke ya da ülkeler grubu söz konusu sektörün fiyat belirleyicisi kadar büyük olduğu varsayılmaktadır. Bu ülke veya ülkeler grubu piyasada monopolcü veya monopsoncu gibi davranabilmektedirler. Bu ülke veya ülke grubu kar maksimizasyonunu sağlamak amacıyla ürettikleri ürünün, üretim miktarını kısarak dünya fiyatını arttırır böylece monopolcü gibi davranarak karı arttırır. Aynı şekilde ülke veya ülke grubu ithalatı kısmak amacıyla gümrük vergisi uygulayarak tükettikleri mal miktarını azaltır ve bu ürünün dünya fiyatını düşürerek daha düşük seviyeden almaya başlarlar. Bu durumda monopsoncu gibi davranmaktadırlar.

Bu argüman çok fazla ülke tarafından kullanılamamaktadır. Çünkü çok fazla ülke dünya piyasasında fiyat belirleyici olarak bulunmamaktadır. Ayrıca ürüne yönelik arz ve talep sürekli değiştiğinden optimum tarife oranının belirlenmesi zorlaşmaktadır. Bunun yanında ülkelerin uyguladığı tarifelere karşı başka ülkelere misilleme yapılması durumunda, bu uygulamadan elde edilen kazancın azalması söz konusu olacaktır.

2.2.3.3. Dampinge Karşı Koruma

Damping bir malın yurtdışı satış fiyatının, yurtiçi satış fiyatından farklılaştırmak suretiyle dış piyasada avantaj sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımı ise bir malın ihracat fiyatının üretim maliyetinin altında olması olarak tanımlanmıştır. Bir önceki bölümde de dampingler anlatılırken değinilen üç çeşidi mevcuttur. Bunlar sürekli damping, arada bir yapılan (geçici) damping ve yıkıcı dampingdir.

Sürekli damping ölçek ekonomilerinden yararlanmak isteyen firmanın maliyetleri iç piyasadaki karşılığın dış piyasada iç piyasadan daha ucuza ve sürekli ucuza satması durumudur.

Arada bir yapılan (geçici) dampingler ise firmaların genelde elde kalan ürünlerinin bitmesi için yapılan sezon sonlarında vs. yapılan dampinglerdir.

Yıkıcı damping uluslararası piyasada monopolcü gücüne sahip olmak isteyen firmanın fiyatları belirli bir süre çok düşük seviyede tutarak rakiplerini piyasadaki bertaraf etmeyi amaçlar ve tüm piyasada tek, en önemli satıcı konumuna gelir. Bu konuma geldikten sonra fiyat belirleyici olarak fiyatı istediği seviyede belirler.

Dampinglerin tekeli firmaya fiyat farklılaştırmasının fayda sağlayabilmesi için iki koşul mevcuttur. Bunlardan birincisi firmanın yurtiçi fiyat ve yurtdışı piyasaların birbirinden tamamen ayrılmış olması gerekmektedir. Birbirine geçiş sağlanabilen piyasalarda ucuz olan yerden alınıp pahalı yerde satılması söz konusu olabilmektedir. İkincisi ise malın yurtdışı piyasada fiyat talep esnekliği yüksek, yurtiçi piyasada ise fiyat talep esnekliği düşük olması gerekmektedir. Böylece yurtiçi piyasada daha pahalıya yurtdışı piyasada daha ucuza satabilmektedir. (Baldwin, 1969)

Ülkeler bu tür uygulamalara karşı anti damping vergisi uygulamak suretiyle ithalata rakip olan sektörünü ithalatın yıkıcı etkisine karşı korumayı amaçlamaktadır. 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıyla GATT kapsamında dampinge karşı yapılan düzenlemeler DTÖ çatısı altında toplanmıştır.

GATT anlaşmasının imzalanması akabinde anti damping tarife dışı engel olarak kabul edilmiş olsa dahi bağlayıcılığı özelliği bulunmamaktaydı. GATT'ın Kennedy Raundu sırasında anti damping tarife dışı engel olarak bağlayıcı niteliğe kavuşmuştur (Karluk, 2009:553).

GATT üyesi olan ülkeler arasında haksız rekabetin oluşması yasaklanmıştır. Anlaşmanın 6. Maddesinde anti-damping ve telafi edici vergiler düzenlenmiş olmasının yanında 1979 yılına kadar bağlayıcılığı tartışmalı kalmıştır. Kennedy Raundu kapsamında 1968 yılında bağlayıcılığın sağlanması amacıyla GATT Damping Kodu hazırlanmış fakat ABD Kongresinden geçememiş aynı yıl ABD Damping Uygulamaları Komitesi kurulmuştur. Anti Damping Kodu yeniden düzenlenerek Tokyo Turu kapsamında 1980 yılında yürürlüğe konmuştur (Karluk, 2009:507).

2.2.3.4. Ödemeler Bilançosundaki Dengesizliklerin Giderilmesi ve İstihdamın Arttırılması

Korumacılığın bir diğer nedeni ise ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin kapatılması ve istihdamın arttırılmasıdır. Korumacılığın bu nedeni, ithalatın kısılarak ithalatla elde edilen malın tüketiminin yurt içi üretime kaydırılarak yerli üreticiden karşılanmasının sağlanmasıdır. Bu durum sonucunda ülkedeki üretim miktarı artacak dolayısıyla istihdam artışı da sağlanmış olacaktır. Ayrıca yurtdışı tüketimin azalmasıyla döviz çıkışı azalacak ödemeler bilançosunda iyileşme söz konusu olacaktır. Bu uygulama az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından sıklıkla uygulanarak uluslararası piyasaya entegrasyonunu zaman içerisinde kolaylaştıracaktır. Çünkü bu uygulamalarla makro dengesizliklerden kaynaklı maliyetler azalacak ve uluslararası rekabette daha güçlü konuma gelecektir. (Karaş, 2018)

İthalatı kısıtlama yoluyla ödemeler bilançosunu düzelterek istihdamı arttırma amacı ülkenin ancak eksik istihdam koşulları geçerliyse başaracağı bir durumdur. Eksik istihdam durumunda ihtiyaç duyulan malların ithalatının kısılarak ithal ikameci üretimle karşılanması durumunda ülke içerisinde üretim artacak buna

bağlı olarak da istihdam artacaktır. Bu tür politikaların uygulanması korumacı ülkenin kendi iç refahını arttırmak pahasına dış ticarete girdiği ülkenin refahını azaltan bir etki yaratabilir. Bu duruma komşuyu fakirleştirme adı verilmektedir. Komşuyu fakirleştirme, bir ülkenin ithalatını kısıarak ticari partneri olan ülkenin dış ticaretini bozmakta dolayısıyla onu fakirleştirerek uyguladığı bir politikadır. (İyibozkurt, 1985) Komşuyu fakirleştirme politikası genelde karşılığında bir misillemeyle sonuçlanması nedeniyle uluslararası refah seviyesini düşürür bir etkiye sahiptir.

Dış ticareti kısıarak ödemeler bilançosundaki açığı kapatmak ve istihdamı artırma politikası tam istihdam durumundaki ülkeler için iyi sonuç vermeyebilmektedir. Tam istidam durumundayken dış ticarete korumacı politikalar ithalata rakip olan sektöre bir kaynak aktarımına neden olmaktadır. Bu kaynak aktarımı genelde verimli olan ihracat sektöründen olacaktır ki bu durumda ithalat kısılmasının yanında ihracatı da olumsuz etkilemesi söz konusu olabilmektedir. (Kindleberger, 1970) Ayrıca dış ticaretin kısıtlanması durumunda tüketicilerin malları daha ucuza tüketmeleri belirli bir süre ortadan kalkacak ve ülkede bir refah kaybı söz konusu olacaktır. Bu refah kaybı ülkenin dış ticareti kısıtlamadan elde ettiği faydayı azaltacaktır. (Aykut Seymen, 2000)

2.2.3.5. Devlete Gelir Sağlama

Devletler gümrüklerde uyguladıkları tarifelerle gelir sağlamaktadırlar. Bu uygulama çok eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Gümrük tarifeleri ithal edilen malın ithalatını engelleyecek boyutta olmadığı sürece devlete gelir sağlama işlevini de içinde barındırmaktadır. Bazı durumlarda devletler ülke içerisinde üretilmeyen ürünler üzerine gümrük tarifesi uygulamaktadır. Bu uygulamadaki amaç tüketimin yurtiçi üreticiye kaymasından ziyade salt devlete gelir sağlamaktır. Örnek vermek gerekirse Türkiye’de kahve ve kakao üretimi bulunmamaktadır. Bu ürünler üzerine gümrük tarifesi uygulanmasıyla devlet bütçesine gelir sağlamak amaçlanmıştır.

2.2.3.6. Korumacılığın Ekonomik Olmayan Nedenleri

Dış ticarete korumacılığın ekonomik nedenleri olduğu kadar ekonomik olmayan nedenleri mevcuttur. Bu nedenler ülkelerin bazen ulusal güvenlik endişeleriyle, bazen ulusal paranın yurtdışına çıkışını engellemek için, bazen de adil oyun-adil ticaret olarak adlandırılan gerekçe ile uyguladıkları korumalar olarak sıralanabilir.

Korumacılığın ekonomik nedenlerinden sonra ülkelerin ve iktisatçıların en önemli gerekçesi ulusal güvenlik endişeleridir. Bu görüşe göre ülkelerin herhangi bir savaş durumunda stratejik nitelikte olan sektörlerin başka ülkelere gereksinim duymadan kendi kendine yetebilmesini ifade etmektedir. Stratejik olarak önemli olan demir, çelik, tarım gibi sektörler korumacılık yardımıyla korunmalı ve iç üretim sağlanmalıdır. Korumacılığın ulusal güvenlik açısından gerekli olması fikri serbest ticaret yanlısı iktisatçılar tarafından dahi kabul edilmiştir. Ekonomi biliminin kurucusu ve serbest ticaret taraftarı olan Adam Smith Ulusların Serveti kitabında “Savunma servestten daha önemlidir.” Diyerek ulusal güvenliği serbest ticaretin önüne almıştır. (Root, 1973)

Ulusal güvenlik nedeniyle ülkelerin demir, çelik, tarım ve askeri sanayilerini korumaları önemlidir. Zira bir savaş durumunda ülkenin tarım ürünlerine ulaşamaması kıtlığın yaşanmasına, askeri mühimmata ulaşamaması savunmanın zayıflamasına neden olmaktadır. Bu nedenle ülkeler özellikle askeri sanayilerini ulusallaştırma konusuna önem vermektedir. Askeri sanayi üretiminin ulusallaşması noktasından bilinen bir örnek 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında yaşanmıştır. ABD bu dönemde Türkiye’ye karşı silah satış ambargosu uygulamıştır.

Ulusal güvenlik argümanı belirli yönleriyle eleştiriye konu olmuştur. Bunlardan biri ulusal güvenlik kapsamında hangi sektörün stratejik olduğunun tespitinin zor olduğudur. Her sektör belirli yönleriyle stratejik sektör olarak değerlendirilebilmektedir. Bir diğer eleştiri noktası, ulusal güvenlik açısından belirlenen sektörlerin korunması için yapılması gerekenin koruma değil teşvik

edilmesidir. Korumaya tabi tutulan sektör sübvansiyon gibi teşvik politikalarıyla teşvik edilmesi toplumsal refahın düşmesini de engelleyecektir.

İktisatçılar tarafından pek de rağbet görmeyen korumacılığa ilişkin bir diğer görüş ise ulusal paranın yurtdışına çıkışını engellemektir. Bu görüşün çıkış noktası Abraham Lincoln'ün şu sözüne dayanmaktadır.

“... tarifeler hakkında çok şey bilmem ama, şunu biliyorum ki, dışarıdan bir mal satın aldığımızda biz mal sahibi olurken, yabancılar para kazanır, bu malı kendi ülkemizden satın aldığımızda hem malı hem parayı biz kazanmış oluruz.”, (Ellsworth & Leith, 1975)

Bu görüş iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Görüş uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşmanın ülke ekonomisine olan katkısını göz ardı etmiştir. Bütün malların ülke içerisinde üretiliyor olması, ithalat ile daha ucuza elde edeceğimiz mala daha fazla para vermemiz anlamına gelmektedir ki bu da kaynak dağılımında bozulmalara neden olmaktadır. (Aykut Seymen, 2000)

Hükümetlerin serbest dış ticarete karşı korumacılık politikası uygulamasının bir diğer nedeni de adil oyun-adil ticaret olarak adlandırılan bir görüştür. Bu görüşe göre, ücret seviyelerinin çok yüksek olduğu gelişmiş ülkelerin ücret seviyelerinin çok düşük olduğu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ile rekabet edemeyecek kadar arada fark olduğu dolayısıyla gelişmiş ülkelerinin kendi üreticilerini korumak için koruma sağlaması gerektiği argümanıdır. Bu argüman gelişmiş ülkelerin korumacılık politikaları sırasında çokça dile getiriliyor olsa da bu görüşe karşı görüşler de öne sürülmüştür. Adil oyun-adil ticaret görüşüne gelen eleştirilerden biri ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının emek verimliliğine de yansıdığıdır. Buna göre gelişmiş ülkelerde emek verimliliği $4k$ ücret seviyesi $4p$ ve az gelişmiş ülkelerde emek verimliliği k , ücret seviyesi p ise bu iki ülke aralarında rekabet edebilmektedir. (Ünsal, 2005)

Adil oyun-adil ticaret argümanı bazen de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından da değerlendirilir. Buna göre ücret hadlerinin düşük olduğu az gelişmiş ülkeler emeğin daha yoğun olarak kullanıldığı ürünler üretir, karşılığında

ücret hadlerinin daha yüksek olduğu gelişmiş ülkeler emeğin daha az kullanıldığı ürün üretir ve bunlar aralarında ticarete konu olurlar. Bu da emeğin sömürüsüdür. Eşitsiz değişim denilen bu görüş Ricardo'nun modelinden ortaya çıkmıştır ve uluslararası ticaretin kazanımları göz ardı edildiği için geçersiz olduğu düşünülmektedir. (Ünsal, 2005)

2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ticaretin Küreselleşmesi: GATT-Dünya Ticaret Örgütü

İkinci Dünya Savaşı akabinde ülkeler ekonomilerini toplamak ve tekrar uluslararası ticaretin artmasını sağlamak amacıyla toplanmaya karar vermişler ve 1940'ların ikinci yarısından itibaren dünyanın ekonomi politik yönünü belirleyen kararlar almışlardır.

2.3.1. Bretton Woods Süreci ve Kurumları

1930'lu yıllarda ABD Smooth-Hawley tarife kanunu ile gümrüklerine %48 oranında tarife koymuş bunu diğer ülkelerin de dış alımlarını kısıtlamak adına uyguladıkları tarifeler genel ekonomi politikası halini almıştır. Bununla birlikte zayıflayan para birimlerinin ülke ekonomilerinin toparlanacağı görüşünden dolayı ülkeler arasında devalüasyon yarışları yaşandı. Rekabetçi kur düşüşleri zamanla tarihçiler tarafından Smooth- Hawley ile ilişkilendirildi. Komşuyu zarara sokma (beggar by neighbor policy) olarak adlandırılan bu uygulamalar dünya ticaretini eşi rastlanmamış bir şekilde düşürmüştür. 1932 yılı sanayi malları üretim ve ticareti 1929 yılı başına göre 3'te 1 oranına gerilemiştir. (Bernanke, 2013)

Komşuyu fakirleştirme uygulamalarından ticaretin azalması nedeniyle ülkeler tekrar ticaret serbestleştirmek adına Amerika'nın New Hampshire eyaletinin küçük bir kasabası olan Bretton Woods'ta toplanarak bir konferans düzenledi. Konferansa Doğu Bloğu dışında 44 ülke katılmış olup, İngiltere'yi temsilen John Maynard Keynes'in hazırladığı Keynes planı ve ABD'yi temsilen Harry D. White tarafından hazırlanan White planı tartışıldı. Sonuç olarak ABD'nin desteklediği White planı uygulamaya alınmıştır.

Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşının en önemli payının koruma duvarları arkasına saklanan ekonomi bloklarına ait olduğu görüşü savunulmaktaydı. ABD 1933 -1938 yılları arasında yürüttüğü New Deal'ın ve başka uzlaşmacı politikaların ekonomik strateji haline getirilmesini gütmekteydi. 1940'lara gelindiğinde İngiltere'yi temsilen görüşmelere katılan Keynes de aynı görüşteydi. White ve Keynes küresel finansın geniş kapsamlı bir idare altına girmesi yönünde düşünceleri ön plana çıkmıştır. (Helleiner, 2009)

Lord Keynes tarafından hazırlanan planın, White planından farkı üç noktadan oluşmaktaydı. Birincisi; Keynes ülkelerin merkez bankalarının bağlı olduğu merkez bankalarının merkez bankası olarak adlandırabileceğimiz Kliring¹ Birliğinin kurulmasını, ikincisi; uluslararası ticareti belli bir denetim altına alacak uluslararası ticaret örgütünün kurulmasını ve üçüncü olarak ise Bancor adını verdiği rezerv para oluşturulmasını öngörmekteydi. Aynı zamanda Keynes savaş sonrası ekonomilerde dış açık veren ülkelerin doğrudan kredilendirilebileceği bir mekanizma kurulmasını içeriyordu. Bu sayede uluslararası çok taraflı denge sağlanabilecektir. Keynes'in ana düşüncesi uluslararası sistemdeki sorunun likidite eksikliğinden kaynaklandığıydı. Sistemin dengeye gelmesi için dış fazla veren ülkelerin, dış açık veren ülkeler gibi uluslararası dengenin sağlanmasında etkin rol oynaması gerektiğinden bahsetmektedir. Cari fazla veren ülkeler cari açık veren ülkelere fon sağlayarak uluslararası dengeye katkı sunarlar. (Gisselquist, 1981)

Buna karşılık ABD 2. Dünya Savaşından daha güçlü bir ekonomiyle çıkmıştı. Bu nedenle dış ticareti kolaylaştıracak ve Altın Standardına benzer sabit kur sisteminin kurulmasını istemekteydi.

Bretton Woods konferansında 2 kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. Bunlardan biri uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu Uluslararası Para Fonu olan İMF diğeri ise savaş sonrası ekonomilerinin onarımından daha sonraları da az gelişmiş ekonomilerin kalkınmalarına katkı sunmakla sorumlu olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası IBRD, Dünya Bankası'dır.

¹ Kliring: İki ülkenin karşılıklı ticaretlerini para kullanmak yerine mal takası yoluyla yaptığı dış ticaret sistemidir.

2.3.2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

1930'lu yıllarda uygulanan komşuyu fakirleştirme politikaları uluslararası mal ticaretine negatif etkisi, 2. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin ekonominin kötü gidişinin önüne geçmesi için önlem almaya itmiştir. 1 Temmuz 1944 yılında ABD'nin New Hampshire şehrinde toplanan Bretton Woods Konferansı ile dünyada yeni bir ekonomik yapı kurulmuştur. 1946 yılında IMF ve daha sonraları adı Dünya Bankası olacak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development, IBRD) kurulmasıyla 2. Dünya Savaşı sonrası ekonomik alanda ilk düzenlemeler yapılmıştır.

Bretton Woods konferansı ardından Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkeler uluslararası ticareti liberalize etmek ve dış ticaret politikalarını düzenlemek adına bir dizi müzakere düzenlemiştir. Bunlar 1947 yılında yapılan Lake Success, New York; 1947 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen görüşme ve 1948 yılında Havana'da gerçekleştirilen görüşmelerdir. Cenevre'de yapılan görüşmede 3 temel amaç ortaya konulmuştur. (Sarıbeyoğlu, 2010)

1-Uluslararası Ticaret Örgütü şartını hazırlamak

2- Tarife indirimleri yapılabilmesi için zaman çizelgesi hazırlamak

3-Genel ticaret ilkelerini içeren çok taraflı bir anlaşma hazırlamak (GATT)

Cenevre müzakeresi GATT kapsamında gerçekleştirilecek 8 adet görüşmenin ilki olarak kabul edilir ve çok büyük önem taşımaktadır. Bu müzakere sonucunda tarife indirimlerinin görüşüldüğü ve kayıt altına alınarak katılımcı ülkelerin hepsini kapsayıcı bir hal almıştır. Buna göre ülkelerin uyması gereken ilksel kurallar oluşturulmuştur. (Matsushita, Schoenbaum, & Mavroidis, 2003)

1948 yılında Havana görüşmeleri sırasında Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization WTO)'nın kurulması öngörülmüş olmakla birlikte serbest ticaret yanlısı ülkeler ve korumacılık yanlısı ülkeler arasında yaşanan görüş ayrılıkları örgütün kurulmasını engellemiştir. DTÖ kurulana kadar dünya

ticaretinin kurala bağlanması Cenevre’de imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Anlaşması, GATT tarafından sağlanmıştır.

GATT 1 Ocak 1948 yılında yürürlüğe girdiği tarihten itibaren uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve dolayısıyla kaynakların etkin dağıtılması ve mal ticaret ve üretimin arttırılması için bir dizi önlemler almıştır. GATT kuruluşundan itibaren %40’lar dolayında olan tarifeleri %4 ila %8 oranına indirmiştir. 1990’ların ortasında Dünya ticaretinin 5 trilyon dolar seviyesini aşması GATT’ın ticareti düzenleyici oluşunun etkisinin büyük olduğu görülmektedir. (Aykut Seymen, 2000)

GATT sürecinde gümrük tarifelerinin düşmesi uluslararası ticaretin artmasına neden olurken, endüstrilerini tarifelerle koruyan ülkelerin ellerindeki en büyük enstrümanın kaybolmasına neden olmuştur. Bu durum neticesinde ülkeler tarife indirimlerinin yanında endüstrilerini korumak adına tarife dışı uygulamalarla korumayı amaçlamışlardır.

Tarife indirimini uygulayan ülkelerin geleneksel koruma yöntemlerinden farklı yöntemler geliştirdikleri görülmüştür. 1970’li yıllar itibariyle korumacılık genelde tarife dışı engellemeler yoluyla olmuş, ülkeler gümrük tarifeleri yerine, miktar kısıtlamaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, anti dumping uygulamaları gibi uygulamalara yönelmiştir.

Tarife dışı engellemelerin olması GATT’ın kuruluşundaki amaçlarından biri olan dünya ticaretinin serbestleşmesi amacına ters düşmekte ve kuruluşun bu uygulamalarla mücadele etmeye başlamasına neden olmaktadır.

2.3.2.1. GATT Amacı ve Temel İlkeleri

GATT’ın genel anlaşmada amaçları genel ve özel olarak ayrılmıştır. Genel amaç olarak üye olan ülkelerin refah seviyesini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile kaynakların tam kullanımını sağlamak, üretim ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sunmaktır. Özel amaç olarak belirlenen hedef ise genel amaçlara ulaşmak adına ortaya konulan tarifeler ile uluslararası ticareti kısıtlayan ayrımcı engelleri azaltmak olarak belirlenmiştir (Karaca, 2019).

GATT'ın temel ilkeleri ise dört ana prensiple oluşmuştur. (Gelir Dairesi Başkanlığı, 2009)

- **En Çok Kayrılan Ülke Kuralı (Most Favoured Nation Cause, Non-Discrimination):** Söz konusu ülke üye ülkeler arasında ayrımcılık yapılmasını engellemek amacıyla ortaya konmaktadır. Başka bir deyişle herhangi bir üye ülkeye uygulanan elverişli bir rejim koşulsuz olarak tüm üye ülkelere uygulanmak zorundadır. Bu kuralın belirli istisnaları bulunmaktadır. Gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmaları buna örnek verilebilmektedir. Bu anlaşmalar ile gelişmekte olan ülkelere düşük gümrük vergisi veya gümrük vergisi olmadan ticaret yapılması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile GATT'ın öngördüğü anti damping ve telafi edici vergiler uygulamaları bunlardan bir kaçıdır.
- **Ulusal Muamele Kuralı (National Treatment):** Bu kural iç pazara ilişkin geliştirilmiş bir kural olarak yerli mal ile iç piyasaya giren yabancı mal arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir.
- **Gümrük Vergilerinin İndirilmesi:** GATT özellikle gümrük vergilerinin indirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Her ülke taviz listesinde belirlenen oranlar çerçevesinde tarife uygulamakta bu oranın üstüne çıkamamaktadır. Uruguay raundunun en önemli sonuçlarından biri taviz listelerinin geliştirmeleri ve buna bağlı olarak ticaretin artmasıdır.
- **Tarife Yoluyla Koruma:** Ticarete şeffaflığın sağlanması için en etkin yol kısıtlamaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT bu kapsamda tarife dışı engellerin belirli istisnaları dışında tamamen yasaklamış ve tarifeleri de belirli oranlarda azaltmayı hedeflemiştir.

2.3.2.2. GATT Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri

Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Anlaşması (GATT) 1948'den 1995 yılı Dünya Ticaret Örgütü kuruluşuna kadar 47 yıl süreyle dünya ticaretinin temel kurallarını oluşturan bir kurum olmuştur. Bu süre içerisinde dünya ticareti hatırı sayılır oranda genişlemiştir. (World Trade Organization, 2014)

İkinci Dünya Savaşı akabinde; ABD, İngiltere ve Kanada'nın önderliğinde 23 ülke tarafından görüşmeler yapılmış. GATT görüşmeleri, dünya ticaretinin yaklaşık 5'te 1'ini, 10 milyar dolarlık ticareti etkileyen 45.000 tarife imtiyazı (World Trade Organization, 2014) ile 30 Ekim 1947 yılında "Nihai Senet" haline gelmiştir. Burada amaç; ABD'nin 1930'lu yıllarda uyguladığı Smooth Hawley ve ona karşı diğer ülkeler tarafından geliştirilen gümrük tarifelerini yüksek seviyelere çeken, neticede dünya ticaretinin daralmasına neden olan uygulamaların tekrar yaşanmasını engellemek, olarak tarif edilmektedir. (Gençosmanoğlu, 2014)

GATT 1947-1995 yılları arasında toplamda 8 müzakere görüşmelerinden oluşmaktadır. Bu görüşmeler gümrük tarifelerini belirli oranlarda düşürmeyi amaçlarken, bu konuda başarılı olduğu görüşmüştür.

Tablo 2.2 : GATT Görüşmeleri ve Konuları

Yıl	Yer	İçerdiği Konular	Katılan Ülke Sayısı
1947	Cenevre	Tarifeler	23
1949	Annecy	Tarifeler	13
1951	Torquay	Tarifeler	38
1956	Cenevre	Tarifeler	26
1960- 1961	Cenevre- Dillion Roundu	Tarifeler	26
1964- 1967	Cenevre- Kennedy Roundu	Tarifeler ve tarife dışı engeller, anti-damping önlemleri	42
1973-	Cenevre-	Tarifeler, tarife dışı engeller,	102

1979	Tokyo Roundu	“çerçeve” anlaşmalar	
1986- 1994	Cenevre- Uruguay Roundu	Tarifeler, tarife dışı engeller, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, uyuşmazlığın çözümü, tekstil, tarım, DTÖ’nün kuruluşu vs.	123

Kaynak: World Trade Organization, The GATT Years: from Havana to Marakesh,2014

2.3.2.2.1. Cenevre Roundu

GATT kapsamında yapılan görüşmelerin ilki olarak 1947 yılında yapılmıştır. Cenevre Roundu 23 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. 45.000 ürününün tarifesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. 53 ülkenin katılımıyla Havana’da yapılan görüşmede Dünya Ticaret Örgütünün kurulması kararlaştırmış olsa da ABD’nin çekimser kalması nedeniyle bu oluşumun 1995 yılına kadar ertelenmesine neden olmuştur. (Reuters, 1993) Cenevre görüşmeleri neticesinde tarife oranları ortalama %22 oranında düşmüştür. (Bown & Irwing, 2015)

2.3.2.2.2. Annecy Roundu

Fransa’nın Annecy kentinde düzenlenen görüşmeler Nisan-Ağustos 1949 yılında 5 aylık süreçte yapılmıştır. 13 GATT üyesi olan ülke 5.000 adet ürün üzerinde önemli oranda tarife indirimi gerçekleştirmişlerdir. Bu roundda gündem konusunu tarifeler oluşturmuştur. Annecy Roundu akabinde 9 ülke GATT üyesi olmuştur (Karluk, 2009:505).

2.3.2.2.3. Torquay Roundu

Eylül 1950 Nisan 1951 arasında, 38 GATT üyesi ülkenin katılımıyla İngiltere’nin Torquay kentinde yapılan görüşmelerdir. Görüşmeler neticesinde 8.700 adet ürün üzerinde tarife indirimi yapılmıştır. Bu indirimle birlikte tarife

oranları 1948 yılına nazaran %25 seviyesinde indirim sağlanmıştır. (Reuters, 1993)

Torquay Roundu ayrıca Türkiye'nin 1951 yılında GATT üyesi olduğu görüşme olması nedeniyle önemlidir. Bu görüşme kapsamında özellikle yurt içinde üretilen tekstil, kağıt, cam, deri ve demir ürünleri dışında ayrıca lüks eşya üzerinde tarife indirimleri görüşülmüştür. Bu malların seçilmiş olması yapılan indirimlerde yaşanan gümrük kayıpları dikkate alınmış, tarife oranı indirilen malların ithalatı ülke açısından gerekli mallar olmasına önem verilmiştir (Özdemir, 2020)

2.3.2.2.4. Cenevre Roundu

Mayıs 1956 yılına kadar süren Cenevre'de yapılan GATT'ın dördüncü roundudur. 26 ülkenin katıldığı roundda 2.5 milyar dolar değerinde üründe tarife indirimi gerçekleştirilmiştir.

2.3.2.2.5. Dillon Roundu

1960-1962 yılları arasında gerçekleşen round, ABD Hazine Bakanı Douglas Dillon'un çağrısı üzerine gerçekleşmiştir. Round Cenevre'de 26 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu round 2 bölüm şeklinde yapılmıştır. Birinci bölümde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olan ülkelerin katılımıyla tek tarife indirimine yönelik yapılmıştır. İkinci bölüm ise genel tarife indirimi üzerinde durulmuştur. (Karluk, 2009:506)

1962 yılında round bittiğinde toplamda 4.9 milyar dolar değerinde yaklaşık 4.400 kalem üründe (Başaran, 2004) tarife indirimine gidilmiştir. Tarım ürünleri bu görüşmelerin dışında tutulmuştur. Dillion roundunda diğer roundlardan farklı olarak her ürün için ayrı görüşülmemiş tüm ürünler için tek seferde %25'lik indirim yapılmak istenmiştir. Ancak görüşmeler neticesinde toplam tarife indirimi %7-8 'de kalmıştır (Karluk, 1995).

2.3.2.2.6. Kennedy Roundu

Gümrük tarifelerinde indirimle gidilmesi ve dünya ticaret kurallarının ortaya koyulması için düzenlenen görüşmelerin altıncısı Cenevre’de düzenlenmiştir. ABD başkanı John F. Kennedy’nin çağrısıyla gerçekleşen görüşmelerde gündem maddesi gümrük tarifelerinde indirim olmuştur.

Kennedy rounduna 62 ülke katılmıştır. Görüşmelerin ana çerçevesi GATT ve Avrupa Ekonomik Teşkilatı arasında gerçekleşmiştir. 1958 yılında Avrupa ülkeleri arasında gerçekleşen Roma Anlaşmasıyla Avrupa’da ortak Pazar kurulmuş ve ticaret bu üye ülkeler arasında bu yönde geliştirilmiştir. Ortak pazarın yapısı gereği ülkelerin üçüncü ülkelere karşı uyguladıkları ortak gümrük tarifesi ABD’nin bu anlaşmanın dışında kalması nedeniyle ona karşı da uygulanmıştır.

ABD’nin ortak pazara tekrar girerek ticaret hacmini arttırma çabaları 1962 yılında 1967’ye kadar yürürlükte kalacak Ticaret Geliştirme Yasası’nı kabul etmesine neden olmuştur. Bu yaşa ABD Başkan’ına gümrük tarifelerinde %50 oranına kadar indirim yapabilme hakkı tanımaktaydı. Bu yasaya dayanan John F. Kennedy GATT-AET görüşmeleri sırasında ürünlere uygulanan gümrük tarifelerini top yekün %50 oranında düşürülmesini teklif etmiştir. Bu çağrının üzerine GATT 1964 yılında bu taleplerin görüşülmesi adına toplanma kararı almıştır.

Round sonunda sanayi malları üzerinde %36 (Aykut Seymen, 2000) gümrük tarifesi indirimi gerçekleşmiş, bu sayede gümrük vergileri %10 seviyesine çekilmiştir. 3.600 adet ürün ve 40 milyar dolarlık ticari ürün üzerinde uygulanan gümrük tarife indirimi dünya ticaretine konu malların 5’te 4’ünü oluşturmaktadır. Bu round da tarım sektörünü kapsayan önemli indirimler yapılmamış olmakla birlikte et sektöründe belirli oranlarda indirimler söz konusu olmuştur. Kennedy roundu neticesinde gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettikleri ürünler üzerinde %80 oranında indirim gerçekleşmiştir. Bu roundun sonunda en önemli uygulamalardan biri anti dumping kodu kabul edilmesi olmuştur.

2.3.2.2.7. Tokyo Roundu

Çok Taraflı Ticaret Görüşmelerinin yedincisi olan Tokyo Roundu 99 ülkenin katılımıyla 1973 yılından 1979 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Tokyo Roundu 1970’li yıllarda yaşanan uluslararası para sisteminin çöküşü, durgunluk, enflasyon, Petrol Krizi’nin yaşandığı dönemlerde gerçekleşmiştir. Bu dönem Uzak Doğu ülkeleri ve Latin Amerika ülkelerinin uluslararası piyasada mamul mal ihracatçısı olarak kendilerini gösterdikleri bir dönemdir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretinde rekabetçi bir pozisyonda bulunması gelişmiş ülkelerin “yeni korumacılık” olarak adlandırılan politikalar uygulamasına neden olmuş; bu durum Kennedy Round’unda alınan kararların hayata geçmesini engellemiştir. Tokyo Round’u yeni korumacılıkla birlikte gelen tarife dışı engellerin görüşüldüğü turdur. (Ongun, 1985)

Tokyo Round’u uluslararası ticari ilişkilerin tekrar gözden geçirilmesini öngörmüştür. Bu gözden geçirme tarım, sanayi ve hammadde ürünlerinin ticaretini engelleyen, yavaşlatan uygulamaları tespit ederek bütün bu ticaretin yönünü değiştiren etkiler dikkate alınmıştır. GATT’ın Tokyo Round’u sanayi ürünlerinin yanında tarım ürünlerini kapsamıyla karşılıklı yararlılık ilkesinin gözetilmesi öngörülmüştür. (Büyüktaşkın, 1997)

Tarife dışı engeller başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler özellikle üzerinde durduğu konu olmuştur. Bu ülkeler tarife dışı engellerin uygulandığı ürünlerin serbestleşmesi konusunda ısrarcılardır. Gelişmiş ülkelerin ısrarla istediği tarife indirimlerine başta Hindistan ve Brezilya olmak üzere gelişmekte olan ülkeler karşı çıkmıştır. Gelişmiş ülkeler söz konusu ürünlerin serbestleşmesini uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşmayla dünya ticaretine pozitif katkı sağlayacağını savunurken, gelişmekte olan ülkeler bu ürünlerin karşılaştırmalı üstünlüğünün gelişmiş ülkelerde olduğunu, bu nedenle serbestleşme neticesinde iç piyasaların gelişmiş ülkelerin ürünleriyle dolacağını savunmuşlardır. (Kıratlı, 2018)

Tokyo Round'u 12 Nisan 1979 yılında 41 ülkenin katıldığı bir tutanakla sonuçlanmıştır. (ULUSOY, 2008) 33.000 kalem mal üzerinde görüşme sağlanmış Japonya'da %46, Kanada'da%34 ABD'de %30 ve Avrupa Topluluğu'nda %28 tarife indirimi yapılmıştır. Bu indirimler 1980'den itibaren 8 sene içerisinde yapılmıştır. Sanayi ürünleri üzerine uygulanan ithalat vergileri yaklaşık %6 azalmıştır. Ayrıca tarımda iki sözleşme bu görüşmeler neticesinde imzalanmıştır. (Karagöz, 2019)

Tokyo Round'u sonucunda birçok düzenleme yapılmış ve bu düzenlemeler belirli anlaşmalarda toplanmıştır. Bu anlaşmalar şunlardır (Karluk, 2009:507).

- Sübvansiyon ve Telafi Edici Vergiler Anlaşması
- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
- İthal Lisansları Anlaşması
- Devlet Alımları Anlaşması
- GATT'ın 7. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma(Gümrük Değeri Anlaşması)
- Anti Damping Anlaşması
- Sığır Eti Anlaşması
- Uluslararası Süt Anlaşması
- Sivil Uçak Anlaşması
- Gelişmekte Olan Ülkeler GATT Sistemine Daha Fazla Katılması, Karşılıklı (Mütekabiliyet) ve Bu Ükelere Farklı ve Daha Ayrıcalıklı İşlem Yapılması Kararı
- Ödemeler Dengesinin Sağlanması için Alınan Önlemler
- Ekonomik Kalkınma için Korunma Hükümleri
- GATT Sisteminde Danışma, Anlaşmazlıkların Çözümlemesi ve İzlenmesi Kararı

2.3.2.2.8. Uruguay Roundu

Uluslararası ekonomik küreselleşmenin en önemli ayağı olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması GATT 1947 yılında 23 ülkenin katılımıyla yapılmış 1948 yılı başında yürürlüğe girmiştir. GATT anlaşmasının temel hedefi, uluslararası piyasada serbestleşmeyi sağlayarak ticaretin önünde engel olabilecek korumacı politikalara son vermektir. Bu amaçla GATT kapsamında 1947-1995 yılları arasında 8 adet görüşme yapılarak gümrük tarifelerinin düşürülmesi adına görüşmeler yapılmıştır. (Uysal, 1996)

GATT'ın 8. Turu olan Uruguay Roundu 1986 yılında başlamıştır. 4 yıl içerisinde bitmesi öngörülen tur, 8 sene sürerek 12-15 Nisan 1994 tarihleri arasında Fas'ın Marakeş kentinde imzalanan Nihai Senet ile sonlanmış 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Uruguay Roundu dünya ticaretinde değişen koşullarına ayak uydurmak adına güncellenen birçok anlaşma içermektedir. Bu görüşmeler öncesi yapılan 7 turda gümrük tarifelerinde indirimler hedeflenirken, bu turda gümrük tarifelerinde indirimlerin yanı sıra dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik önlemler alınmıştır. Tur sonunda oluşturulan Nihai Senet ile 1947 yılından beri faaliyette olan GATT'ın yerini, Bretton Woods kurumların olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasına ek Dünya Ticaret Örgütü kurulmuş oldu.

Uruguay Roundu'nda imalat sektörü ürünlerine ek olarak, tarım, hizmet ve fikri mülkiyet hakları Nihai Senede dâhil edilmiştir. Ayrıca Tokyo Roundu'nda kabul edilen kodlar da Nihai Senedin içinde yer bulmuştur.

Görüşmeler sonucunda sanayi ürünleri üzerinde %40 oranında tarife indirimi gerçekleşmiştir. Bu turda ayrıca tarım ürünlerine bir reform getirmekte, tarımda ihracat sübvansiyonları ve devlet destekleri aşağıya çekilmiş ayrıca tekstil ve hazır giyim ürünleri üzerinde var olan miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır.

Bu tur sonucunda 19 anlaşma, 24 karar, 8 mutabakat ve 3 deklarasyon imzalanmış olup 500 sayfalık bu belgelere ek olarak 24.000 sayfalık üye olan

Ülkelerin pazara giriş taahhütleri nihai senet kapsamında yürürlüğe girmiştir. (Onaner, 1996)

Uruguay roundu kapsamında, miktar kısıtlamaları, anti damping önlemleri, koruyucu önlemler, telafi edici vergiler, teşvikler ve fark giderici vergiler, teknik engeller, menşei kuralları genel düzenlemeye tabii olmuşlardır.

2.3.2.3. Dünya Ticaret rgt

Dünya Ticaret rgt 1948 yılında düzenlenen Havana görüşmeleri sırasında kurulması ngrlmş fakat serbest ticaret yanlısı ülkeler ve korumacılık yanlısı ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle kuruluşu ertelenmiştir. DT'nün kurulamaması GATT 'ı dünya ticaretinde kuralları belirleyen tek yapı haline getirmiştir. GATT 'ın tüzel kişiliği ve organizasyon yapısının olmaması, geçici nitelikte bir yapıda olması onun etkisini sınırlandırmış ve sözleşmeye taraf olan ülkeler arasında sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. (Matsushita, Schoenbaum, & Mavroidis, 2006) Uruguay Roundu'nun henüz başında ülkeler kurumsal bir yapının kurulması talebinde bulunmuştur. Özellikle oluşturulacak yeni anlaşmaların ülkeler tarafından bağlayıcılığı üzerinde durulmuştur.

Dünya Ticaret rgt Eylül 1986 yılında başlayan Aralık 1993 yılında son bulan Uruguay Roundu kapsamında grşlmştir. Bu rgt 15 Nisan 1994 yılında Marakeşte imzalanan Nihai Senet içerisinde yer alan Dünya Ticaret rgt Kuruluş Anlaşmasıyla resmi olarak kurulmuş ve 01.01.1995 yılında yürürlüğe girmiştir.

Ülkelerin ticaretlerini gelişmesi, mal ve hizmet ticaretinin uluslararası arenada serbestçe yapılmasını kurallara bağlayan bir kurumdur. Merkezi Cenevre'de bulunan örgütün temel hedefi, ye ülkeleri arasında gerçekleşen ticareti geliştirmek ve ileride yapılacak çok taraflı ticaret görüşmeleri için zemin hazırlamaktır. Hizmet, yatırım, fikri mülkiyet, sınaı mülkiyet gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, 2020) Türkiye Dünya Ticaret rgtne 01.01.1995 yılında ye olmuştur.

2.3.2.3.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Amaçları

Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşundaki amaçlar aşağıdaki maddelerde toplanmıştır. (Ege, 1996)

- Ticarete konu mal ve hizmetlerin üretimini ve ticaretini geliştirmek
- Tam istihdamı hedef alarak istikrarlı büyümeyi sağlamak
- Sürdürülebilir kalkınma kapsamında dünya kaynaklarının etkin kullanımını sağlamak
- Çevreyi korumak ve farklı ekonomik ve çevresel ihtiyaçları olan ülkelere destek sağlamak
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretine daha fazla katılmalarını sağlayarak, ekonomik ihtiyaçlarına orantılı olarak dünya ticaretinden pay almalarını sağlamak.

2.3.2.3.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fonksiyonları

Dünya Ticaret Örgütü'nün yürütmekte olduğu faaliyetler aşağıdaki maddelerde belirtilmiştir. (Turhan, 2006)

- Dünya ticaret örgütü'nün kuruluşuna neden olan çok taraflı ticaret anlaşmalarını idare etmek ve gözetlemek
- Çok taraflı ticaret görüşmeleri kapsamında üyeler arasında müzakereleri forum şeklinde oluşturmaktadır.
- Üyeler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmesi için hızlı ve etkin girişimlerde bulunmak.
- Üyelerin ticaretlerini geliştirmeleri için yol göstermek,
- Gelişmekte olan ülkelerin, uluslararası ticaretten faydalarını arttırmalarına yardımcı olmak.
- Uluslararası ekonomi politikalarının geliştirilmesini sağlamak yönünde uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak.

2.3.2.3.3. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Katılması

Çin 21 Nisan 1948 yılında GATT'ı imzalamıştır ve bu sözleşmeyi imzalayan 23 devletten biri olmuştur. 1949 yılında yaşanan Çin Devrimi'nden sonra ülke uluslararası ticaret sisteminin dışında uzunca bir süre kalmıştır. 1979 yılında sosyalist piyasa ekonomisine geçen Çin, 1989 yılında IMF'ye üye olmuştur. GATT'a ilk üyeliğinden yaklaşık 40 sene sonra akit taraf statüsüne tekrar kavuşmak için GATT sekreteryasına başvurmuştur. (Özdilek, 2007) Başvuru ardından müzakere süreci başlamış ve 15 sene süren müzakere süreci sonunda 2001 yılında Çin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. Üyelik müzakerelerinde belirli konularda taahhütte bulunan Çin yıllar içinde bu taahhütlerini yerine getirmiştir.

Üyelik müzakerelerinde verdiği taahhütleri yerine getirmek adına Çin 3.000'e yakın kanun düzenlemesine gitmiştir. Çin kendi pazarını uluslararası şirketlerin erişimine açacak ve yapılan ticareti güvence altına alacaktır. Uygulanan gümrük vergilerinde indirimine gitmeyi taahhüt etmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren Çin, vergi düzeyini %15,3'ten %12'ye indirmiştir. Bu vergi indirimi 5.300 adet ürünü kapsamaktadır. 2010 yılına geldiğimizde vergi düzeyi %9,8'e, tarım ürünlerinde vergi oranı %15,2'ye inmiştir. Sanayi ürünlerinde ortalama vergi %9,8'e gerilemiştir. Vergi oranlarındaki bu düşüş Çin pazarının dünya ticaretine açılmasını hızlandırmıştır. (Simayi, 2014)

Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üyesi olarak, eşit haklar ve yükümlülükler ilkesine göre yerine getirmesi gereken yükümlülükler mevcuttur. Mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları kapsamında Dünya Ticaret Örgütü hükümlerine göre en çok gözetilen ulus kaydı uygulamasının yapılması öngörülmüştür. Bu nedenle mal, hizmet ve fikri mülkiyet haklarının alanı genişletilmiştir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD ÇİN TÜRKİYE TİCARET SAVAŞLARI

Bu bölümde Ticaret Savaşları ele alınmıştır.

3.1. Ticaret Savaşları

Son birkaç yüz yılda üretim hiç olmadığı kadar artmış ülkeler belirli mallarda arz fazlası vermeye başlamış ve bu arz fazlasıyla ülkeler arası ticaretin gelişmesi sağlanmıştır. Yaşanan arz fazlası neticesinde dünya ticaretinin artması 20. yy'da belirli sözleşmelerle akde bağlanan uluslararası serbest ticaretin önünü açmıştır. 1947 yılında GATT ile birlikte dünya serbest ticaret yanlısı politika izlemeye başlamıştır.

Ülkelerin ticaret hacimlerinde yaşanan artış bir yandan kişilerin ihtiyacı olduğu mal ve hizmete ulaşmalarını kolaylaştırmış diğer yandan ülkeleri birbirlerine bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılık bazı ülkelerin dış fazla vermesine neden olurken bazı ülkelerin ise dış açık vermelerine neden olmuştur. Yoğun küresel rekabetin olduğu bu ortamda ülkeler dış açık vermemek adına belirli önlemler almakta bu önlemler diğer ülkelerle yapılan ticareti belirli alanlarda kısıtlamaktadır. Ülkelerin bu önlemleri almaya başlaması ticaret savaşlarına neden olmaktadır. (Köse & Ay, 2020)

Ticaret savaşları, kendi için faydalı olacağı görüşüyle korumacı politikalar uygulamaya başlayan bir ülkeye karşı başka ülkelerinde benzer şekilde karşılık vermesi halinde ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Korumacılık politikaları ticaret savaşlarına evrildiğinde ekonomiler birbirlerinden yaptıkları ithalatı kısıtlamaya giderler ve dolayısıyla uluslararası ticaret hacmi bu davranışla daralmaya başlar. (Eğilmez,2018)

Ticaret savaşları söz konusu olduğunda ekonomik milliyetçilik kavramı ortaya çıkmaktadır. Ekonomik milliyetçilik ilk olarak merkantilist dönemde görülmüş bir olgudur. Birinci bölümde ayrıntılı olarak anlatılan merkantilist dönemde genel görüş ülkelerin zenginlik kaynağının değerli madenler olduğu

düşünülmektedir. Bunu gerçekleştirmek için ülkelerin dış fazla vermeleri gerekmektedir. Dış ticaret sıfır toplamı bir oyundur ve bu oyunun kazananı olmak için dış fazla vermek gerekmektedir. Merkantilist düşüncede ülke güçlü olmalıdır ve dönem itibarıyla de ülkelerin sömürgelerinin olması kaçınılmazdır. (Yılmaz & Divani, 2018)

Ekonomik milliyetçilik günümüzde yeni merkantilizm altında sınıflandırılabilir. “Yeni merkantilizm; ticari kapitalizmin modern çeşitlemesi bağlamında; dış ticaret dengesi lehine ihracatı körükleyip ithalatı destekleyen, sonuçta iç tüketimi kısan ve sermaye hareketini denetim altına alan ve kur kararlarını merkezileştiren bir politika rejimini tanımlamak için kullanılan bir terimdir.” (Kalaycı, 2012)

Yeni merkantilizmin uyguladığı politikalar genellikle yüksek tarifeler ve ithalat sınırlamalarını kapsayan korumacı önlemlerdir. Bu nedenle, yerli üreticiyi koruyucu ve kendi içine kapalı önlemlere sanayi politikaları ve sabit döviz ve özerk para politikası uygulayan ülkeler iktisadi olarak yeni merkantilist ülkeler grubuna girer. (Kalaycı, 2012)

Tam da bu noktada ekonomik milliyetçiliği korumacılığın modern tanımlamasına dâhil edebiliriz ve ticaret savaşlarının nedeni olarak gösterebiliriz. Ekonomik milliyetçilik “Yerel üretimi, gümrük vergileri veya diğer iadeler yoluyla koruma yönündeki çabaların ötesine geçer; damping, ihracat sübvansiyonları ve 'dilenci-komşu' politikalarının çeşitli biçimlerini kapsamaktadır. Bazı sanayi politikası türleri, çok yönlü ihracat veya ithalat anlaşmaları gibi, gelişmiş piyasa ekonomilerindeki çağdaş uygulamaları arasındadır” (Yılmaz & Divani, 2018).

Ekonomik milliyetçilik ticaret savaşlarının nedeni olarak gösterilebilir. Ticarete konu olan ürünler üzerine gümrük vergisi koyma, miktar kısıtlamasına gitme, anti damping uygulamaları, telafi edici vergiler gibi korumacı önlemler ticaret savaşının ilk tetikleyicisi olmaktadır. Bu uygulamanın hitap ettiği ülke, karşılık olarak gümrük vergisini arttırabilir veya diğer korumacı önlemleri diğer ülkeye karşı alabilir. Bu durum ticaret savaşının başlaması anlamına gelmektedir.

Ticaret savaşı miktar kısıtlamasına gidilen veya vergi uygulanan sektörde kalmayıp diğer sektörleri de etkilemektedir. Ticaret savaşları ülkelerin iç fiyatlarının artmasına neden olabilirken uluslararası ticaretin de kısılmasına neden olmaktadır. (Eğilmez, 2018)

3.1.1. Ticaret Savaşı Aktörleri

Ticaret savaşlarının birçok aktörü bulunmaktadır. Bunlar ülkeler olabileceği gibi ekonomik topluluklar, şirketler ve merkez bankaları ile siyasal iktidarlar olabilmektedir. (ŞENOL, 2020)

3.1.1.1. Ülkeler

Ticaret savaşlarının en önemli ve bilinen aktörü ülkelerdir. Ticaret savaşları ülkelerin her zaman birbirlerine misilleme yaptığı olaylar değildir. Ülkelerin misilleme gücü ithal edilen mala olan bağımlılığa göre değişmektedir. Eğer ithal edilen mala olan bağımlılık düşük ise ticaret savaşlarında uygulanacak politikalar daha agresif olabilmektedir. Eğer ithal edilen mala olan bağımlılık fazla ise, örneğin ithal edilen mal ülke içinde üretilen bir malın ara malı veya hammadesi ise ve başka yerden temin edilemiyor ise bu durumda ülkenin ticaret savaşında misilleme gücü düşük kalacaktır.

Ticaret savaşları ülkeleri iki şekilde etkilemesi söz konusudur. İthalata tarife ve kotaların uygulanması durumunda ithal mallarının fiyatı artacağından yerel üreticinin eli güçlenecek, rekabetçi olması sağlanan yerel firmaların daha hızlı büyümesi sağlanacaktır. Fakat bu durum firmaların yüksek fiyatlı sattıkları ve rekabetçi fiyat ortaya koyan firmaların bulunmaması nedeniyle tam tersi etki de yaratabilmektedir. Ayrıca vergi ve kota uygulanan ithal edilen malları ara malı veya hammadde olarak kullanan yerli ürünlerin fiyatlarının artmasına sebep olurken, yerli üretimin kötü etkilenmesine neden olabilmektedir. (ŞENOL, 2020)

3.1.1.2. Ekonomik Topluluklar ve Anlaşmalar

Uluslararası ekonomik topluluklar; ülkeler arasındaki ekonomi, eğitim, bilim, politik, teknik, kültürel ve siyasal konularda iş birliğinin her ülke için

olumlu sonuçlanması inancıyla kurulur. Bu amaçla ülkeler diğer ülkeler veya ekonomik kuruluşlarla iş birliği yaparak faaliyetlerini düzenli şekilde yürütürler. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler sorunları uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlarla çözümlene imkânı bulmaktadırlar. (Karataş & Vatansever, 2001)

Ekonomik Toplulukların avantajı, piyasanın genişlemesi ve üretim ölçeğini büyütme fırsatının artması, dışsal ekonomiler, pazarlık gücünün ve rekabet gücünün artması gibi faktörler ülkeleri bu kuruluşlara katılmaya itmektedir. Ülkelerin bu kuruluşlara katılmasıyla gümrük birliği, sermayenin serbest dolaşımının olması, ulaşım, tarım, ekonomi alanlarında ortak politika oluşturulması yönünde adımlar atılmaktadır.

Ekonomik toplulukların bu avantajı topluluk dışındaki ülkelere ve diğer topluluklara karşı ortak rekabette bulunma imkânı sağlamaktadır. Ülkelerin veya ekonomik kuruluşların ticaret savaşının aktörü olması da bu bağlamda söz konusu olmaktadır. (ŞENOL, 2020)

3.1.1.3. Şirketler

Küreselleşmeyle birlikte mal ve sermaye dolaşımı çok fazla artmıştır. Bu dolaşım sonucunda küresel büyüklükteki şirketlerin kurulmasına neden olmuştur. Bu şirketler hammaddeye ulaşım kolaylığı, iş gücünün ucuz olduğu veya vergi avantajı nedeniyle kendi bölgelerinden farklı bölgelerde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Şirketlerin faaliyetleri bazı durumlarda ülkelerin veya kuruluşların korumacı politikaları uygulamasına sebep olmaktadır. Bu şirketler faaliyette bulundukları yabancı ülkelerin piyasasını bozucu etkileri bu korumacı politikaların nedeni sayılmaktadır. Böylece küresel boyuttaki bazı şirketler ticaret savaşlarının aktörü olabilmektedir.

3.1.1.4. Merkez Bankaları ve Siyasal İktidarlar

Uluslararası ekonomi ülkeler arası üç temel ilişki üzerine kurulmaktadır.

- Malların ve hizmet alışverişi
- Sermaye hareketleri
- Emeğin dolaşımı

Mal ve hizmet ticareti binlerce yıldır yapılan bir uygulamadır. Ülkeler arası uygulanan belirli vergi ve harçlar ödendikten sonra kısıtlama söz konusu olmayan malların ticareti söz konusu olabilmektedir.

Sermaye dolaşımı yani paranın ülkeler arasında serbestçe dolaşması mal ve hizmet ticaretiyle kıyaslanmayacak yenilikte 20. Yyda ortaya çıkmış bir gelişmedir. Sermayenin serbest dolaşımı gelişmiş ülkeler arasında başlayarak 20.yy'ın son çeyreğinde dünyanın diğer bölgelerine genişlemiştir. Herhangi bir vergi kısıtlaması da sermayenin serbest dolaşımında bulunmamaktadır.

Emeğin dolaşımı ise spesifik belirli bölgeler haricinde tamamen kısıtlanmış bulunmaktadır.

Uluslararası ekonomik etkileşimde tamamen serbest sermaye hareketi, belirli vergiler ödendikten sonra serbest mal ve hizmet ticareti ve kısıtlanmış emek ile gerçekleşmektedir.

Ülkeler sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birlikte bazı dönemlerde bu hareketleri kontrol altına almak istemişlerdir. Eskiden sermaye hareketlerini kısıtlamak sermaye denetimi ile yapılırken günümüzde bu kısıtlama kurda yapılan oynama ile gerçekleşmektedir. Bu tür uygulamalara kur savaşı adı verilmektedir. Bir ülkede ithalat fazla, ihracat görece az yani dış ticaret açığı var ise ülke para biriminin değerini düşürme yoluna gitmektedir. Sabit kur rejiminde devalüasyon yaparak para biriminin değeri düşürülürken, dalgalı kur rejiminde daha farklı uygulamalara gidilerek para biriminin değeri düşürülür. (Eğilmez, 2018)

Merkez bankaları genişleyici para politikası uygulayarak ekonomiyi etkileyebilmektedir. Ekonomiyi etkileme amacıyla yapılan genişleyici para politikası küresel ticareti de etkileyebilmektedir. Dolayısıyla karşı ülkeler tarafından bu kur politikaları misilleme yapılacak uygulamalar olarak

algılanabilmektedir. Merkez Bankalarının kuru belirleme davranışları belirli koşullarda ticaret savaşlarının, kur savaşlarının aktörü olmasına neden olmaktadır.

Siyasal iktidarlar uyguladıkları politikalarla Merkez Bankaları gibi ekonomiyi ve buna bağlı olarak uluslararası ticareti etkileyebilmektedir. Bu nedenle siyasi iktidarlar da uyguladıkları politikalar nedeniyle ticaret savaşlarına aktör olmaktadır.

3.1.2. Ticaret Savaşı Sonuçları

Ticaret savaşları bir ülkenin yerli üreticisini ithal mallardan korumak istemesi durumunda uyguladığı gümrük tarifeleri, kotalar, miktar kısıtlamaları, anti dumping, telafi edici vergiler gibi uygulamaları içermektedir. İthalatın yapıldığı ülke bu duruma karşı misillemede bulunarak kısıtlamaya giden ülkeye karşı uygulamalara gidebilmekte ve ticaret savaşı başlamaktadır. Ticaret savaşı ülkelerin uluslararası ticaret hacmini küçültürken aynı anda küresel ticaretin de küçülmesine neden olmaktadır.

Bir ülke gümrük tarifeleri veya tarife dışı araçlarla ithalatı engelleyici uygulama yapması durumunda ithal edilen malların fiyatı yerli mallara nazaran daha pahalı olacak ve yerli ürünler rekabette avantajlı hale gelecektir. Bu durum yerli üreticinin büyümesine neden olmaktadır.

Bunun yanında, ithalatı engellenen ürün, yerli üretimde hammadde veya ara malı olarak kullanılan bir ürün ise ithalatın kısıtlanması bu ürünlerin üretim maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve karlılığın düşmesine dolayısıyla yerli üretimin sıkıntıya girmesine neden olmaktadır.

Bir diğer etki ithalata rakip olan sektörün korunması durumu bu alanda faaliyet gösteren firmaların kendini yenileme gereksinimlerini ortadan kaldırabilmekte, neticede yerli üretimin maliyetini düşürücü önlemler alınmaktan kaçınılabilmektedir. (ŞENOL, 2020)

Ticaret savaşlarının yaşandığı dönemlerde ülkelerin ticari büyüklüklerin azaldığı görülmüş olup, uluslararası ticaret hacimlerinde de aynı etki görünmektedir.

3.2. ABD-Çin-Türkiye Ticaret Savaşları

3.2.1. ABD-Çin Ticari Yaptırımları

ABD başkanlık seçimlerine adaylığını açıkladığı günden itibaren Başkan Donald Trump mevcut ticaret anlaşmalarına karşı olan rahatsızlığını belirtirken, imalat sanayisindeki işleri Çin ve Hindistan gibi ülkelere ABD'ye geri çağırma sözü verdi. (Chen, 2020) Dolayısıyla 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana kurulmasında ön ayak olduğu kurallı ticaret düzeninin artık ABD çıkarına uymadığı görüşüyle başkanlık seçiminden sonra korumacı politikaları uygulamaya başlattığı görülmüştür. (Aran, 2018)

Başkan Trump'ın başkanlığa seçilmesi akabinde korumacı politikalar gütmeye başlayan ABD, en önemli karşı duruşu Çin'e yapmıştır. 2018 Mart ayında Çin'e karşı yürütülen soruşturmada; Çin'in yabancı sermaye kısıtlaması getirdiği ve ülkeye yatırım yapan ABD'li firmalara teknoloji transferi konusunda baskı yaptığını, piyasayı ABD'li firmalar aleyhine bozduğunu belirtmiştir. Ayrıca Çin'in teknik bilgileri çaldığını da ifade etmiştir. Bu bilgilere dayanarak ABD, Çin'e karşı en çok açık verdiği çelik üzerine %25 ve alüminyuma üzerine %10 olmak üzere 23 Mart 2018 itibarıyla geçerli olacak şekilde 60 milyar dolar değerinde tarife uyguladığını açıkladı. (Nuroğlu, 2019)

Uygulanan bu tarife Çin tarafından 128 farklı ABD menşeli ürün üzerine toplamda 3 milyar dolar değerinde tarife uyguladığını açıkladı. Çin'in ABD'ye karşı uyguladığı misilleme ABD'nin korumacı politikalarına devam etmesini engellemiştir. Temmuz ve Ağustos 2018 tarihlerinde Çin'e karşı yeni yaptırımlar uygulandı. Tarifelerin gerekçesi olarak teknolojik ve fikri mülkiyet haklarını gösteren ABD, bu sefer 50 milyar dolar değerinde Çin mallarına %25 oranında tarife uygulamıştır. Bu uygulamaya karşılık olarak Çin aynı tutarda ABD malına %25 oranında gümrük vergisi uygulamıştır. Bu karşılıklı misillemeler

ticaret savaşlarına dönüşmüş olup, yaklaşık 3 yıldır sürmektedir. Bu süreçte ABD'nin Çin mallarına uyguladığı tarifelerin toplam tutarı 550 milyar doları bulurken, Çin'in ABD mallarına uyguladığı tarifelerin toplamı 185 milyar doları bulmuştur. (Wong & Koty, 2020)

ABD'nin Çin'e karşı aldığı bu agresif tavrının ekonomik ve politik nedenleri bulunmaktadır. ABD Başkanı Trump göreve geldiği günden itibaren Çin'i fikri mülkiyet hırsızlığı ile suçlamakta, para politikasını ve ticaret politikasını eleştirmektedir. Tarife oranlarını arttırılması konusunda verdiği bir demeçte “Bunu siyaset için yapmıyorum. Bunu ülkemiz için doğru olduğu için yapıyorum. Uzun zamandır Çin tarafından kazıklandığımız” sözleriyle sürece ve Çin'e olan bakış açısını ortaya koymuştur. (NTV, 2018)

ABD 'nin Çin tarafından kazıklandığını düşüncesi dış ticaret verilerine dayanmaktadır. Çin ABD'nin en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkelerin başında gelmektedir.

Tablo 3.1 : ABD'nin Çin'le Yaptığı İhracat ve İthalat Verileri

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
2019	106,4	451,6	-345,2
2018	120,3	539,2	-418,9
2017	129,9	505,1	-375,1
2016	115,6	462,4	-346,8
2015	115,8	483,2	-367,3

Kaynak: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>, ²

ABD dış ticaret açığı verdiği ülkelere karşı son yıllarda siyasi baskı uygulamaktadır. Bu uygulama genelde sözlü veya Dünya Ticaret Örgütü üzerinden yapılmaktadır. ABD'nin Çin'e verdiği dış ticaret açığı yıllar itibariyle

² Tutarlar milyar dolar cinsinden verilmiştir. Yuvarlama nedeniyle ayrıntılar toplamlara eşit olmayabilir.

büyümüştür. 2015 yılında 115,8 milyar dolar ihracat yapan ABD 483,2 milyar dolar ithalat yapmış ve 367,3 milyar dolar dış ticaret açığı vermiştir. ABD'nin Çin'le yaptığı ticaret 2018 yılında 120,3 milyar dolar ihracat ve 539,2 milyar dolar ithalatla 418,9 milyar dolarlık bir açığa neden olmuştur.

Ticaret savaşlarının başladığı 2018 yılının aksine 2019 yılında ABD'nin Çin karşısındaki ticaret açığı %17 oranında düşerek 345,2 milyar dolar olmuştur. Bu oran son 6 yılda ABD Çin ticaretinde dengeye en çok yaklaşılan oran olması bakımından önemlidir. (CNBC, 2020)

Amerika'nın Çin'e karşı ticaret savaşının politik nedenleri de bulunmaktadır. Çin'in dünya lideri olma hedefini gerçekleştirmek üzere iki proje ortaya koymaktadır. İlki 2015 yılında açıklanan Made in China 2025 programıdır. Bu program robotik teknolojiler, denizcilik, demiryolu ulaşım, havacılık ve uzay teknolojileri, elektrikli araçlar, bilişim ve internet teknolojileri, tıp teknolojisi ve ilaç sanayi, tarım ve enerji alanlarından oluşmaktadır. Kısacası, katma değeri yüksek bir üretim modeline geçerek üretimini modernleştirmek ve 2025 yılına kadar yüksek teknoloji ürünü ithalatını yüzde 30 oranında azaltmak amaçlanmaktadır. Bu stratejinin ABD'li firmaları olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle Trump, Made in China programının başarısız olması için vergilendirme sistemine yeni düzenlemeler yapmaktadır. (Hopewell, 2018) (Al & Kaya, 2019)

Çin'in gerçekleştirdiği bir diğer proje ise Bir Kuşak Bir Yol projesidir. Çin bu projeye katılımcı olan devletlere alt yapı yatırımları yaparak ekonomik destek sunmakta ve uluslararası ticareti arttırmayı amaçlamaktadır. Bu proje kapsamında Çin-Laos hızlı tren hattı, Sri Lanka'daki Colombo ve Hambantota derin deniz limanları, Pakistan'daki Gwadar Limanı, Mısır'daki Süveyş Limanı Ekonomik ve Ticari Bölgesi gibi hayata geçen projeler mevcuttur. Daha çok gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırım ile hem ekonomik hem de kültürel olarak Çin yayılım göstermektedir. (Al & Kaya, 2019)

Ticaret savaşları gündeme geldiği 2018 yılı itibariyle Çin ve ABD arasında ikili müzakereler de başlamış bulunmaktadır. 1 Aralık 2018 Buenos Aires'taki

G20 zirvesi sırasında görüşen iki heyet tarafından 90 günlük ateşkes yapılması yönünde karar alındı. Buna göre ABD 1 Ocak 2019 itibariyle yürürlüğe koymayı planladığı tarife artırımlarını yapmamaya karar verdi. Buna karşılık da Çin özellikle tarım ve enerji ürünleri olmak üzere daha fazla ABD malı alma konusunda taahhütte bulundu. 7 Ocak 2019 tarihinde iki heyet tekrar bir araya gelerek daha önce çözülmemiş bazı sektörlerdeki ticaret dengesizlikleri ve teknoloji transferleri, fikri mülkiyet gibi konuları ele aldılar.

Yapılan ticaret görüşmeleri 5 Mayıs 2019 tarihinde Trump'ın yaptığı Çin'e uygulanan vergileri %25'e yükselteceği yönündeki açıklama ile tekrar gerilmiş, 10 Mayıs 2019 tarihi itibariyle 200 milyar dolar değerindeki Çin malları üzerinde bulunan %10'luk verginin %25'e çıkarıldığı açıklanmıştır. Çin karşılık olarak 1 Haziran itibariyle 60 milyar dolar değerindeki ABD mallarına yönelik tarife artırımında bulunacağını açıklamıştır. Bu tarife artırımından etkilenen ürünler, domuz eti, sığır eti, sebzeler, meyve suyu çay kahve buzdolabı ve mobilyalardır. (Wong & Koty, 2020)

Karşılıklı misillemeler 15 Ocak 2020'ye kadar sürmüştür. Karşılıklı yaptırımlar ve müzakerelerin sonucunda birinci faz ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre ABD uyguladığı tarifeleri düşürecek ve Çin ABD'den daha fazla mal satın alacaktır.

ABD 120 milyar dolar değerindeki Çin mallarına karşı uyguladığı vergi oranını yüzde 15'ten yüzde 7,5'e düşürmeyi teyit etmiştir. Çin ise gelecek 2 yılda ABD'den en az 200 milyar dolar değerinde ABD malı ve hizmeti almayı kabul etti. Bu mallar 78 milyar dolar değerinde ek imal edilmiş mallar, 54 milyar dolar değerinde ek enerji alımı, 32 milyar dolar değerinde ek çiftlik ürünleri alımı ve 38 milyar dolar değerinde hizmet alımı yapılacaktır. (Wong & Koty, 2020)

Her bir kategoride hangi malların satın alımıyla ilgili ayrıntılar piyasayı bozucu etkisi olmaması nedeniyle açıklanmamıştır. 96 sayfa uzunluğundaki birinci faz anlaşması fikri mülkiyet, teknoloji transferi, para birimi ve döviz gibi Çin ve ABD'nin uzun süredir müzakere ettiği konuları da içermektedir.

3.2.2. ABD-Türkiye Ticari Yaptırımları

Türkiye- ABD ilişkileri, cumhuriyetin ilanından önceye dayanmaktadır. 18. Yyın sonlarından itibaren, Akdeniz'deki Türkiye limanlarında sürdürülmekte olan deniz ticareti yoluyla Osmanlı-ABD arasındaki ilk temaslar başlamıştır. ABD ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişki 17 Şubat 1927 tarihinde Nota Teatisi yoluyla gerçekleşmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020)

İlişkiler 2. Dünya Savaşından sonra daha yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin Kore Savaşı akabinde 18 Şubat 1952 yılında NATO'ya katılmasıyla savunma ve güvenlik alanlarında yoğun iş birliği sürecine girilmiştir. ABD aynı zamanda savunma sanayindeki ithalat ve ihracat ortağımız konumundadır. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020)

ABD ile ekonomik ve ticari ilişkilerimiz hukuki çerçevesini 1990 yılında yürürlüğe giren Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, 1997'de yürürlüğe giren Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve 2000 yılında yürürlüğe giren Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması (TİFA) oluşturmaktadır. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020)

ABD ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi son 10 yıl içerisinde 1,5 kattan fazla büyümüş olmakla birlikte 2019 yılsonu itibariyle 19,24 milyar dolara ulaşmıştır. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020)

Türkiye'nin ABD ile ihracatı 2019 yılsonu verilerine bakıldığında 10,6 milyar dolar, ithalatı 2019 yılsonu verilerine göre 10,04 milyar dolar olarak belirlenmektedir. (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2020) ABD ile yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatının %5,5 'ini oluşturmaktadır. ABD'nin ihracatında Türkiye 28. sırada ithalatında 34. sırada yer almaktadır. (Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Arge Şubesi, 2019)

ABD başkanı Donald Trump iktidara geldiği günden itibaren ABD ekonomisini daha korumacı politikalar uygulayacağı sinyallerini verdi. Bunun bir ayağı olarak 10 Ağustos 2018 'de attığı bir twitter mesajında Türkiye'den satın alınan çelik ve alüminyumda gümrük vergisinin iki katına çıkarılmasına onay

verdiğini açıkladı. Bu açıklamayla ABD'nin Türkiye'den aldığı çeliğin gümrük vergisi %50'ye, alüminyumun gümrük vergisini ise %20'ye çıkardıklarını açıklamıştır. (BBC Türkçe, 2018) ABD'nin bu uygulaması 2018 yılı mart ayında yapılan yapılan ek vergilere ilave olarak uygulanmış bir vergidir. (Dinçer, 2019)

ABD'nin bu uygulamasına karşı Türkiye 15 Ağustos 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararı ile ABD menşeli bazı ürünlere ek gümrük vergisi uygulamasına gitmiştir. (Sabah Gazetesi, 2018) Buna göre;

Tablo 3.2 : 15.08.2018'de ABD Menşeli Ürünlere Getirilen Ek Gümrük Vergisi

Pozisyon No	Eşya Tanımı	Ek Mali Yükümlülük (%)
8.02	Diğer ser kabuklu meyveler (taze veya kurutulmuş) (kabuğu kırılmış veya soyulmuş olsun olmasın)	20
10.06	Pirinç	50
2106.90	Diğerleri	20
22.08	Alkol derecesi hacim itibariyle %80'den az olan tağyir(denatüre) Edilmemiş Etil alkol; damıtım yoluyla elde edilen alkollü içkiler, likörler ve diğer alkollü içecekler	140
24.01	Yaprak tütün ve tütün döküntüleri	60
27.01	Taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak ve benzeri katı yakıtlar	13,7
2704.00	Taşkömürü, linyit ve turbadan elde edilen kok ve semikok (aglomere edilmiş olsun olmasın); karni kömürü	10

2713.11	Kalsine edilmemiş	4
33.04	Güzellik veya makyaj müstahzarları ve cilt bakımı için Müstahzarlar (ilaçlar haric)(güneş kremleri veya güneşlenme müstahzarları dahil) manikür ve pedikür müstahzarları	60
3904.10	Poli (vinil klörür) (diğer herhangi bir maddeyle karıştırılmamış) (PVC)	50
3908.10	Poliamid -6,-11,-12,-6.6,-6.9,-6.10 veya -6.12	10
39.26	Plastikten diğer eşya ve 39.01 ila 39.14 pozisyonlarında belirtilen diğer maddelerden eşya	60
44.01	Yakmaya mahsus ağaçlar (kütük, odun, çalı-çırpı demetleri Halinde beya benzeri şekillerde); ince dilimler veya yongalar halinde ağaç testere talaşı ve odun, döküntü ve atıkları (kütük,briket,topak veya benzeri şekillerde aglomere edilmiş olsun olmasın)	10
48.02	Sıvanmamış kâğıt ve karton (yazma basma ve diğer grafik işlerinde kullanılan türden) ve her boyutta perfore edilmiş delikli kart ve delikli şerit kâğıt (rulo veya dikdörtgen (kare dahil) tabaka halinde) (48.01 ve 48.03 pozisyonundaki kâğıt hariç) el yapısı kâğıt ve karton	20
48.04	Birincil elyaf (kraft) kâğıt ve kartonları (kuşe edilmemiş rulo veya tabakalar halinde) (48.02 ve 48.03 pozisyonlarındakiler hariç)	20
48.11	Kâğıt, karton selüloz vatka ve selüloz liften tabakalar (sıvanmış, emdirilmiş, kaplanmış, yüzeyleri boyanmış, yüzeyleri dekore edilmiş veya baskı yapılmış) (her	50

	boyutta rulo veya dikdörtgen (kare dahil) tabaka halinde) (48.03, 48.09, 48.10 pozisyonlarındakiler hariç)	
5502.10	Selüloz asetatdan olanlar	60
7308.90	Diğerleri	60
8413.70	Diğer santrifuj pompalar	20
8479.89	Diğerleri	20
87.03	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (87.02 pozisyonuna girenler hariç) (steysin vagonlar ve yarış arabaları dahil)	120
9022.19	Diğer amaçlarla kullanılanlar	10

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/08/15/son-dakika-turkiyeden-abdye-misilleme>

ABD'nin Çin'e açtığı ticari savaşın bir kolunun uzandığı Türkiye yaşanan süreçte belirli önlemler almak durumunda kalmıştır. (Kaya, 2019)

- Dolar karşısında değer kaybına uğrayan TL için İran, Rusya ve Ukrayna ile ulusal para birimlerinde ticaret yapılması, bu sayede ulusal ekonomilerin güçlenmesinin sağlanması girişi,
- Misillime olarak Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın televizyon yayınında halkın elindeki dolarları TL'ye çevirmesini istemesi,
- Türkiye Cumhurbaşkanı'ndan Apple marka telefonlara alternatif olarak Vestel Venüs telefonlarının kullanılması çağrısı,
- Ticareti canlandırmak için AB ile olan Gümrük Birliği'ne dikkat çekmesi ve Güney Doğu Asya'da yeni müttefikler araması,
- TCMB'nin ekonomiyi desteklemek için aldığı kısa süreli kararlar,

- Katar tarafından yapılan 15 milyar dolarlık yatırım yardımının kabul edilmesi ve bu sayede dolar kurunun kısa süreli rahatlaması,
- Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanı tarafından 2019 yılı içerisinde %3-4 arasındaki ekonomik büyümeyi ve enflasyon oranını düşürmeyi güvence altına almak için açıkladığı “Yeni Türkiye Ekonomi Modeli” ’nin uygulamaya konması (Khan, 2018)

hususları yaşanan ticaret savaşının etkilerini hafifletmek için gündeme gelen tedbirler olmuştur.

ABD’nin Türkiye’ye karşı bir ticaret savaşı başlatmasının ekonomik bir nedeninin olup olmadığı üzerine bir analiz 17.08.2018 tarihinde Mahfi Eğilmez tarafından yapılmıştır. Buna göre,

Tablo 3.3 : 2017 yılı ABD Türkiye Makro Büyüklükler Karşılaştırması

2017	ABD	Türkiye
GSYH(Milyar USD)	19.390,6	849,5
Dünya GSYH’sında Pay(SAGP %)	15,3	1,7
Mal İhracatı (Milyar USD)	1.546,3	157,0
Mal İhracatı / GSYH (%)	8,0	18,4
Mal İthalatı (Milyar USD)	2.342,0	233,8
Mal İthalatı / GSYH (%)	12,0	27,5
Dışticaret Dengesi (Milyar USD)	-795,7	-76,8
Dışticaret Dengesi/GSYH (%)	-4,1	-9,0
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	66,0	67,2

Kaynak: <http://www.mahfiegilmez.com/2018/08/korumacik-ticaret-savas-ve-abd-turkiye.html>

Ticaret savaşları gündeme geldiği dönemdeki son yılsonu veriler olan 2017 verilerine bakacak olursak; 2017 yılı yılsonu verilerine göre Dünya GSYH 'sının % 15,3 'üne sahip ABD, GSYH'sının %8'i kadar ihracat yaparken GSYH'sının %12'si kadar ithalat yapmaktadır. ABD GSYH'sının %4,1'i kadar açık vermektedir. Dünya GSYH'sının %1,7'sine sahip Türkiye GSYH'sının %18,4'ü kadar ihracat yaparken GSYH'sının %27,5'i kadar ithalat yapmaktadır. GSYH'sının %9'u kadar da açık vermektedir (Eğilmez, 2018).

2017 yılında Türkiye ABD'ye 8,7 milyar dolar mal satarken aynı yıl 12 milyar dolar mal satın almış ve 3,3 milyar dolar ABD ile yaptığı ticarete açık vermiştir. Bu noktada dış ticarete bir dengesizlikten bahsedilecek olursa bu dengesizlik Türkiye aleyhine olduğu söylenebilmektedir. (Eğilmez, 2018)

ABD ve Türkiye arasında bir ticaret savaşının oluşması ekonomik nedenlerden ziyade siyasi nedenlerden olduğu görülmektedir. Bu süreçte yaşanan ve terör suçlamasıyla tutuklanan Rahip Brunson Davası, Suriye'de Türkiye'nin vermiş olduğu kararlar ABD'nin ekonomik savaş başlatmasının nedeni olarak gösterilebilir. Bunun açık ifadesi ABD başkanı tarafından atılan bir tweetle verilebilir. Tweette Türkiye'nin çizilen çerçeveyi aştığını düşünürse ekonomisini çökerteceğini bunu daha önce de yaptığını belirtmiştir. (BBC News Türkçe, 2019)

Dünyanın en büyük iki gücü olarak Çin ve ABD arasında gerçekleşen ticaret savaşları tüm dünya ticaretini etkilediği gibi Türkiye'yi de belirli tarifelerin uygulanmasıyla etkilemiştir. Ticaret savaşlarının etkileri 2018 son çeyreğinde hissedilmeye başlamıştır. Dünya ticareti 2018 son çeyreğinde yüzde üç oranında küçülmüştür. 2019 yılı içerisinde artan ticaret gerilimi 2019 ve 2020 yılları için ticaret hacmindeki beklentilerini negatife çevirmelerine neden olmuştur. 2020 yılı içerisinde dünya ticaret hacmindeki büyüme beklentisi yüzde 3 iken bu beklentinin yüzde 2,7 olarak güncellendiği DTÖ tarafından duyurulmuştur. (World Trade Organization, 2019) 2020 yılında yaşanan Covid 19 pandemisi

nedeniyle de dünya ticaretinde gerileme görülmesi Türkiye'nin de bu durumdan etkileneceğini göstermektedir.

SONUÇ

Ticaret savaşı kavramı yeni bir kavram olmamakla birlikte Çin ve ABD arasında yaşanan karşılıklı restleşmelerle dünya gündemine oturmuştur. Teorik olarak ticaret savaşı; bir ülkenin kendi faydasına olduğu düşüncesiyle başka bir ülkenin aleyhine korumacı politikalar uygulaması ve bu korumacı politikalardan negatif etkilenen ülkenin de misilleme olacak şekilde karşı politika uygulaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Ticaret savaşlarının en bilinen örneklerinden biri ABD tarafından Büyük Buhran sonrası tarım sektörünü korumak adına gerçekleştirdiği Smoot Hawley tarifesidir. Bu uygulama sonrası diğer ülkelerinde tarife yarışına girmeleri bir ticaret savaşı başlatmış ve neticede dünya ticaret hacminin daralmasına neden olmuştur.

Smoot Hawley tarifesi nedeniyle ticarete yaşanan daralmanın 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar yaşanmasını önlemek için 1947 yılında Cenevre'de 23 ülkenin katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir. Konferans sonunda Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Anlaşması imzalanmış ve ülkelerin tarife yoluyla dünya ticaretini kısıtlayan ayrımcı uygulamalarının azaltılması hedeflenmiştir.

GATT kapsamında tarife oranlarının düşürülmesi amacı petrol krizine kadar karşılık bulmuş olmakla birlikte bu tarihten sonra daha çok gelişmiş ülkelerin kullandığı tarife dışı araçlar ile korumacılık yapıldığı görülmüştür. Yeni korumacılık adı verilen bu uygulamada ülkeler genellikle sağlık, güvenlik ve çevre ile ilgili endişeler öne sürmektedir. Yeni korumacılık kapsamında ithalat kontrolleri, sübvansiyonlar, yerel üretim politikalar, anti damping gibi önlemler alınmış ve tarife düzenlemelerinden farklı olarak daha az şeffaf olan uygulamalara gidilmiştir. Korumacılık tarihine bakıldığında kriz ve resesyon dönemleri sonrası ülkelerin korumacı politikalar izledikleri görülmektedir.

GATT kapsamında 8 adet tur düzenlenmiştir. Turların 8.si olan Uruguay raundunda dünya ticaret kurallarını belirleyen ve düzenleyen kurumsal bir yapı kurulması kararlaştırılmış ve 01.01.1995 tarihi itibarıyla Dünya Ticaret Örgütü

kurulmuştur. Dünya Ticaret Örgütü GATT'ın yürüttüğü faaliyetlerin kurumsallaşması olarak değerlendirilebilirken amacı serbest ticaretin korunmasına ve üye ülkelerin tam istihdama ulaşmasına katkı sağlamak olarak belirlenmiştir.

Yaklaşık 70 yıl boyunca serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması yönünde girişimlerin en büyük destekçisi ve uygulayıcısı olan ABD, Mart 2018 itibariyle korumacı politikalar uygulamaya başlamıştır.

2016 yılı ABD başkanlık seçimleri sırasında dönemin Cumhuriyetçi adayı Donald Trump Çin'le yapılan ticaretin ABD'yi olumsuz etkilediğini, başkan seçilmesi durumunda Çin'den yapılan ithalat mallarına vergi artışı uygulayacağını defalarca belirtmiştir. Bu açık tavır Trump'ın başkan seçilmesi sonrasında realize olmuştur.

Mart 2018 tarihinde ABD'de Çin'e karşı yürütülen soruşturma sonucu olarak; Çin'in yabancı sermaye kısıtlaması getirdiği, ülkede yatırımı bulunan ABD'li firmalar aleyhine piyasayı bozduğu ve Çin'li teknoloji firmalarının ABD'den teknik bilgi çaldığı ifade etmiştir. Bunun neticesinde Çin'e karşı en fazla açık verilen çelik ve alüminyum malları üzerine %25 ve %10 oranında gümrük tarifesi uygulandığı açıklanmıştır. Uygulanan bu tarife 60 milyar dolar değerindeki ürünü kapsamaktadır.

Bu uygulama neticesinde Çin 128 ABD menşeli ürün üzerine toplamda 3 milyar dolar değerinde tarife uyguladığını açıklamıştır. Karşılıklı bu ilk restleşme dünyanın artık bir ticaret savaşına girdiğinin göstergesi olmuştur.

Bu savaşın başlamasının en önde gelen ekonomik nedeni ABD'nin Çin'e karşı verdiği dış ticaret açığıdır. ABD'nin Çin'e karşı verdiği dış ticaret açığı 2019 yılına kadar artmış 2018 yılı yıl sonunda toplam dış ticaret açığı 418,9 milyar dolara ulaşmıştır. ABD bu durumu adil olmayan ticaret olarak nitelendirmektedir.

Ticaret savaşları küreselleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Küreselleşmeyle birlikte küresel boyutta şirketler kurulmuştur. Bu şirketler emek gücünün ve hammaddenin ucuz olduğu, teşvik politikaları uygulandığı ülkelere faaliyetlerini taşımıştır.

Ticaret savaşlarının bir diğerk ekonomik nedeni de Çin'in sosyalist piyasa ekonomisine geçmesi sonrasında ucuz emek bakımından cazibe merkezi haline gelmesidir. Bu husus ABD başkanı Donald Trump tarafından eleştirilmiştir. Yerli ücretlilerin korunması ve yerli istihdamın artırılmasını sağlamak, tarife oranlarının yükseltilmesine neden olarak gösterilmiştir. Buna göre ithalata rakip sektörler tarife oranları ile korunacak, bu sayede yerli ürün satışı ve istihdam artacaktır.

ABD'nin Çin'e karşı ticaret savaşı başlatmasının ekonomik nedenleri olduğu kadar politik nedenleri de mevcuttur. Çin'in dünya lideri olma yolunda iki projesi mevcuttur. Bunlar Made in China 2025 ve Bir Kuşak Bir Yol projeleridir.

Made in China 2025 programı ile Çin katma değeri yüksek üretim modeline geçmeyi ve yüksek teknoloji ürünü ithalatını % 30 oranında azaltmayı hedeflemektedir. Bir Kuşak Bir Yol programı ile Çin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere alt yapı yatırımı yaparak ekonomik ve kültürel bir yayılım sağlamaktadır.

Amerika'nın dünya lideri konumunun en önemli nedeni bilgi ve teknoloji birikimidir. Amerika'nın iddiasına göre Çin bu projeleri uygulamaya başladığında ABD'nin hassas teknolojilerini çalmaktadır. Burada kastedilen; bir firmanın Çin'de faaliyet göstermesi ancak bir Çinli firmanın ortak teşebbüsü ile mümkündür. Bilgi teknolojisine sahip ABD firması bu bilgiyi Çinli yatırım ortağı ile paylaşması sonucunda Çin devleti bu bilgiye sahip olmaktadır. Diğer yandan Çinli firmaların ABD'de yaptığı yatırımlar bu bilgi ışığında devlet tarafından yönlendirilmekte ve hassas teknoloji üreten firmalar satın alınmaktadır. Bu hususlar ABD'nin hoşuna gitmemiş ve bu programlar kapsamına giren ürünlere karşı ek vergiler uygulanmaya başlanmıştır.

Ticaret savaşlarının başladığı günden itibaren Çin ve ABD yetkilileri birçok kez bir araya gelerek bir uzlaşi noktası bulmaya çalışmışlar. Ocak 2020 itibariyle birinci faz ticaret anlaşması imzalanmıştır. ABD Çin'e karşı uyguladığı vergi oranlarını düşürme kararı almış buna karşılık Çin de ABD'den daha fazla ithalat yapacağını taahhüdünü vermiştir.

2020 yılı ABD için önemli bir yıldır. Bu sene içerisinde başkanlık seçimi yapılacak ve Donald Trump tekrar cumhuriyetçi aday olarak boy gösterecektir. Ticaret savaşlarıyla birlikte Çin'in uyguladığı tarımda ithalat vergisi ABD Başkanı Trump'ın oy aldığı kesimin hoşuna gitmemiştir. Bu nedenle seçime girileceği 2020 yılı içerisinde bir uzlaşma noktası bulunması ve tarım ürünleri konusunda çözüme ulaşılması başkanlık seçimine yatırım olarak değerlendirilebilir. Ticaret savaşlarının ikinci faz görüşmelerinin başkanlık seçiminden sonra yapılacağı öngörülmektedir.

ABD'nin Türkiye ile ticaret savaşına girmesinin ekonomik bir nedeni bulunmamaktadır. Türkiye 2019 yılına kadar ABD'ye karşı dış ticaret açığı veren bir ülke konumundadır.

23 Mart 2018 itibariyle demir-çelik ve alüminyum ürünlerine ek gümrük vergisine Türkiye de tabii olmuştur. 10 Ağustos 2018'de yayınlanan başkanlık emrinde 13 Ağustos tarihi sonrası Türkiye'nin demir çelik sektöründe diğer ülkelere uygulanan yüzde 25 vergi oranının, yüzde 50'ye çıkarıldığı bildirilmektedir. Buna karşılık Türkiye ABD'den gelen bir grup ürüne tarife uyguladığını açıklamıştır.

Türkiye ABD'nin ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında 34. Sırada bulunurken ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında 28. Sırada yer almaktadır. Bu hacimli bir ülkeye ticaret savaşı başlatmak ABD için ekonomik bir nedene sahip değildir.

ABD'nin Türkiye'ye ticaret savaşı başlatmasının belirli politik nedenleri olduğu söylenebilir. Ticaret savaşına konu olan dönemde Türkiye'de tutuklu bulunan Rahip Brunson'un varlığı ve Türkiye'nin Suriye'de uyguladığı dış politika ABD'nin hoşuna gitmemiş gibi görünmektedir. Savaşların artık sıcak savaş olarak yapılmak istenmediği bu dönemde ülkelerin ekonomilerini etkileyecek hamleler yapmak ABD'nin en büyük kozu olmaktadır.

Türkiye'ye karşı uygulanan demir çelik ürünlerindeki yüzde 50'lik tarife oranı 16 Mayıs 2019'da yayınlanan başkanlık emriyle kaldırılmış ve bu oran

yüzde 25'e çekilmiştir. Bu kararda ayrıca Türkiye'nin de içinde bulunduğu ve ülkelere vergi avantajı sağlanan Genelleştirilmiş Tercih Sisteminden çıkarıldığı bildirilmiştir.

Ticaret savaşları belirli sonuçlar doğurmaktadır. Öncelikle ticaret savaşına konu olan sektörde tarifeler ve tarife dışı uygulamalarla ithalat fiyatları artmaktadır. Bu artış yurt içi fiyatlarını yurt dışı fiyatlarından daha cazip hale getirmektedir. Bu durum yerli üreticinin satış ve üretim hacminin artması şeklinde sonuçlanabilir.

İthalata rakip sektörlerin korunması, o ürünü hammadde ve ara malı olarak kullanılan ürünlerin de maliyetini arttırmaktadır. Tarife ve kota uygulamaları ürünün yurtiçinde daha ucuza bulunmasını engellemektedir. Maliyetlerin artması bu sektörlerde ürünlerin fiyatlarının artmasına sebep olmakta ve kar oranlarının düşmesine neden olmaktadır.

Ara malı olarak kullanılan ve ithalat vergisine konu olan mallardaki fiyatların artışı sonucu nihai mallardaki maliyet artışı, bu sektörlerde yaratılan istihdama negatif etki etmektedir.

Tarife ve kotalarla korunan sektörlerde uzun vadede sorunlar görülebilmektedir. Piyasada rekabetin olmaması bu sektörlerde maliyetleri düşürücü, üretim sürecini hızlandırıcı inovasyonların geliştirilmesini belirli oranlarda engellemektedir.

Ticaret savaşlarının uygulanması ülkelerin ticaret hacmini düşürürken, dünyanın toplam ticaret hacmini de düşürmektedir.

Ticaret savaşlarının yaşandığı günümüzde Türkiye'nin alması gereken belli önlemler vardır. Özellikle Çin'in ucuz iş gücü, maliyet ve hızlı artan yüksek teknoloji üretimiyle ABD'yi olduğu kadar Türkiye'yi de etkilemektedir. Çin'in ucuz mallarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmesi Türkiye'yi bir lojistik merkezi haline getirirken, iç piyasayı üretim yapamaz hale de getirebileceği düşünülmektedir. Bu durum ülke içinde iş gücü sektöründe kayıplar yaşaması

anlamına gelmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin kısa süre içerisinde ithalata bağılı üretim sürecinden çıkması ve ihracata ağırlık vermesi gerekmektedir.

Ticaret savaşları uzun süre gündemde kalacağı benzetilmektedir. Türkiye'nin bu noktada ihracata konu olan sektörlerini geliştirerek her pazara giren bir hale gelmesi gerekmektedir. İhracatın önemli kalemlerinde sektörel alınması gereken sertifikaların alınarak üreticilerin dünya standartlarında üretim yapmaları sağlanmalıdır. Sektörel bazlı planlamalar yapılarak tüm sektörlerin kendini geliştireceği dinamik bir yapı kurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, S. ; **Uluslararası Reel Ticaret: Teori Politika**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2012

Akkoyunlu, A., **Yeni Dış Ticaret Teorileri**, Ekonomik Yaklaşım, <http://www.ekonomikyaklasim.org/fulltext/94-1395724399.pdf?1590055347> , 1996

Al, A., & Kaya, H. , **Ticaret Savaşları Bağlamında Çin-ABD İlişkileri: Düzenin Sonu**. 2019

Apolte., **New Protectionism and the European Union:A Theoretical Background with Critical Overview of Current Developments**. <https://nebula.wsimg.com/aeb3a1bca7070bfee58a3dddc2a3dae7?AccessKeyId=39A2DC689E4CA87C906D&disposition=0&alloworigin=1>, 2010

Aran, B., **ABD, ÇİN, TİCARET SAVAŞLARI VE TÜRKİYE**, 2018 (Çevrimiçi), Tepav: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1523348259-7.ABD__Cin__Ticaret_Savaslari_ve_Turkiye.pdf , 15 Ağustos 2020

Arthur, B. N. , **The Economic Policy of Robert Walpole**, 1907

Atik, H., **Beşeri Sermaye Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme**. Ekin Yayınevi Bursa, 2006

Atik, H., **Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Bir Analiz**. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2006 s. 33-43.

Avadhani, V., **International Finance**., 2009

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı. **Dünya Ticaret Örgütü**. (Çevrimiçi) <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22157/dunya-ticaret-orgutu-dto-wto.html>, 17 Temmuz 2020

Aydemir, C., & Güneş, H. H. **Markantilizmin Ortaya Çıkışı**. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış 2006, s.136-158

- Aykut Seymen, D. **Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi.** İzmir, 2000
- Bairoch, P. **Economic and World History - Myths and Paradoxes,** Brighton, Wheatsheaf., 1993
- Baldwin, R. E. **The Case Against Infant-Industry Tariff Protection.** (R. Karluk, Dü.) Journal of Political Economy., 1969
- Başaran, B. **İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri.** Uzmanlık Tezi. Ankara: Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı. 2004
- Bayraktutan, Y. **Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri.** C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt 4 Sayı 2 2003 s.175-186
- BBC News Türkçe. **BBC News Türkçe.** (Çevrimiçi) 8 Ekim 2019
<https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-49923548> 2 Ağustos 2020
- BBC Türkçe. **www.bbc.com/turkce.** BBC News Türkçe: (Çevrimiçi),
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45154717> , 7 Haziran 2020
- Beaud, M. **Kapitalizm Tarihi 1500-2010.** (F. Başkaya, Çev.) İzmir: Yordam Yayınları, 2012
- Bernanke, B. S. **Monetary Policy and the Global Economy.** (Çevrimiçi)
<https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20130325a.htm>
Londra., 2013
- Bocutoğlu, E. **İktisadi Düşünceler Tarihi.** Ekin Kitabevi, 2012
- Bown, C. P., & Irwing, D. A. **The GATT's Starting Point: Tariff Levels Circa 1947.** <https://www.dartmouth.edu/~dirwin/docs/w21782.pdf> , 2015
- Büyüktaşkın, Ş. **Dünya Ticaret Sistemi GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye.** Ankara: Esbank Yayınları., 1997

- Cambridge Dictionary. (Çevrimiçi)
<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/revenue-tariff> 12 Haziran 2020
- Chacholiades, M. **International Economics**. New York, 1990
- Chang, H.-J. **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**. (E. Akçaoğlu, Çev.) Ankara. Efil Yayınevi 2015
- Chang, H.-J. **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**. (T. A. Onmuş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları, 2018
- Chen, J. **Trade War**. (Çevrimiçi) <https://www.investopedia.com/terms/t/trade-war.asp> 18 Mayıs 2020
- CNBC. **US trade deficit shrinks in 2019 for first time in six years**. (Çevrimiçi) <https://www.cnbc.com/2020/02/05/us-trade-deficit-december-2019.html#:~:text=At%20the%20height%20of%20the,to%20%24345.6%20billion%20in%202019>. 19 Ağustos 2020
- Collins Dictionary. (Çevrimiçi)
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/protective-tariff> 11 Haziran 2020
- Çulha, H. **Dünya Ticaretinde Korumacı Politikalar ve Türkiye Dış Ticaretine Etkileri**. 2009
- Deardoff, A. **The General Validity of the Heckscher-Ohlin Theorem**. <https://www.jstor.org/stable/1810010?seq=1> American Economic Association, 1982
- Demir, Ö. **Kutuplaşma Teorisi**. (Çevrimiçi) <http://omer-demir.net/sosyalbilimlersozlugu/kutuplasma-teorisi/> 11 Mayıs 2020
- Demir, Ö. **Singer-Prebisch tezi**. (Çevrimiçi) <http://omer-demir.net/sosyalbilimlersozlugu/singer-prebisch-tezi/> 11 Mayıs 2020

- Díaz-Bonilla, E., & Harris, J. **Export Subsidies and Export Credit**.
<https://www.ictsd.org/sites/default/files/downloads/2014/07/part2-3.pdf>
2014
- Dinçer, E. **Trump'ın Ticaret Savaşı ve Sonuçları: Türkiye'nin Durumu**.
(Çevrimiçi) <https://tr.boell.org/tr/2019/05/22/trumpin-ticaret-savasi-ve-sonuclari-turkiyenin-durumu>, 13 Ağustos 2020
- Dura, C. **Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış**. E. Ü İktisadi ve İdari
Bilimler Dergisi Sayı 16 2009 s.1-16
- Ege, A., **GATT Anlaşması'nın Kavranması Stratejik Odak Nokta Projesi Ön Raporlar**. Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı. 1996
- Eğilmez, M. **Kendime Yazılar: Tarife Dışı Engeller**. 2012 (Çevrimiçi)
<http://www.mahfiegilmez.com/2012/11/tarife-ds-engeller.html> 30 Haziran
2020
- Eğilmez, M. **Korumacılık, Ticaret Savaşı ve ABD Türkiye Ticaret İlişkileri**.
(Çevrimiçi) <http://www.mahfiegilmez.com/2018/08/korumaclik-ticaret-savas-ve-abd-turkiye.html>, 11 Temmuz 2020
- Eğilmez, M. **Kur Savaşları, Ticaret Savaşları ve Küreselleşme**. (Çevrimiçi)
<http://www.mahfiegilmez.com/2018/01/kur-savaslar-ticaret-savaslar-ve.html> 13 Temmuz 2020
- Ellsworth, P., & Leith, C. **The International Economy**. New York: Macmillan
Publishing Co. Inc., 1975
- Emirhan, P. N. **Türk Dış Ticaretinin Alternatif Modelleri Açısından Değerlendirilmesi**. Ege Akademik Bakış Dergisi., İzmir, 2008
- Federal Reserve Bank of St. Louise. **Economic Research. Federal Reserve Bank of St. Louise**: (Çevrimiçi) <https://fred.stlouisfed.org/series/GDPC1#0>
18 Temmuz 2020

Fırat, A., & Gökbayrak, F. **Dış Ticaret Teorisi ve Türkiye'de Dış Ticaret Politikaları**. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016

Garraty, J. A., & Carnes, M. **The American Nation - A History of the United States**. Addison Wesley Longman, New York 2000

Gelir Dairesi Başkanlığı. **GATT Bilgilendirme Rehberi** (Çevrimiçi)
https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf 19 Haziran 2020

Gençosmanoğlu, Ö. T. **Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği**. 2014 (Çevrimiçi)
<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/2391/4ff5ae74-c16d-4552-9dce-6e1569ca7089.pdf;sequence=1>

Gisselquist, D.. **The political economics of international bank lending**. 1981

Global Economy. **Specific Tariff** (Çevrimiçi)
<https://www.theglobaleconomy.com/glossary/article/128/> adresinden 2 Temmuz 2020

Green, C. **New Protectionalism**. Northwestern Journal of International Law&Business, 1981

Gruber, W., Mehta, D., & Vernon, R. **The R&D Factor in International Trade and International Investment of United States Industries**.
<https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/48956/rdfactorinintern00grub.pdf?sequence=1>, 1966

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. **İthalat yasak eşya nedir?** (Çevrimiçi)
<https://www.ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/ithalat> 3 Haziran 2020

Hamilton, C. **Voluntary Export Restraints and Trade Diversion**. Journal of Common Market Studies, 1985

- Helleiner, E. **The Contemporary Reform of Global Financial Governance** Implications of and Lessons form the Past. G-24 Discussions Paper Series, No:55., 2009
- Hodgson, J. S. **International Economic Relations**. New Jersey: Prentice Hall Inc., 1983
- Hopewell, K. **What is ‘Made in China 2025’ — and why is it a threat to Trump’s trade goals?** (Çevrimiçi) <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/05/03/what-is-made-in-china-2025-and-why-is-it-a-threat-to-trumps-trade-goals/>, 28 Ağustos 2020
- International Monetary Fund. **International Monetary Fund**. (Çevrimiçi) <https://www.imf.org/external/index.htm> 27 Haziran 2020
- İyibozkurt, E. **Uluslararası İktisat Teorisi**. Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1985
- Jurcic, L., Josic, H., & Josic, M. **Testing Rybczynski Theorem: An Evidence from The Selected European Transition Countries**. 2013
- Kalaycı, İ. **Finansal Kriz Konjonktürü (2007–2009) ve Küresel Ticaretin Anatomisi**. 2012 (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/421976>, 5 Temmuz 2020
- Kalaycıoğlu, S. **Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon, Teori ve Dünyadaki Uygulamalar**. Beta Yayınları, İstanbul, 1991
- Karaca, N. **GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne**. 2019 (Çevrimiçi) <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/gatt.pdf> , 3 Temmuz 2020
- Karagöz, M. F. **Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Tarife Dışı Engellerin Türkiye Uygulamaları**, İstanbul, 2019
- Karakoç, H. **Tarife Dışı Engeller, Mevzuat, Uygulama ve Trendler.** , 2008

- Karaş, G. **Uluslararası Ticarete Mali Nitelikli Korumacılık Araçlarının Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi**. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2018
- Karataş, M., & Vatansever, N. **Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar**. Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Muğla, 2001
- Karluk, R. **Sanayileşme Süreci Yönünden Gümrük Tarifelerinin Genç Sanayileri Koruyucu Etkisi**. Eskişehir İTİA Dergisi, 1975
- Karluk, R. **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**. Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995
- Karluk, R. **Uluslararası Ekonomi Teori Politika**. Beta Yayınları, İstanbul, 2009
- Kaya, M. **ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye**. Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi. 2019 (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/852435>, 1 Ağustos 2020
- Kazgan, G. **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- Keesing, D., **Labor Skills and International Trade: Evaluating Many Trade Flows with a Single Measuring Devic**, 1965
- Khan, H. M. **US-Turkey Trade War**. Defence Journal, 2018 s. 21-26
- Kibritçiöğlu, A. **Friedrich List'in Bebek Endüstriler Tezi**. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/2549/>, 1996
- Kindleberger, C. P. **Uluslararası İktisat**. (N. Serin, Çev.) Doğan Yayınevi, Ankara, 1970
- Kıratlı, F. **Dünya'da ve Türkiye'de Hizmet Ticaretinin Gelişimi**. 2018 (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/750625>, 17 Temmuz 2020)
- Köse, Z., & Ay, M. K., **Ticaret Savaşlarının Lojistik Sektörüne Yansıması**. Research Studies Anatolia Journal, 2020 s. 121-130

Krugman, P. **Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade**, 1979

Krugman, P. **Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade**. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867055.pdf>, 2012

Kutlu, E. **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**. (Çevrimiçi) https://books.google.com.tr/books?id=8AMC4o7X9oYC&pg=PA151&lp=PA151&dq=tahsisli+kota+nedir&source=bl&ots=Wn6jEhQrtd&sig=ACfU3U1JDNcrxYuR0grS9j3Us65RYBVArw&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwi2-_mv3MzpAhXQN8AKHe5ZDDcQ6AEwBHoECAoQAQ#v=onepage&q=tahsisli%20kota%20nedir&, 5 Haziran 2020

Lerner, E. E. **The Leontief Paradox, Reconsidered**. Journal of Political Economy, 1980

Matsushita, M., Schoenbaum, T. J., & Mavroidis, P. C. **The World Trade Organization: Law, Practice and Policy**, Oxford University Press, New York, 2003

Matsushita, M., Schoenbaum, T. J., & Mavroidis, P. C. **The World Trade Organisation**. Oxford University Press, New York, 2006

McCulloch, R. **Protection and Real Wages:The Stolper-Samuelson Theorem**. 2005 (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/237283584_Protection_and_Real_Wages_The_Stolper-Samuelson_Theorem, 28 Nisan 2020

Melitz, M. J. **When and how should infant industries be protected?** https://scholar.harvard.edu/files/melitz/files/infant_jie.pdf, 2004

Mill, J. S. **Principles of Political Economy with Some Application Social Philosophy**. Londra: Longmans Green and Co., 1909

Milward, A., & Saul, J., **The Economic Development of Continental Europe, 1780-1870**. Allen and Unwin, Londra, 1979

Mun, T. **England's Treasure by Foreign Trade.** , 1664

Myint, H. **The Clasical Theory of International Trade and Underdeveloped Countries.** The Economic Journal., 1958

Negishi, T. **Developments of International Trade Theory.** New York, 2001

Neumark, F. **İktisadi Düşünceler Tarihi.** İstanbul, 1943

NTV.). **ABD Başkanı Trump: Çin'e 500 milyar Dolarlık Gümrük Vergisi Getirebilirim.** (Çevrimiçi) <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-baskani-trump-cine-500-milyar-dolarlik-gumruk-vergisi-getirebilirim,WUEP8Jkw5kSqeKZjzLnyFg>, 30 Temmuz 2020

Nuroğlu, E. **Ticaret Savaşları Sona mı Eriyor.** Anadolu Ajansı: (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ticaret-savaslari-sona-mi-eriyor/1685209#> 7 Ağustos 2020

Nye, J. **The Myth of Free-Trade Britain amd Fortress France: Tariffs and Trade in Nineteenth Century.** Journal of Economic History, 1991

Onaner, M. **Dünya Ticaret Örgütü, Yeni Gündem ve AB Endeksi.** Dış Ticaret Dergisi, 1996

Ongun, A. C. **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar.** Otaç Matbaası, Ankara, 1985

Opp, M., Sonnenschein, H., & Tombazos, C. **Rybczynski's Theorem in the Heckscher–Ohlin World — Anything Goes.** [http://home.uchicago.edu/~hfsonnen/download/Opp%20Sonnenschein%20Tombazos%20\(2009\)%20Rybczynski.pdf](http://home.uchicago.edu/~hfsonnen/download/Opp%20Sonnenschein%20Tombazos%20(2009)%20Rybczynski.pdf), 2009

Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri. **Gümrük Tarifeleri.** (Çevrimiçi) <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-gumruk-tarifesi-nedir.html> 3 Haziran 2020

- Oxford Reference. **Prohibitive Tariff**
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199237043.001.0001/acref-9780199237043-e-2482>, 27 Mayıs 2020
- Özdemir, K. **İhracat Finansmanı Alanında Uluslararası Girişimler ve İşbirliği İhtiyacı**. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8470>, 8 Ağustos 2020
- Özdemir, Z., Sever, E., Mercan, B., & Ustaoglu, M. **Mikro İktisadi Analiz**. Sümer Yayınları, İstanbul, 2012
- Özdilek, A. O. **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Katılım Süreci Kapsamında Çin Mallar ve Damping Haksız Rekabet Düzenlemeleri**. Aysad Yayınları, İstanbul, 2007
- Özel, H. A. **Ticari Serbestleşmenin Teorik Temelleri ve Yeni Ticari Serbestleşme Teorileri**. 2012 (Çevrimiçi) <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260435/makaleler/1/1/arastirmax-ticari-serbestlesmenin-teorik-temelleri-yeni-ticari-serbestlesme-teorileri.pdf>, 2 Mayıs 2020
- Öztürk, N. **Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama**. Ekin Kitabevi, Ankara, 2009
- Pal, R. **Heckscher-Ohlin and Other Theories**. 2018 (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/323388547_Heckscher-Ohlin_and_Other_Theories, 6 Mayıs
- Pekin, T. **Teşvik Tedbiri Olarak Sübvansiyonlar ve İşletme Kararları Üzerindeki Etkileri**. İzmir, 1988
- Posner, M. **International Trade and Technical Change**. Oxford Economic Papers, 1961
- Reuters. **History of GATT Rounds**. (Çevrimiçi) https://www.joc.com/history-gatt-rounds_19931214.html 7 Haziran 2020

- Ricardo, D. **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**. (B. Sezen, Çev.) İş Bankası Kültür Yayınları, 2008
- Root, F. R. (1973). **International Trade and Investment, Theory, Policy, Enterprise**. Ohio, 1973
- Rybczynski, T., **Factor Endowment and Relative Commodity Price**, 1955
- S, A. (2015). **Economic Discussion**. 2015 (Çevrimiçi), <http://www.economicdiscussion.net/the-rybczynski-theorem/the-rybczynski-theorem-with-criticisms-international-economics/30826>, 9 Mayıs 2020
- Sabah Gazetesi. **Türkiye'den ABD'ye Misilleme** <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/08/15/son-dakika-turkiyeden-abdye-misilleme> (Çevrimiçi), Ağustos 2020
- Samuelson, P. **International Trade and the Equalisation of Factor Prices**, 1948
- Sarıbeyoğlu, M. **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**. Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010
- Sen, S. **International Trade Theory and Policy: A Review of the Literature**. 2010 (Çevrimiçi) http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_635.pdf, 9 Mayıs 2020
- Serin, N. **Kalkınma ve Dış Ticaret: Az Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler, Ankara, 1972
- Seyidoğlu, H. **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**. Güzem Can Yayınevi, İstanbul, 2015
- Simayi, A. **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Çözüm Sistemi ve Çin'in Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar**. Akademik Bakış Dergisi, 2014
- Smith, A. **Milletlerin Zenginliği**. İş Bankası Yayınları, (Haldun Derin Çev.) 2006

ŞENOL, F. D. **Ticaret Savaşları ve Krizlerin Türkiye Para Piyasaları Açısından İncelenmesi.** Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. 2020

Taşçı, H. M., & Erçakar, M. E. **Prebisch-Singer Tezinin Dış Ticaret Hadleri Aracılığıyla Türkiye İçin Test Edilmesi.** <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000184670/5000164429.pdf?>, 2016

Tunç, H. **Uluslararası Ticaret Para ve Finans.** Sümer Yayınevi İstanbul, 2014

Turhan, A. **Dünya Ticaret Örgütü.** <http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/turhana/dto.doc>, 2006

Türk Dış Ticaret Vakfı. **Kliring.** 2016 (Çevrimiçi) <http://disticaretgunlugu.com/kliring/>, 18 Temmuz 2020

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. **(Türkiye - Amerika Birleşik Devletleri Siyasi ve Ekonomik İlişkileri.** (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 3 Eylül 2020

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. **Türkiye Cumruyeti Ticaret Bakanlığı.** (Çevrimiçi) <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/kuzey-amerika/abd/ulke-profil/kovid-19-gelismeleri#:~:text=%C3%9Clkemiz%20ile%20ABD%202019%20y%C4%B1l%C4%B1nda,%C3%A7eyrekte%20ihracat%202%2C64%20milyar> 1 Eylül 2020

Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Arge Şubesi. **Amerika Birleşik Devletleri Ülke Raporu.** 2019 (Çevrimiçi) <http://www.uib.org.tr/tr/kbfile/abd-ulke-raporu#:~:text=ABD'nin%202017%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20d%C4%B1%C5%9F,3.956%2C2%20milyar%20dolar%20seviyesindedir.&text=2017%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20ABD'nin%20ihracat%C4%B1nda,ihracat%C4%B1nda%2028.%20s%C4%B1rada%20yer%2>, 27 Ağustos 2020

ULUSOY, Ü. H. **Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması.**

<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/37257/250186.pdf?sequence=1>, 2008

United States Census Bureau. **Foreign Trade.** <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> 26 Ağustos 2020

Uysal, Y. **GATT Anlaşmasının Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Türkiye Tarım Sektörü Üzerine Etkileri.** İzmir Ticaret Borsası, İzmir, 1996

Ünsal, E. **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi,** İmaj Yayınevi Ankara, 2005

Wong, D., & Koty, A. C. **The US-China Trade War: A Timeline.** China Briefing: (Çevrimiçi) <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/> 19 Ağustos 2020

World Bank. **Forms of Import Tariff** (Çevrimiçi) https://wits.worldbank.org/wits/wits/witshelp/Content/Data_Retrieval/P/Intro/C2.Forms_of_Import_Tariffs.htm 5 Haziran 2020

World Trade Organization. **The GATT years: from Havana to Marrakesh.** 2014, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm, 12 Temmuz 2020

World Trade Organization. **WTO lowers trade forecast as tensions unsettle global economy.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/news_e/pres19_e/pr840_e.htm#:~:text=Due%20to%20the%20high%20degree,if%20they%20start%20to%20recede. 5 Eylül 2019

Yaman Songur, D.. **Dış Ticaretin Fiyat - Maliyet Eki Üzerine Etkisi: Türkiye İmalat Sanayii İçin Bir Uygulama.**

<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/7600/10256727.pdf?sequence=1>, 2019

Yılmaz, M., & Divani, E. **Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm ve Dünya Ticaret Örgütü'nün İşlevsizliği**. Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İzmir, 2018 s. 10-24,

Yüksel, E., & Sarıdoğan, E. **Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul Krugman'ın Katkıları**. 2011 (Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/307761128_ULUSLARARASI_TICARET_TEORILERI_ve_PAUL_RKRUGMAN'IN_KATKILARI , 3 Mayıs 2020